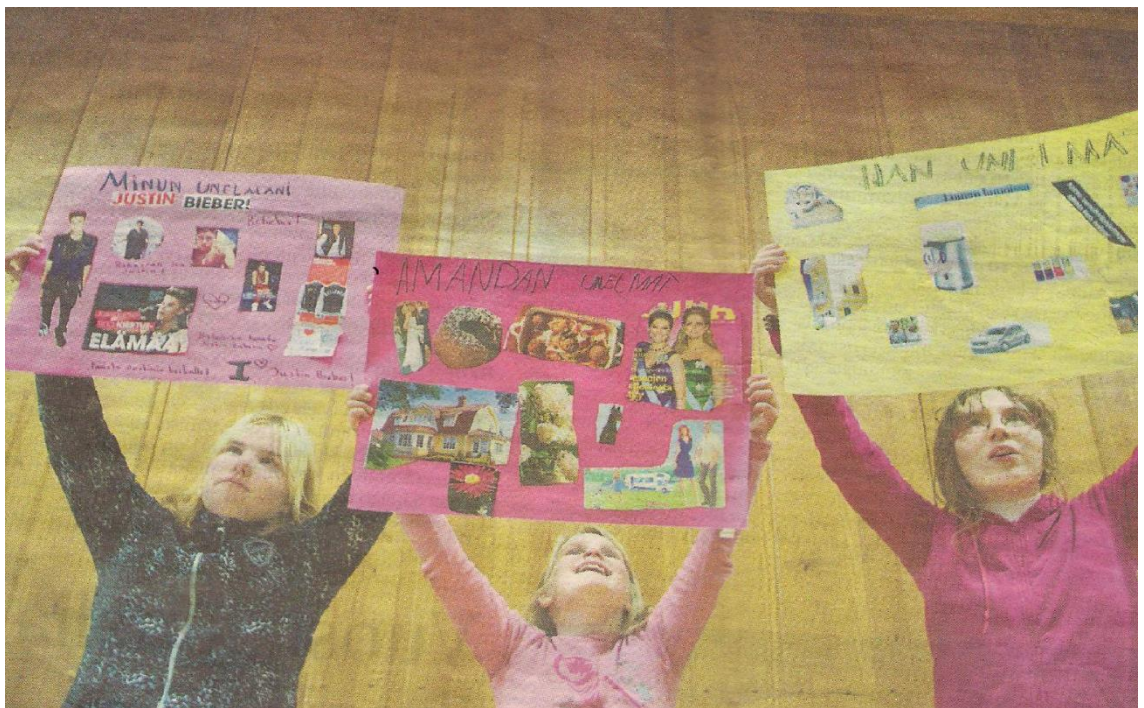


”Me ei olla vammaisia, me ollaan kuntalaisia”

**Vammaisten henkilöiden
yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen**



**KUUSAMON KAUPUNGIN
VAMMAISPOLIITTINEN OHJELMA**

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden johtamisen ja kehittämisen Ylempi AMK

Tekijä: Susanna Veteläinen

Opinnäytetyön nimi: Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen

Työn ohjaaja: Helena Siira

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: 05/2014

Sivumäärä: 87 + 7 liitettä

Tämä opinnäytetyö toteutettiin ajalla 2013-2014. Opinnäytetyön tavoitteena on edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Tarkoituksena oli saada aikaan Kuusamon kaupungin vammaispoliittiset linjaukset ja kirjallisena tuotoksena valmistui vammaispoliittinen ohjelma. Opinnäytetyö toteutettiin osallistavana toimintatutkimuksena. Toteutukseen kuului kuusi vammaisfoorumia, joiden teemat olivat esteettömyys, yhdenvertaisuus ja osallisuus, toimiva palvelujärjestelmä sekä tiedonsaanti. Vammaisfoorumit olivat kaikille avoimia ja niihin osallistui yli 70 vammaista henkilöä, omaista, yhdistysten edustajaa, viranhaltijoita ja luottamushenkilöitä.

Tutkimusaineisto koostui vammaisfoorumien ryhmätyöskentelyiden ja keskusteluiden muistiinpanoista sekä erikseen kerätystä materiaalista Torangin koulun erityisoppilaiden ja Keväkeskuksen asiakkaiden keskustelutilaisuuksissa. Toisen aineiston muodostivat asiakkaiden tekemät aarrekartat. Tutkimusaineisto käsiteltiin sisällönanalyysin avulla.

Tutkimustulosten mukaan vammaisiin henkilöihin kohdistuvat asenteet vaihtelevat. Rakennetun ympäristön esteettömyys vaihtelee, parannusta tarvitaan rakennusten sisäänkäynteihin ja sisätiloihin sekä kulkuväyliin. Esteettömyys tulisi huomioida erityisesti rakentamisen suunnitteluvaiheessa. Tiedonsaanti on toimivaa, mutta myös puutteellista erityisesti palveluista tiedottamisen ja sähköisen tiedonsaannin suhteen. Vammaisten lasten palvelut koettiin toimiviksi. Vammaisten henkilöiden asuminen on monimuotoista, mutta tuetun asumisen määrä vähäinen. Perusopetuksessa toteutetaan osittain inklusiota, mutta jatko-opiskelumahdollisuudet ovat huonot. Vammaisten henkilöiden työllistyminen on vaikeaa, mutta mahdollisuus työ- ja päivätoimintaan koettiin hyvänä. Vammaisten henkilöiden kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut ovat monipuolisia, mutta osallistumismahdollisuuksia on liian vähän. Perusterveydenhuolto on monipuolinen, mutta ennaltaehkäisevä työ on vähäistä. Lääkinnällinen kuntoutus koettiin hyväksi. Vammaispalvelut toimivat, mutta uhkaksi koettiin niiden saanti tulevaisuudessa. Vammaistyön henkilöstö on osaavaa, henkilöstön saanti tulevaisuudessa huolestaa. Lisäksi tutkimusaineiston mukaan on hyvä, että voi vaihtaa, mutta erilaisia osallistumismahdollisuuksia voisi kehittää.

Tutkimustulosten mukaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia normaaliin elämään tulee tukea. Yleisiin asenteisiin tulee vaikuttaa: asenteellinen esteettömyys edistää muiden muutosten tapahtumista. Esteetön fyysinen ympäristö mahdollistaa osallisuuden. Monimuotoinen esteetön tiedonsaanti ja viestintä parantaa vammaisten henkilöiden asemaa. Vammaisten lasten ja perheiden tukemista tulee vahvistaa. Itsenäistä asumista tulee edistää. Inklusion toteutumista koulutuksessa tulee tukea. Vammaisten henkilöiden työllistymistä tulee kehittää. Vammaisilla henkilöillä tulee olla mahdollisuus osallistua kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintoihin. Toimiva palvelujärjestelmä edellyttää, että terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen tapahtuu asiakaslähtöisesti. Vammaisille henkilöille tulee taata riittävät palvelut ja tukitoimet sekä osaava henkilöstö tulevaisuudessa. Vammaisten henkilöiden tulee olla mukana palveluiden suunnittelussa.

Asiasanat: esteettömyys, osallisuus, yhdenvertaisuus, toimintatutkimus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Development and Management of Health and Social Care

Author: Susanna Veteläinen
Title of thesis: Persons with disabilities to equality and inclusion
Supervisor: Helena Siira
Term and year when the thesis was submitted: Spring 2014 Number of pages: 87 + 7

This study was carried out from 2013 to 2014 period. Thesis was commissioned by the town of Kuusamo. The aim of this study was to promote equality and inclusion for people with disabilities. The purpose was to provide disability policy guidelines. The work was completed by writing a disability policy program for town of Kuusamo. This study was carried out participatory action research. The practical implementation included organizing forums. Forums themes were built around accessibility, equality and inclusion, service system and communication. The research data consisted outcomes of small group works and discussions at the Forums, as well as a discussions with disabled person from collected separately. Other research data was formed by the treasure maps from costumers. The research material was processed by the content analysis principles.

According to the research data attitudes to people with disabilities varies. Accessibility of built environment has both strengths and weakness, particularly in design, buildings and fairways. Information and communication, especially information about services and electronic information, are working, but also inoperative. Services to children with disabilities are working. Multiform ways to live are well, but support for housing needs to develop. Inclusion is well in primary school, but people with disabilities don't have opportunities to go to vocational school. People with disabilities do not have opportunities to work in the labor market, but it is good that they have opportunity to go the working day centers. Cultural and leisure activities are comprehensive, but the opportunities for participation should be increased. Service system includes comprehensive primary health care, but the preventive work in limited. Medical rehabilitation was rated also good. Also services for the disabled are functional but their intake were seen as a threat in the future. Disability work staff is skilled but personnel in the future worries. People with disabilities have possibility to be active and to influence, but the system how to affect needs to develop.

Results showed that people with disabilities have to support to live normal life. Barrier-free in social and physical environment allows inclusion. Multi-shaped unfettered access to information and communication improve the position of people with disabilities. Inclusion of disabled people and equality must be promoted in different life arenas of action. Support for disabled children and their families promote equality and inclusion. The inclusion of the implementation for training and employment of persons with disabilities should be supported. People with disabilities should have opportunity to be active users of the cultural and leisure services. Functioning service requires that the health and welfare realized the client. People with disabilities need to be taken into consideration during designing services. They also should have a guaranteed of adequate support and services, as well as a competent and adequate staff in the future.

Keywords: *accessibility, inclusion, equality, action research, people with disabilities*

Sisällys

1	JOHDANTO.....	5
2	VAMMAISUUDEN MÄÄRITTELY	6
2.1	Vammaisten henkilöiden hyvinvointi tutkimuksen kohteena	7
3	VAMMAISPOLIITTISEEN OHJELMAAN VAIKUTTAVAT LAINSÄÄDÄNTÖ, SOPIMUKSET JA OHJELMAT.....	9
3.1	Lainsäädäntö ja vammaispolitiikka	9
3.2	YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista	11
3.3	Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma	12
3.4	Valtioneuvoston vammaispoliittinen selonteko	13
3.5	Suomen vammaispoliittinen ohjelma, VAMPO 2010–2015.....	13
3.6	Oulun läänin vammaispoliittinen ohjelma	14
3.7	Kuusamon kaupunkistrategia ja muut toimenpide-ohjelmat.....	15
4	KUUSAMON KAUPUNKI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	16
4.1	Vammaispalveluiden järjestäminen Kuusamossa	18
4.2	Vammaisten määrä Kuusamossa.....	19
4.2.1	Kelan maksamat vammaisetuudet	22
4.3	Vammaispalveluiden kustannukset	23
5.	KUUSAMON KAUPUNGIN VAMMAISPOLIITTINEN OHJELMA: NYKYTILA JA TAVOITTEET	24
5.1	VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OMA NÄKEMYS HYVÄSTÄ ELÄMÄSTÄ.....	27
5.2	ESTEETTÖMYYS OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA.....	31
5.2.1	Asenteellinen esteettömyys muutosten edistäjänä.....	31
5.2.2	Esteetön rakennettu ympäristö lisää osallisuutta	33
5.2.3	Esteetön tiedonsaanti ja viestintä mahdollistavat yhdenvertaisuuden kuntalaisena	38
5.3	OSALLISUUS JA YHDENVERTAISUUS ELÄMÄN ERI TOIMINTA- AREENOILLA	41
5.3.1	Vammaisten lasten ja heidän perheiden tukeminen.....	42
5.3.2	Hyvä asuminen	44
5.3.3	Koulutus osallisuuden edistäjänä.....	47
5.3.4	Työ osallisuuden perustana.....	52

5.3.5 Osallisena kulttuuri ja vapaa-ajan toiminnoissa	54
5.4 TOIMIVA PALVELUJÄRJESTELMÄ YHDENVERTAISUUDEN JA OSALLISUUDEN EDELLYTYKSENÄ	57
5.4.1 Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen	57
5.4.2 Vammaispalveluiden saatavuus	60
5.4.3 Vammaistyön henkilöstön osaaminen ja riittävät resurssit	62
5.4.4 Vammaiset henkilöt palveluiden suunnittelijoina	64
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	66
7 TOIMENPIDEOHJELMA.....	68
8 VAMMAISPOLIITTISEN OHJELMAN SEURANTA JA ARVIONTI.....	80
8.1 Vammaisneuvoston rooli ja tehtävät vammaispoliittisen ohjelman seurannassa..	80
LÄHTEET	81
LIITTEET	87

1 JOHDANTO

Kuusamon kaupungin vammaispoliittisen ohjelman lähtökohtana on vammaisten kuntalaisten perusoikeuksien toteutuminen yhdenvertaisesti sekä osallisuuden edistäminen. Vammaispoliittinen ohjelma on tarkoitettu työvälineeksi Kuusamon kaupungin päättäjille, viranomaisille, järjestöille sekä vammaisille henkilöille itselleen. Ohjelman tarkoituksena on toimia selkeänä ja tarvittaessa muuttuvana tietopakettina kuusamolaisten vammaisten olosuhteista ja vammaispoliittisista linjauksista.

Edellinen Kuusamon kaupungin vammaispoliittinen ohjelma on laadittu 2000-luvun alussa. Sen jälkeen on julkaistu Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma, Suomen vammaispoliittinen selonteko 2006, Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015 sekä Oulun läänin vammaispoliittinen ohjelma. Suomi on myös allekirjoittanut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen, jonka ratifiointiprosessi on tosin vielä kesken. Vammaistyöhön ja vammaispolitiikkaan on kiinnitetty huomiota. Erilaisia laatusuosituksia ja toimintaohjelmia on laadittu vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi.

Tämän vammaispoliittisen ohjelman tavoitteena on luoda vammaispoliittiset linjaukset Kuusamon kaupungille sekä saada eri sidosryhmät pohtimaan, keskustelemaan ja toteuttamaan käytännön toimenpiteitä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi. Vammaispoliittisessa ohjelmassa selvitettiin vammaisten henkilöiden nykytilanne keskeisillä elämän osa-alueilla. Lisäksi laadittiin tavoitteet ja toimenpiteet, joilla pyritään edistämään esteettömyyttä sekä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Nykytilan kartoitukset ja kehittämistoimenpiteet laadittiin vammaisfoorumeissa, joita järjestettiin vuosien 2012–2014 aikana. Vammaisfoorumit olivat kaikille avoimia tilaisuuksia. Lisäksi vammaispoliittisen ohjelman laadinnan yhteydessä kerättiin vammaisilta henkilöitä tietoa hyvistä ja huonoista asioista ja toteutettiin toiminnallisena tuokiona aarrekatat. Siten myös vammaiset henkilöt olivat osallisina vammaispoliittisen ohjelman laadinnassa. Lausahdus ”me ei olla vammaisia, me ollaan kuntalaisia” tuli esille yhdessä keskustelutilaisuudessa KeVa-keskuksessa. Tätä pyritään tukemaan ja toteuttamaan tämän vammaispoliittisen ohjelman avulla.

2 VAMMAISUUDEN MÄÄRITTELY

Perinteisin tapa on ollut tarkastella vammaisuutta ns. hyväntekeväisyysmallin mukaisesti, jossa vammaiset henkilöt on nähty säälin ja avun kohteina, kykenemättöminä elämään omin voimin. Toinen tulkintapa, ns. lääketieteellinen malli, määrittelee vammaisuuden toimintavajeiden kautta. Kolmannen mallin, sosiaalisen vammaisuuden selitysmallin mukaan vammaisuus johtuu vammaisten henkilöiden eriarvoisuudesta yhteiskunnan rakenteissa. Yhtenä vammaisuuden tarkastelutapaa voidaan pitää moniulotteista mallia, joka kuvaa vammaisuutta usean ulottuvuuden kautta (ruumiin, aistien toiminnan tai rakenteen poikkeavuus ja niistä seuraava toiminnallinen poikkeavuus, toiminnallinen haitta tai rajoite, osallistumisen rajoite, ympäristön esteet ja ympäristön edistävät tekijät). (Haarni 2006, 11–12, 15.)

Ihmisoikeusmalli tarkastelee vammaisuutta vammaisten ihmisoikeuksien ja niiden toteutumisen ja toteuttamisen kautta. Poliittinen lähestymistapa painottaa yhdenvertaisten mahdollisuuksien sekä ympäristön esteiden tarkastelua. Mielekäs, muiden kanssa tasa-vertainen, elämä nähdään vammaispolitiikan ja vammaispalveluiden ensisijaisena tavoitteena. Vammaistutkimuksessa elää monenlaista tulkinnan mallia, jotka vaikuttavat toisiinsa. Vähitellen ollaan menossa kokonaisvaltaisempaan malliin, vaikkakin edelleen Suomessa vammaisuudelle asetetaan lääketieteellisiä kriteerejä. Vammatyypistä huolimatta vammaiset henkilöt ovat heterogeeninen ryhmä ja vammaisten henkilöiden välillä on isoja eroja. Vammaisuus merkitsee eri asioita eri elämänvaiheissa ja erilaisissa elämäntilanteissa. (Haarni 2006, 11–12, 15.)

Vammaispalvelulaissa (3.4.1987/380) vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla on vaikeuksia vamman tai sairauden vuoksi suoriutua tavanomaisissa elämän toiminnoissa. Kehitysvammalain (23.6.1977/519) mukaan henkilö on kehitysvammainen, mikäli hänen kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi.

Voimassa olevan toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden kansainvälinen luokittelu ICF on antanut vammaiskäsitteelle uuden näkökulman, joka korostaa vammaisen henkilön kykyä ja edellytyksiä toimia, ei puutteita. Luokituksessa korostetaan sekä osallistumista että osallisuutta yksilön ja hänen normaalin toimintaympäristön välillä. (Lampinen 2007, 95.)

2.1 Vammaisten henkilöiden hyvinvointi tutkimuksen kohteena

Allardtin mukaan hyvinvointi on tila, jossa ihmisillä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyksi. Hyvinvointia määritellessä otetaan huomioon tarvekäsite. Hyvinvointi voidaan jakaa elintasoon, yhteisyyssuhteisiin ja itsensä toteuttamiseen. (1976, 36–38.) Vammaisilla henkilöillä on yhtäläiset oikeudet hyvinvointiin ja tarpeiden tyydyttämiseen.

Vehmas (2010) toteaa artikkelissaan, että tieteellisen tutkimuksen rooli vammaisten ihmisten elämän kannalta on samanaikaisesti määräävä ja marginaalinen. Vammaisuuden tutkimus on tavoittanut lähinnä tiettyjä tiedeyhteisöjä ja ammattiryhmiä, kuten kasvatus-tieteet ja terveydenhuollon. Jotta tutkimus aidosti palvelisi vammaisia henkilöitä, tulisi keskittyä tutkimaan vammaisuutta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyvänä ilmiönä. Vammaisten henkilöiden oma ääni tulisi tuoda esille ja sitoutua edistämään heidän voimaantumista sekä tasavertaista yhteiskunnallista osallisuutta. (Vehmas 2010, 7-8.)

Hyvönen (2010) tarkastelee tutkimuksessaan vammaisten kertomuksia palveluista ja palveluiden käyttämisestä sekä arjesta. Tutkimus pohjautuu elämäkertakirjoituksiin, jotka on saatu vuonna 2003 järjestetyssä kirjoituskilpailussa. Tutkimuksessa korostuu vammaisen henkilön oma ääni, joka ei turhan usein edelleenkaan tule kuulluksi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Hyvösen mukaan monet vammaisista kokevat olevansa yhteiskunnan marginaalissa. Vammaisten henkilöiden saamat tuet ja palvelut tukevat ihmisen perusoikeuksien toteutumista. Ne mahdollistavat itsenäisen asumisen ja liikkumisen. Todellisuudessa tukien ja palveluiden saavuttamattomuus herättää katkeruutta. Vammaiset henkilöt kokevat etteivät he ole oikeutettuja edes yksinkertaisimpiin perusoikeuksiin. Vammaisuus on nykyisin yleisempää ja näkyvämpää. Suurin osa vammau-

tumisista tapahtuu elämän aikana, erityisesti ikääntymisen myötä. Näin ollen vammaisuus ja vammaisten henkilöiden hyvinvointi koskettaa lähes kaikkia. (Hyvönen 2010, 17, 27–28.)

Haarni (2006) on laatinut katsauksen vammaisten henkilöiden hyvinvoinnista ja elinoloista Suomessa tutkimustiedon varassa. Katsaus on toiminut ensimmäisen vammaispoliittisen selonteon tausta-aineistona. Lähtökohtana on ollut vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus kansalaisina. Tieto vammaisten henkilöiden elinoloista ja hyvinvoinnista on ollut hyvin pirstaleista, sillä vammaistutkimus ei ole saavuttanut vakiintunutta asemaa. Katsaus perustuu kaikkeen saatavilla olleeseen pääosin 2000-luvulla tehtyihin tutkimuksiin. Haarni tuo esille, että vammaiset henkilöt eivät ole yhdenvertaisia kansalaisia. Vammainen henkilö kohtaa elämänsä varrella monenlaisia esteitä. Ennakkoluuloja ja kielteistä suhtautumista vammaisia henkilöitä kohtaan on edelleen olemassa. Yhdenvertaisuuden puutteita on muun muassa koulutuksen sekä työllistymisen ja toimeentulon parissa. Yhteiskunnan esteellisyys tiedonvälityksessä ja rakennetussa ympäristössä vaikeuttaa yhdenvertaisuuden toteutumista. Myös vammaispalvelulain soveltamiskäytännöt vaihtelevat kunnittain ja siten vammaiset henkilöt ovat eriarvoisessa asemassa myös toisiinsa nähden. (Haarni 2006, 5,13.)

Pihlajamäki on tutkinut pro gradu- työssään vammaispoliittisten ohjelmien ja hyvinvoinnin yhteyttä. Hän tuo esille, että vammaispoliittiset ohjelmat huomioivat laajalti vammaisten henkilöiden hyvinvointia, elintasoja, yhteisyyssuhteita ja itsensä toteuttamista. Vammaispoliittiset ohjelmat toteutuessaan edistävät ja ylläpitävät vammaisten henkilöiden hyvinvointia. (Pihlajamäki 2012, 1.)

3 VAMMAISPOLIITTISEEN OHJELMAAN VAIKUTTAVAT LAINSÄÄDÄNTÖ, SOPIMUKSET JA OHJELMAT.

Vammaispolitiikan taustalla vaikuttaa useita erilaisia lakeja, sopimuksia ja ohjelmia. Lainsäädäntö, sopimukset ja ohjelmat on pyritty huomiomaan tätä vammaispoliittista ohjelmaa normittavina tekijöinä. Merkittävimpänä sopimuksena voidaan pitää YK:n vammaissopimusta, joka ohjaa muita ohjelmia ja sopimuksia.

3.1 Lainsäädäntö ja vammaispolitiikka

Jo Suomen perustuslaki turvaa jokaiselle ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet, yksilöllä oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Ihmiset ovat perustuslain mukaan yhdenvertaisia, ketään ei saa asettaa ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 1§, 2§, 6§.)

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämisestä ja toimeentulon turvaamisesta. Vammaispalveluista säädetään sosiaalihuoltolaissa, vammaispalvelulaisissa ja kehitysvammalaissa. (Vammaispalvelut ja tukitoimet – Sosiaali- ja terveysministeriö)

Sosiaalihuoltolaissa sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalipalveluja, toimeentulotukea, sosiaaliavustuksia, sosiaalista luottoa ja niihin liittyviä toimintoja, joista kunnan on huolehdittava. Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on edistää ja ylläpitää sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Sosiaalihuoltolain mukaan kunnan on huolehdittava seuraavien sosiaalipalveluiden järjestämisestä: sosiaalityö; kasvatus- ja perheneuvonta; kotipalvelut; asumispalvelut; laitoshuolto; perhehoito; vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja vammaisten henkilöiden työtoiminta; toimenpiteet elatusavun vahvis-

tamiseksi. Kunnan on myös huolehdittava muun muassa lasten ja nuorten huollon, kehitysvammaisten erityishuollon, vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen ja tukitoimien, omaishoidon tuen ja muiden sosiaalipalveluiden järjestämisestä sekä kuntouttavasta työtoiminnasta. (Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710, 1§, 13§, 17§.)

Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä olla yhdenvertainen yhteiskunnan jäsen sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Vammaispalvelulain mukaan vastuu vammaisille järjestettävien palveluiden ja tukitoimien organisoinnista kuuluu kunnalle ja sen on huolehdittava palveluiden järjestämisestä siinä laajuudessa kuin kunnassa ilmenevä tarve edellyttää. Kunnan on huolehdittava siitä, että kunnan yleiset palvelut soveltuvat myös vammaiselle henkilölle. Palveluja ja tukitoimia kehittäessä kunnan tulee ottaa huomioon vammaisten henkilöiden esittämät tarpeet ja näkökohdat. (Laki vammaisuuden perusteella annettavista palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380, 1§, 3§, 7§.)

Kehitysvammalaissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluksia. Erityishuollon tarkoituksena on edistää päivittäisistä toiminnoista suoriutumista, omintakeista toimeentuloa ja sopeutumista yhteiskuntaan sekä turvata tarpeellinen hoito ja huolenpito. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519, 1§.)

Periaatteina vammaispolitiikassa ovat vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Lähtökohtana on, että julkiset palvelut suunnitellaan kaikille sopiviksi ja ympäristö esteettömäksi. Kun yleisten palvelujen apu ei riitä, järjestetään erityispalveluja, kuten asumis-, apuväline-, kuljetus- ja tulkkauspalvelua, joilla helpotetaan vammaisten henkilöiden jokapäiväistä selviytymistä. (Vammaispalvelut ja tukitoimet – Sosiaali- ja terveysministeriö)

Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut työryhmän, jonka tavoitteena on selvittää vammaislainsäädännön kehittämistarpeita sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistuksen kautta sekä sovittaa yhteen nykyinen vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki

eri vamma ryhmien yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi. Selvityksessä huomioitiin myös toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset, YK:n vammaissopimuksen asettamat velvoitteet, kehitysvammaisten asumista ja palveluja koskeva periaatepäätös. (Vammaisia henkilöitä koskevan sosiaalihuollon uudistamista selvittävä työryhmä – Sosiaali- ja terveysministeriö) Myös muita uudistuksia ollaan edellä mainittujen lisäksi suunnittelemassa, kuten itsemääräämisoikeuslakia ja henkilökuljetusuudistusta. (Konttinen 2013.)

Valtioneuvosto on vuonna 2010 tehnyt periaatepäätöksen kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi. Ohjelman tavoitteena on yksilöllisen asumisen mahdollistaminen sekä laitoksista että lapsuudencodeista muuttaville kehitysvammaisille henkilöille. Päämääränä on, että vuoden 2020 jälkeen kukaan vammaisen henkilö ei asu laitoksessa. Vammaisilla henkilöillä on oikeus valita, missä ja kenen kanssa he asuvat. Kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus asua kuten muutkin kuntalaiset ja saada tarvitsemansa palvelut. Keskeisiä periaatteita ovat myös tietoisuuden lisääminen vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksista sekä hallinnonalojen välinen yhteistyö. Periaatepäätöksellä hallitus sitoutuu jatkamaan kehitysvammahuollon rakennemuutosta ja kehittämään palveluja, jotka mahdollistavat myös vaikeimmin vammaisten henkilöiden asumisen lähiyhteisössä. (Valtioneuvoston periaatepäätös kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta)

Lisäksi on olemassa vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus ohjaamaan kuntia vammaisten henkilöiden asumisen ja asumispalveluiden kehittämiseksi. Lisäksi on olemassa apuvälineiden laatusuositukset.

3.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (Vammaisyleissopimus) on 2000-luvun ensimmäinen kattava ihmisoikeussopimus. Sopimuksella vahvistetaan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kuulumisen vammaisille henkilöille. Vammaisille henkilöille taataan mahdollisuus nauttia oikeuksista ja vapauksista täysimääräisesti ilman syrjintää. Sopimus kattaa niin kansalais- ja poliittiset oikeudet (KP-oikeudet) kuin

taloudelliset, sosiaaliset ja sivistyksellisetkin oikeudet (TSS-oikeudet). Sopimusta pidetään tärkeänä muutoksen välineenä: sen kautta asenteet ja lähestymistavat vammaisia henkilöitä kohtaan muuttuvat. Sopimuksessa vahvistetaan näkemystä, jonka mukaan vammaiset henkilöt ovat oikeuksien haltijoita. He voivat vaatia oikeuksiaan ja tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä vapaasti. Heidät nähdään oman yhteiskuntansa aktiivisina jäseninä. (Mahlamäki 2012, 3-8.)

Suomi allekirjoitti yleissopimuksen sekä valinnaisen pöytäkirjan maaliskuussa 2007. Kansallinen ratifiointiprosessi on kuitenkin vielä kesken. Ratifiointi on tavoitteena Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa (VAMPO) 2010–2015, samoin kuin hallitusohjelmassa. Suomessa on meneillään useita lainsäädännön uudistushankkeita, joilla on yhteys vammaisyleissopimukseen. Sopimus vaikuttaa Suomeen Euroopan unionin jäsenenä, sillä EU on sopimuksen jo ratifioinut. (Mahlamäki 2012, 3-8.)

3.3 Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma

Euroopan neuvoston vammaispoliittisen toimintaohjelman 2006–2015 tarkoituksena on saada vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia, syrjimättömyyttä, yhtäläisiä mahdollisuuksia, täyttä kansalaisuutta ja osallistumista koskevien tavoitteiden pohjalta aikaan uudet kehykset eurooppalaiselle politiikalle. Toimintaohjelman tavoitteena on vammaisten kansalaisten ihmisoikeuksien edistäminen ja elämänlaadun kohentaminen. (Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006, 3.)

Vammaisia henkilöitä pidetään ihmisinä, joiden nykyiset esteet ovat poistettava, jotta he voivat elää täysimääräisesti osallistuvina yhteiskunnan jäseninä. Näitä esteitä ovat asenteet sekä sosiaaliset, oikeudelliset ja ympäristölliset esteet. Monissa Euroopan maissa on siirrytty edistämään aktiivista linjaa, joka täysivaltaistaa vammaiset ihmiset hallitsemaan omaa elämäänsä. Painopiste on siirtynyt yksilöön keskittyvään yhdenmukaiseen ja integroituun lähestymistapaan, jossa korostetaan ihmisoikeuksia, perusvapauksia ja ihmisarvoa. (Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006, 33.)

3.4 Valtioneuvoston vammaispoliittinen selonteko

Valtioneuvoston vammaispoliittisessa selonteossa vuonna 2006 on kirjattu kolme periaatetta: vammaisten henkilöiden oikeus **yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen, tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin**. Selonteossa asetettiin tavoitteet vammaispolitiikan kehittämiseksi:

1. vammaispolitiikalla taataan ihmisoikeudet ja syrjimättömyys
2. laaditaan Suomen vammaispoliittinen ohjelma ohjaamaan vammaispoliittista toimintaa
3. edistetään vammaisten kansalaisten työnsaantia
4. turvataan kohtuullinen toimeentulo
5. toteutetaan yhdenvertaisuus koulutukseen ja turvataan palvelut ja tuki opiskeluun
6. turvataan kulttuuriset oikeudet ja edistetään kulttuurista saatavuutta
7. tuetaan mahdollisuutta itsenäiseen asumiseen
8. parannetaan oman elämän hallintaa
9. lisätään osallisuutta ja saavutettavuutta tietoteknisin ratkaisuin
10. lisätään vammaisia henkilöitä koskevaa tiedon hankintaa ja vahvistetaan vammaistutkimusta (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 21-22.)

3.5 Suomen vammaispoliittinen ohjelma, VAMPO 2010–2015

Suomen vammaispoliittisen ohjelman, vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle – VAMPO 2010–2015, mukaan vammaisten oikeuksia painottava näkökulma on 2000-luvulla siirtänyt vammaispolitiikan painopisteen toimenpiteisiin, joiden tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallisuus ja yhdenvertaisuus. Yhteiskuntaa tulee kehittää niin, että kaikilla on mahdollisuudet elää ja toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Ohjelman tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen yhteiskunnallinen asema myös käytännössä. Ohjelmassa on linjattu tavoitteet vuosille 2010–2015 ja siitä eteenpäin. Ohjelmalla vahvistetaan vammaispolitiikan toteuttamista kaikilla yhteiskuntapolitiikan lohkoilla. Ohjelmaa on valmisteltu eri virastojen ja ministeriöiden kesken, mukana ovat myös olleet tärkeät yhteiskunnalliset toimijat. Vammaispoliittisessa ohjelmassa sisältöjä tarkastellaan yhteiskunnallisten tee-

mojen kautta, sillä ohjelman tavoite on laajentaa vammaispolitiikka yli hallinnonrajojen ulottuvaksi yhteiskuntapolitiikan osaksi. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 20.)

Ohjelman tavoitteet ovat:

- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointi ja sen edellyttämät säädösmuutokset
- vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantaminen ja köyhyyden torjunta
- erityispalvelujen ja tukitoimien saatavuuden sekä laadun varmistaminen maan eri puolilla
- yhteiskunnan esteettömyyden laaja-alainen vahvistaminen ja lisääminen
- vammaistutkimuksen vahvistaminen, tietopohjan lisääminen sekä laadukkaiden ja monipuolisten menetelmien kehittäminen vammaispolitiikan toteuttamisen ja seurannan tueksi.

3.6 Oulun läänin vammaispoliittinen ohjelma

Oulun läänin vammaispoliittinen ohjelma on laadittu ennen aluehallinnon uudistumista 1.1.2010. Sen tarkoituksena on vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen asema sekä hyvä ja tasa-arvoinen elämä Pohjois-Suomessa ja Oulun läänin alueella 2010-luvulle mentäessä. Ohjelma on valmistunut ennen Suomen vammaispoliittista ohjelmaa, mutta siinä on ehditty ottamaan huomioon valtakunnallisia painopisteitä. Ohjelmassa on haluttu korostaa sitä, että vastuu vammaispolitiikasta kuuluu kaikille hallinnonaloille ja kaikille toimijoille. Vammaispoliittisen ohjelman päämäärä on turvata vammaisten henkilöiden tasa-arvoisuus ja yhdenvertaisuus elämän eri toiminta-alueilla muiden kansalaisten kanssa tasavertaisesti. (Oulun läänin vammaispoliittinen ohjelma 2009, 3-6.)

3.7 Kuusamon kaupunkistrategia ja muut toimenpide-ohjelmat

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointiohjelmalla parannetaan ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa hyvinvointiinsa. Visiona on, että pidämme huolta itsestämme, toisistamme ja ympäristöstämme, sekä olemme edelläkävijöitä ihmisen hyvinvoinnin toteutumisessa. (Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointiohjelma 2008–2017, 13.) Kuusamon kaupunkistrategian ja Kuusamon hyvinvointiohjelman taustalla vaikuttaa Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointiohjelma.

Kuusamon kaupunginvaltuusto on 11.11.2013 hyväksynyt kaupunkistrategian, jossa on visiona Kaikkien aikojen Kuusamo. Kuusamo on rajoja ylittävä, omatoimisten ja yritteliäiden ihmisten vieraanvarainen alueensa keskus. Innostus ja rohkeus ovat yhteistyön perustana - täällä asiat tehdään vähän eri tavalla. Hyvä elämä kukoistaa kansainvälisessä ja luovassa ympäristössä. **Kaupunkistrategian kolme kriittistä menestystekijää ovat hyvinvointi, elinvoima ja kehittyvä kaupunki.** Hyvinvoinnin menestystekijöinä pidetään aktiivista ja hyvinvoivaa kuusamolaista, tasapainoista väestörakennetta, suvaitsevaista ja hyväksyvää ilmapiiriä sekä toimivia yhteisöjä ja palveluja. Elinvoiman menestystekijöitä on Kuusamo-maineen hallinta, yrittäjyys ja työllisyyden nostaminen, kestävä ja monipuolinen puhtaan luonnon ja luonnonvarojen hyödyntäminen. Kehittyvän kaupungin menestystekijöitä ovat kansainvälinen, kilpailukykyinen ja verkostoitunut seutukeskus, kaupunkikonsernin talouden tasapaino ja ohjaus, uusiutuva ja innovatiivinen palvelukaupunki, muutosjohtaminen ja tuottava henkilöstö, osaaminen ja koulutus sekä hyvät yhteydet ja kehittyvä toimintaympäristö. Kaupunkistrategian hyvinvoinnin pääpainopisteet toteutuessaan tukevat vammaisten henkilöiden hyvinvointia.

Hyvinvoinnin painopisteet ovat:

- * *fyysinen, henkinen ja sosiaalinen hyvinvointi,*
- * *hyvinvointia tukeva esteetön ja terveellinen ympäristö,*
- * *yhtäläiset mahdollisuudet,*
- * *kuntalaisten osallisuus ja osallistumismahdollisuudet,*
- * *palveluiden saatavuus ja saavutettavuus ja*
- * *kolmannen sektorin palvelutuotanto*

(Kuusamon kaupunkistrategia 2021)

Hyvinvointi ja terveyden edistäminen on pääpainopisteenä Kuusamon kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimenpideohjelmassa. Ohjelman keskeisiä toimenpiteitä ovat osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, syrjäytymisen vähentymiseen sekä terveyserojen kaventumiseen tähtäävät asiat. Strategisina päämäärinä on kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet, hyvinvoinnin paraneminen, hyvä terveys ja toimintakyky, asiakaslähtöiset ja monitoimijaiset palvelut sekä osaamisen ja osaajien saatavuus innovatiivisessa kehittämisympäristössä. (Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimenpideohjelma 2009, 2, 14–19.) Lisäksi Kuusamon kaupungissa on laadittu muun muassa lapsi- ja nuorisopolitiikkaohjelma, työhyvinvointiohjelma, ikäihmisten hyvinvointiohjelma ja Koillis-Suomen mielenterveystyönsuunnitelma.

4 KUUSAMON KAUPUNKI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Kuusamon kaupungin jokaisella toimialalla on omat tehtävänsä ja tavoitteensa. Toimialat pyrkivät toteuttamaan laadukasta vammaispolitiikkaa sekä edistämään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia olla aktiivinen ja hyvinvoiva kuusamolainen.

Kasvatus- ja sivistystoimiala

Kasvatus- ja sivistystoimialan tehtävänä on antaa mahdollisuuksia jatkuvaan itsensä kehittämiseen ja hyvinvointiin sekä tukea perheiden omatoimista selviytymistä. Lapsi- ja perhetyön tuloksikkoo vastaa lasten ja perheiden tukemisesta ja hyvinvoinnista. Koulutuspalveluilla vahvistetaan edellytykset itsensä jatkuvaan kehittämiseen ja perusopetuksella taataan tasapuolinen ja ajantasainen opetus kaikille oppilaille. Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut tarjoavat koko väestölle laatua ja hyvinvointia sekä tasavertaisen pääsyn tiedonlähteille. Vapaa-ajan palvelut tuottavat kaikille ikä- ja erityisryhmille asiakaslähtöisiä ja monipuolisia hyvinvointipalveluita.

Perusturvan toimiala

Perusturvan tehtävänä on luoda edellytykset itsenäiselle elämälle sekä kotona asumiselle ja antaa mahdollisuus hyvään elämään. Kuntoutumisen ja hoivan tulosalue järjestää ja osaltaan tuottaa laadukkaita palveluita aikuisen tai ikääntyneen henkilön/perheen päivittäisen pärjäämisen tueksi. Sairaanhoidon tulosalueen tehtävänä on olla laadukkaiden terveyspalveluiden tuottaja ja järjestäjä, edistää väestön terveyttä, ennaltaehkäisyä ja omahoitoa.

Yhdyskuntatekniikka

Toimialan tehtävänä on turvata monimuotoinen, viihtyisä ja turvallinen elinympäristö. Kiinteistön tulosalue huolehtii rakennusten ja kiinteistöjen tehokkaasta, taloudellisesta ja turvallisesta käytöstä. Kunnallistekniikka vastaa eri liikennemuotojen, liikenneväyläverkostojen ja ulkoliikuntapaikkojen toimivuudesta ja turvallisuudesta. Ympäristön rakentaminen luo viihtyisän ja toimivan elinympäristön kuntalaisille.

Vammaisneuvosto

Kuusamon kaupungissa toimii myös vammaisneuvosto, joka pyrkii edistämään vammaisten henkilöiden asemaa. Vammaisneuvosto on vammaisten asiantuntijaelin kunnassa. Vammaisneuvoston toiminnan pohjalla on vammaispalvelulain (3.4.1987/380) 13 §. Vammaisneuvosto on yhteistyöfoorumi vammaisille, virkamiehille ja päättäjille. Vammaisneuvosto on vammaisten vaikutuskanava kuntaan. Vammaisneuvoston tehtävänä on

- Edistää viranomaisten, vammaisten ja vammaisjärjestöjen yhteistoimintaa Kuusamossa
- Seurata vammaisten tarpeiden kehitystä
- Edistää vammaisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa kunnalliseen päätöksentekoon
- Seurata vammaisille tarkoitettujen palvelujen, tukitoimien ja muiden etuuksien kehitystä Kuusamossa
- Tehdä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja eri viranomaisille
- Tiedottaa käsittelemistään asioista

Vammaisneuvoston nimittää kaupunginhallitus neljäksi vuodeksi kerrallaan vammaisjärjestöjen esityksen perusteella. Vammaisneuvoston sihteerinä ja yhteyshenkilönä toimii vammaistyön sosiaalityöntekijä.

4.1 Vammaispalveluiden järjestäminen Kuusamossa

Kunnalla on erityinen järjestämisvelvollisuus järjestää seuraavat palvelut ja taloudelliset tukitoimenpiteet: kuljetuspalvelut, palveluasuminen, henkilökohtainen apu, päivätoiminta, asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet sekä asunnonmuutostyöt. Määrärahasidon-
naisiin palveluihin ja taloudellisiin tukitoimiin kuuluu kuntoutusohjaus, päivittäisissä toiminnoissa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet, sopeutumisvalmennus, tuki ylimääräisiin erityisravintokustannuksiin, tuki ylimääräisiin vaatekustannuksiin sekä muut palvelut ja tukitoimet. Aikuisten vammaistyö kuuluu Kuusamon kaupungin perusturvan organisaatiossa kuntoutumisen ja hoivan tulosalueeseen. Vammaisten lasten palvelut kuuluvat kasvatus- ja sivistys toimialalla lapsi- ja perhetyön tulosalueeseen. (Vammaispalvelut - Kuusamo)

Sosiaalialan palvelutuotannossa on mukana yrittäjyyttä. Vammaispalvelulain mukaiset kuljetuspalvelut on kilpailutettu osana kaupungin kuljetuspalveluita. Taajamassa on myös perusturvan järjestämää reittiliikennettä, palvelulinja Kyytimatti. Sivukyliltä on mahdollisuus asiointikyytiin yhteiskuljetuksena kerran viikossa. Paikkakunnalla toimii myös muita palvelujentuottajia, kuten useita fysikaalisia hoitolaitoksia, joiden palveluja vammaiset henkilöt käyttävät muun muassa lääkinnälliseen kuntoutukseen. Useita toimijoita on rekisteröitynyt henkilökohtaisen avun palveluntuottajiksi. Lisäksi Kuusamon kaupunki ostaa asumispalveluita yksityisiltä palveluntuottajilta Kuusamossa ja Kuusamon ulkopuolella.

Kuusamon seurakunta toteuttaa vammaistyötä omassa toiminnassaan. Vammaistyö sisältyy diakoniatyöhön, jonka erityisvastuualueena ovat kehitysvammaistyö sekä kuulo- ja näkövammaistyö. Työmuotoina ovat eri vammaisryhmille kohdennetut kerhot, leiritointi ja tapahtumat sekä vapaaehtoistyönä toteutettava lähimmäispalvelu. Seurakun-

nassa on nimetyt vammaistyöstä vastaavat työntekijät. Toiminta täydentää osaltaan julkisten palveluiden vammaistyötä.

Vammaisjärjestöt ja paikalliset yhdistykset toimivat omaa ryhmäänsä koskevien erityiskysymysten tiedottajina, edunvalvojina ja aloitteiden tekijöinä sekä myös vapaa-ajan toimintojen järjestäjinä. Kuusamossa vammaisyhdistyksillä on ollut toimintaa useiden vuosikymmenien ajan.

4.2 Vammaisten määrä Kuusamossa

Haarnin mukaan vammaisuuden määrittely vaikuttaa vammaisten osuuteen väestöstä. Mitä lähempänä määrittely on lääketieteellistä, sitä pienempi on vammaisten määrä. Jos taas määrittely on lähempänä sosiaalista mallia, on vammaisten henkilöiden osuus väestöstä isompi. Haarni tuo myös esille ettei vammaisuuden esiintyvyydestä ole tarkkaa tietoa Suomessa. Arvioiden pohjalla käytetään usein 1980-luvulla esitettyä lukua, joiden mukaan vaikeavammaisuutta arvioidaan olevan 1 % väestöstä, suppean määritelmän mukaan 5 prosentilla väestöstä esiintyy vammaisuutta ja laajemman määrittelyn mukaan 10 prosentilla. Yleistä on, että vammaisia henkilöitä arvioidaan olevan 5 % väestöstä, eli 250 000 henkilöä. (Haarni 2006, 14.)

Kuusamon kaupungin asukasmäärä tilastokeskuksen mukaan marraskuussa 2013 oli 15 938 henkilöä. Viisi prosenttia kuntalaisista on miltei 800 henkilöä. Joten tämän arvion mukaan Kuusamossa on liki 800 vammaista henkilöä. Vaikeasti vammaisia henkilöitä olisi arvion mukaan noin 160.

Kehitysvammaisten määrä vaihtelee Suomessa myös alueittain. Kehitysvammaisten määrään ja ikärakenteeseen vaikuttaa yleinen syntyvyyden ja väestön ikääntyminen. Kehitysvammaisten sekä vaikeasti vammautuneiden elinikä pitenee ja elämänlaatu paranee koko ajan tehostuneen terveyden- ja sairaanhoidon vaikutuksesta. (Kaski toim. 2009, 351.)

Kehitysvammaisten henkilöiden määrästä Suomessa ei ole tarkkoja lukuja. Kehitysvammaisia henkilöitä arvioidaan olevan 50 000 eli 1 %, koko maan väestöstä. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmät ja Kela tunnistavat kuitenkin ainoastaan 30 000 kehitysvammaista henkilöä eli 0,67 % väestöstä. (Malm 2004, 166; Kaski toim. 2009, 24; Haarni 2006, 14–15.) Tämän mukaan laskennallisesti arvioiden Kuusamossa olisi vammaispalveluiden piirissä 106 kehitysvammaista henkilöä (0,67 % asukkaista). Todellisuudessa tämänhetkinen asiakasmäärä on kuitenkin 160 henkilöä (1 % kuntalaisista). Kuusamossa kehitysvammaiset on tämän mukaan diagnosoitu valtakunnallista tasoa paremmin ja he ovat paremmin palveluiden piirissä. Oletettavasti Kuusamossa palveluiden piirin ulkopuolella olevien kehitysvammaisten henkilöiden määrä on pieni. Kuusamossa on kuitenkin henkilöitä, jotka ovat saaneet aikuisiällä kehitysvammadiagnoosin. Vuoden aikana (2013–2014) on tullut vammaistyon asiakkaaksi kolme kehitysvammadiagnoosin saanutta aikuista henkilöä. Tällaisten asiakkaiden määrä voi mahdollisesti lisääntyä lähivuosina.

Kasken mukaan Suomessa esiintyy autismia kahdella tuhannella, eli noin 10 000 henkilöllä. Autisteista 80 % on luokiteltu kehitysvammaisiksi. Autistisia piirteitä on huomattavasti useammalla. (2009, 107.) Autismi- ja Aspergerliiton mukaan autismin kirjoon kuuluvia henkilöitä on Suomessa 54 000, joista 11 000 on autistista henkilöä. Autismin kirjon oireyhtymät ovat keskushermoston kehityshäiriöitä. Autismin kirjoon kuuluvat autismi, aspergerin oireyhtymä, rettin oireyhtymä, disintegratiivinen kehityshäiriö ja laaja-alainen kehityshäiriö. (Autismi – ja Aspergerliitto- Autismi kirjo) Kuusamossa olisi laskennan mukaan noin kolmekymmentä autistista henkilöä, kokonaisuudessaan autismin kirjoon kuuluvia melkein viisinkertainen määrä eli noin 150 henkilöä.

Malmin (2004, 204.) mukaan ADHD eli tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriö koskettaa arvioiden 200 000 suomalaista. ADHD-liiton arvion mukaan viidellä prosentilla väestöstä eli 250 000 suomalaisella on tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriö. ADHD-liiton arvion mukaan laskettuna Kuusamossa olisi noin 160 henkilöä, joilla on tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriö.

Haarnin (2006, 14.) ja Malmin (2004, 298.) mukaan Suomessa on 80 000 näkövammaista henkilöä (1,5 % väestöstä), joista 70 000 on ikääntynyttä henkilöä. Samanlaisen

arvion esittää myös näkövammaisten keskusliitto. Näkövammaisten keskusliitto tuo myös esille, että näkövammaisten määrä tulee väestön ikääntymisen myötä lisääntymään tulevaisuudessa. Kuusamossa olisi täten arvioituna 240 näkövammaista henkilöä, joista liki 220 on ikääntynyttä henkilöä.

Malmin mukaan Suomessa arvioidaan olevan 744 000 kuulovammaista henkilöä. Useimmiten kuulon heikkeneminen alkaa vasta vanhuusiässä. Varhaiskuuroja Suomessa arvioidaan olevan 5000 henkilöä ja kuuroutuneita 1000–3000 henkilöä. (2004, 340.) Kuuloliiton mukaan jonkinasteinen kuulon alenema arvioidaan olevan noin 750 000 suomalaisella. Huonokuuloisten määrä kasvaa, kun väestö ikääntyy ja toisaalta nuorten kuuloon kohdistuu uusia uhkia. (Kuuloliitto) Haarnin mukaan Suomessa on arvioitu olevan 10 000 puhevammaista henkilöä (2006, 14.)

Malmin (2004, 244–289.) mukaan harvinaisiin neurologisiin sairauksiin kuuluvia lihas-sairauksia esiintyy Suomessa 5000 henkilöllä. Aivovamman Suomessa saa vuosittain 15 000–20 000 henkilöä. Suomessa arvioidaan olevan 100 000 henkilöä, joilla on pysyviä aivovamman jälkioireita. Aivoverenkierron häiriöihin Suomessa sairastuu vuosittain 14 000 henkilöä. Aikuisia nivelreumaa sairastavia on n 40 000 – 50 000 henkilöä, vuosittain siihen sairastuu 1 700 suomalaista. Malmin mukaan CP-vammaisia henkilöitä Suomessa on noin 6500. Mäenpään (2011, 6.) mukaan Suomessa CP-oireyhtymän ilmaantuvuus 2 % eli vuosittain Suomeen syntyy 100–120 CP-vammaista lasta. MS-liiton mukaan Suomessa on 7000 henkilöä, joilla on MS-tauti. MS-tauti on Suomessa nuorten aikuisten yleisin vakava neurologinen sairaus.

Valtiokonttorin myöntää ja maksaa Suomen sodissa vammautuneille tai sairastuneille henkilöille sekä heidän puolisoilleen, leskille tai muille omaisille sotilasvammalain mukaiset korvaukset. Lisäksi valtionkonttori korvaa kunnille kustannuksia, jotka aiheutuvat sotainvalidien kotipalveluista, asumispalveluista, omaishoidon tuesta sekä avokuntoutuksesta ja sotainvalidin laitoshoidosta. (Valtionkonttorin kotisivu – sotainvalidien ja rintamaveteraanien etuudet) Sotainvalideja Kuusamossa on tämän hetkisen tiedon mukaan 17 henkilöä.

4.2.1 Kelan maksamat vammaisetuudet

Marraskuussa 2013 koko maan väestöstä 6 % sai Kelan maksamia vammaisetuuksia. Kuusamossa 8 % asukkaista sai vammaisetuuksia eli noin 1330 henkilöä. Kelan maksamiin vammaisetuksiin sisältyy alle 16-vuotiaan vammaistuki, yli 16-vuotiaan vammaistuki, eläkkeen saajan hoitotuki sekä myös erityisruokavaliokorvaus. (Kelasto - Kelan etuuksien saajat ja maksetut tuet)

Alle 16-vuotiaalle henkilölle etuudet myönnetään vammaistukena (lasten vammaistuki), mikäli toimintakyky on heikentynyt vamman tai pitkäaikaisen sairauden vuoksi vähintään puolen vuoden ajan ja hoidon tarve on suurempi kuin samanikäisen terveen lapsen hoito. Yli 16-vuotiaalle henkilölle myönnetään vammaistukea (aikuistuki), mikäli toimintakyky on heikentynyt vuoden ajan vammasta tai pitkäaikaisesta sairaudesta johtuen ja siitä koituu haittaa sekä muun muassa avuntarvetta tai erityiskustannuksia. Eläkkeensaajan hoitotukea saa, mikäli toimintakykyä alentanut vamma tai pitkäaikaissairaus vaatii viikoittaista avuntarvetta, ohjausta/huolenpitoa vähintään vuoden ajan. (Vammaistuet - Kela)

Kelan maksamien vammaisetuuksien määrä ei kuitenkaan kerro Kuusamon kaupungin vammaispalveluiden asiakkaiden määrää. Kelan vammaisetuuksia myönnetään myös pitkäaikaisesti sairastuneille, ei ainoastaan vammaisille henkilöille. Kuusamossa kuitenkin maksetaan väestöön suhteutettuna Kelan vammaisetuuksia enemmän kuin koko maassa.

	Lasten vammais- tuki	Aikuis- ten vam- vam- maistuki	Eläkettä saavan hoitotuki	Yh- teensä
Kuusamo henkilöitä	91	48	1075 15–64 v. = 327 ja yli 65.v = 748	1214
Koko maa henkilöitä	34 379	10 551	232 186 15–64 v. = 61 474 ja yli 65v. = 170 712	277116
Osuus ko- ko väestös- tä	0,63 %	0,19 %	4,26 % 15–64 v. 1,12 % ja yli 65 v. 3,13 %	5,08 %
Osuus kuntalai- sista	0,57 %	0,3 %	6,7 % 15–64 v. 2,0 % yli 65 v. 4,7 %	7,57 %

Taulukko. Vammaistukien saajat Kuusamossa ja Suomessa

4.3 Vammaispalveluiden kustannukset

Kaupungin kokonaiskustannuksista vammaispalveluiden osuus on vuosittain 6,79 %. (7 492 818, 89 €). Lisäksi vammaisten kuntalaisten terveydenhuollon järjestämisestä tulee kustannuksia siinä missä muidenkin kuntalaisten osalta. Näitä kustannuksia ei voida kuitenkaan tarkemmin vammaisten henkilöiden osalta erotella. Oletettavaa on, ettei tulevaisuudessa vammaisten määrä Kuusamossa lisäännä huomattavasti, tällöin ei myöskään kustannuksissa ole odotettavissa suuria muutoksia. Lainsäädännön uudistusten myötä vammaispalveluiden kustannuksiin voi tulla muutoksia.

Perusturvan toimialan kokonaismenoista vammaispalveluiden osuus on 10,2 % eli 6 368 506 €. Perusturvan sosiaalipalveluissa vammaistyön asumispalveluiden kustannukset olivat vuonna 2013 yhteensä 2 951 798 €. Luku sisältää kaupungin omana palveluna tuottaman asumisen sekä asumispalveluiden ostot yksityisiltä ja laitoksista. Lisäksi

työ- ja päivätoiminnasta, vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja kuljetuspalveluista aiheutuvat kustannukset olivat vuonna 2013 yhteensä 3 416 708 €.

Kasvatus- ja sivistystoimen kokonaismenoista vammaispalveluiden osuus on vuosittain 3,05 % eli menot ovat 1 124 312, 89 €. Kasvatus- ja sivistystoimialalla vammaisopetuksen kustannukset perusopetuksessa olivat yhteensä 518 412,89 € vuonna 2013. Lapsi- ja perhetyön osalta vuodelle 2014 on varattu määrärahoja yhteensä 605 900 €. Se sisältää vammaisten lasten kotihoidon palveluista, puhe- ja toimintaterapiasta, intervallihoidosta ja varhaiserityiskasvatuksesta aiheutuvat menot.

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat pääsääntöisesti asiakkaille maksuttomia, joten niistä ei juuri tule tuloja kaupungille. Tuloja tulee kuitenkin vammaisilta henkilöiden palveluasumisesta. Heiltä voidaan periä maksu kustannuksista, jotka normaalistikin asumisesta aiheutuu, esimerkiksi vuokra, sähkö- ja vesimaksut sekä muut elinkustannukset kuten ruoan raaka-ainekustannukset. Tuloja tulee myös vammaisten henkilöiden kuljetuspalvelusta omavastuuosuuksista.

5. KUUSAMON KAUPUNGIN VAMMAISPOLIITTINEN OHJELMA: NYKYTILA JA TAVOITTEET

Vammaispoliittisen ohjelman laadinta toteutettiin toimintatutkimuksena. Toimintatutkimuksen avulla tuotetaan tietoa käytännön kehittämiseksi (Heikkinen H. 2006, 16). Toimintatutkimukselle on ominaista toiminnan ja tutkimuksen samanaikaisuus sekä pyrkimys saavuttaa välitöntä ja käytännöllistä hyötyä. Menetelmää pidetään osallistavana ja käytäntöihin kohdistuvana. (Aaltola & Syrjälä 1999, 14; Heikkinen H. 2001, 170–171.) Tarkoituksena oli saada aikaan vammaispoliittiset linjaukset ja tuotoksena valmistui Kuusamon kaupungin vammaispoliittinen ohjelma. Vammaispoliittisen ohjelman tavoitteena on edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä esteettömyyden toteutumista käytännössä.

Vammaispoliittisen ohjelman tekemisessä pyrittiin tukemaan vammaisten henkilöiden osallisuutta. Vammaispoliittiset linjaukset syntyivät kaikille avoimissa vammaisfoorumeissa, joista tiedotettiin kaupungin internet-sivuilla, sähköpostijakelulla, sekä lehti-ilmoituksilla. Vammaisfoorumeihin osallistui eri järjestöjen ja yhdistysten edustajia, viranhaltijoita eri toimialoilta sekä toimijoita yksityiseltä puolelta, luottamushenkilöitä sekä vammaisia henkilöitä ja heidän omaisia.

Vammaisfoorumeita järjestettiin vuosien 2012–2014 aikana yhteensä seitsemän kertaa. (Liite 7. Vammaisfoorumeiden toteutusajankohdat) Osallistujamäärä vammaisfoorumeissa vaihteli 20–40 henkilön välillä. Kaiken kaikkiaan mukana oli noin 70 eri henkilöä. Vammaisfoorumit toteutettiin eri teemojen ympärille, jotka nousivat vammaispolitiikan kolmesta keskeisestä periaatteesta: esteettömyydestä, osallisuudesta ja yhdenvertaisuudesta sekä toimivasta palvelujärjestelmästä ja tiedonsaannista.

Foorumit koostuivat vammaisneuvoston puheenjohtajan aloituksesta, vaihtuvasta asiantuntija-alustuksesta sekä ryhmätyöskentelystä ja purkukeskustelusta. (Liite 1. Vammaisfoorumeiden periaatteet ja tehtävänannot. Liite 2. Vammaisfoorumeiden palautelomake) Vammaisfoorumeissa kerättiin aineistoa keskustelulla sekä ryhmätyöskentelyllä ja lisäksi toimenpide-ehdotuksia vammaisten henkilöiden aseman parantamiseksi. Vammaisfoorumeiden lisäksi aineistoa kerättiin Torangin koulun erityisoppilailta ja Kevakeskuksen asiakkailta loka- ja marraskuussa 2013. Heiltä kerättiin kahdessa eri keskustelutilaisuuksissa huolenaiheita ja hyviä asioita sekä toteutettiin toiminnallisena tuokiona unelmiin pohjautuvat aarrekartat. Aarrekartat muodostivat toisen aineiston. Tutkimusaineisto koostuu siis vammaisfoorumeiden ryhmätöiden yhteenvedoista, järjestettyjen keskustelutilaisuuksien muistiinpanoista ja aarrekartoista.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimusaineisto pelkistetään (reduointi), jonka jälkeen pelkistetyt ilmaisut ryhmitellään (klusterointi) samaan alaluokkaan kuuluviksi. Alaluokille annetaan sisältöä kuvaava nimi. Kolmantena samansisältöisiä alaluokkia yhdistellään yläluokkiin kuuluviksi ja niille haetaan yhdistävä nimi (teoreettisten käsitteiden luominen). Tutkimusaineistosta saadaan sisällönanalyysin kautta yleistettävä ja tiivistetty muoto. Analyysillä luodaan selkeä yhteys aineistoon, jotta voidaan tehdä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 103, 105, 110–111).

Tutkimusaineiston ilmaisut ensin pelkistettiin, jonka jälkeen pelkistetyt ilmaisut jaoteltiin alaluokkiin ja sitten yhdisteltiin yläluokkiin, ja saatiin tutkimustulokset. Johtopäätösten tekemistä varten tutkimustuloksia tarkasteltiin teoreettisen viitekehyksen kautta. Vammaispoliittisen ohjelman toimenpide-ohjelma kirjoitettiin tutkimusaineistojen perusteella saatujen tulosten ja johtopäätösten pohjalta.

Vammaispoliittisen ohjelman suunnittelun, toteutuksen ja kirjoittamisen tukena oli työryhmä, joka koostui vammaisista henkilöistä, perusturvan viranhaltijoista ja vammaisneuvoston puheen- ja varapuheenjohtajasta sekä perusturvalautakunnan edustajasta. Työryhmä kokoontui seitsemän kertaa. (Liite 3. Työryhmän jäsenet)

5.1 VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OMA NÄKEMYS HYVÄSTÄ ELÄMÄSTÄ



Tämän vammaispoliittisen ohjelman laadinnan yhteydessä vammaiset henkilöt tekivät yksilölliset aarrekartat omista unelmista ja toiveista sekä myös olemassa olevista hyvisistä asioista. Aarrekarttoja tekivät osa KeVa-keskuksen työ- ja päivätoiminnan asiakkaista sekä Torangin koulun erityisoppilaista, kaiken kaikkiaan yli 50 henkilöä.

Tavoitteena aarrekarttojen tekemisessä oli kehitysvammaisten henkilöiden osallisuuden lisääminen ja heidän ajatusten esille tuominen vammaispoliittisen ohjelman laadinnassa. Ensimmäisessä vaiheessa keskustelun avulla kartoitettiin hyvät asiat ja huolenaiheet. Aineistot on analysoitu vammaisfoorumeissa saadun aineiston kanssa. Toisessa vaiheessa työstettiin aarrekartat, jotka käsiteltiin omana aineistona. Aarrekartat olivat myös esillä viidennessä vammaisfoorumissa 27.11.2013. Lisäksi aarrekartoissa olleita asioita ovat KeVa-keskuksen ja Torangin koulun henkilökunta sekä tekijöiden perheet voineet

halutessaan hyödyntää toiminnassaan ja arjessaan. (Liite 4. lehtiartikkeli vammaisfoorumista)

Aarrekartoista saatujen tutkimustulosten mukaan kehitysvammaisten henkilöiden unelmat, haaveet ja hyvät asiat liittyivät monenlaisiin hyvinvoinnin tekijöihin. Allardtin mukaan hyvinvointiin kuuluvat aineelliset resurssit ja aineettomat resurssit. Hyvinvointia määriteltäessä otetaan huomioon tarvekäsité; hyvinvointi on tila, jossa ihmisillä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyksi. Hyvinvointi voidaan jakaa elintason, yhteisyyssuhteisiin sekä itsensä toteuttamiseen. (Allardt 1976, 36–38.) Kyseistä jaottelua on käytetty aineiston luokittelussa.

Elintaso

Allardtin mukaan fysiologiset tarpeet ovat luonnollinen lähtökohta konkretisoitaessa elintason arvoja. Kaikki tarvitsevat ravintoa, nestettä, lämpöä, ilmaa ja turvallisuutta. Määriteltäessä elintasoarvoja on järkevää lähteä liikkeelle tarpeiden tyydyttämiseen tarvittavista toimintaresursseista. Elintason osatekijät ilmaisevat sen mitä kaikki ihmiset tarvitsevat. Osatekijöitä YK:n selvityksen mukaan ovat terveys, elintarvikkeiden kulutus, koulutus, työllisyys ja työolot, asunto-olot, virkistys ja vapaa-aika, vaatetus ja ihmisoikeudet. Osa näistä osatekijöistä luokitellaan kuuluviksi myös muihin perusluokkiin, kuten koulutus ja virkistys, vapaa-aika ja vaatetus itsensä toteuttamisen muotoon. (Allardt 1976, 39–40.)

Aarrekartoista saadun tutkimusaineiston kautta tuli esille, että kehitysvammaiset henkilöt unelmoivat asumisesta omassa kodissa, omakotitalossa tai osa omasta huoneesta. Osa haluaisi myös uuden sisustuksen tai uusia huonekaluja. Esille tuli myös syömiseen ja ruokailuun liittyviä asioita, joko lempiruokien muodossa tai myös unelmana oppia laittamaan ruokaa sekä leipomaan. Nukkuminen tuli aineistossa myös esille. Aineistossa tuli esille myös itsestä huolehtimiseen ja vaatetukseen liittyviä unelmia, kuten meikkaaminen, kampaajalla käynti, hiusten värjäys, tatuoinnit, uudet vaatteet ja asusteet.

Yhteisyyssuhteet

Allardtin mukaan ihmisellä on sosiaalisuuden ja toveruuden tarve tai tarve yleensä kuulua jäsenenä sosiaalisten suhteiden verkostoon, jossa toisistaan pitäminen ja välittäminen ilmaistaan. Yksilöllä on rakkauden ja hellien suhteiden tarve. (1976, 42.)

Aarrekarttojen mukaan unelmoidaan ystäväistä, parisuhteesta ja lapsista, joko omista lapsista tai muuten lasten kanssa olemisesta. Iso osa aineiston mukaan unelmoi omasta lemmikistä.

Itsensä toteuttaminen

Allardtin mukaan itsensä toteuttamiseen katsotaan sisältyvän se, että yksilöä pidetään persoonana, yksilö saa arvontoa ja yksilöllä on mahdollisuus harrastuksiin, vapaa-ajan toimintaan sekä poliittiseen osallistumiseen. (1976, 46–49.)

Itsensä toteuttamisen osalta aarrekarttojen mukaan näkyy halu ja toive harrastuksiin sekä vapaa-ajan toimintoihin. Lisäksi työn tekemiseen liittyvät unelmat on luokiteltu itsensä toteuttamiseen, sillä Allardtin mukaan esimerkiksi koulutusta voidaan pitää ammatin ja tulojen hankkimisen välttämättömyytenä, mutta itsessään se on lähinnä itsensä toteuttamista. (1976, 40.)

Tutkimusaineiston mukaan unelma-ammatteja ovat lampaidenhoitaja, pappi ja sähköasentaja. Unelmatöinä pidettiin traktorihommia, kaivostöitä, puutöitä, navettatöitä ja kirjastotöitä. Toisaalta osa näistä voidaan luokitella myös vapaa-ajan viettoon kuuluvina tekemisinä. Prinsessana oleminen oli myös unelmana.

Tutkimusaineiston mukaan vapaa-aikaan ja harrastamiseen liittyvät unelmia ovat:

- Pihatyöt: puutarhan hoito, kukkien kasvatusta, haravointi
- Teknologia: kännykät, tietokoneet, pelikonsolit, tv
- Kulkuneuvot: auto, moottorikelkka, linja-autot, ajelu
- Liikunta ja urheilu: hiihto, laskettelu, jalkapallo, kävely, tanssi, keilaus, ratsastus, urheilukisat; osallistuminen ja katsominen,
- Kulttuuri: kirkko, lukeminen, konsertit, musiikki, taide, elokuvat, näytteleminen, terassit/kahvilat

- Matkailu: mökkeily, risteily, ulkomaanmatka
- Luonto: marjastus, lintubongaus, retket: nuotio, makkaranpaisto, metsästys, kalastus, vuodenajat
- Juhlapyhät: jouluku, ilotulitus

Edellä olevat asiat kuulostavat arkipäiväisiltä ja itsestään selviltä, mutta sitä ne eivät välttämättä ole kehitysvammaisille henkilöille. ***Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulisi tukea kehitysvammaisten mahdollisuutta normaaliin, tavalliseen elämään. Vammaispoliittisten linjausten tulisi edistää kehitysvammaisten mahdollisuutta kertoa unelmistaan ja toiveistaan sekä itselle tärkeistä asioista ja mahdollisuuksia tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä.*** Mahdollisuuksia itsensä toteuttamista tulisi kehittää, kuten itsenäiseen asumiseen, kouluttautumiseen, työ-elämään osallistumiseen ja vapaa-ajan harrastamiseen.



5.2 ESTEETTÖMYYS OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA

Esteettömyys on laajan määritelmän mukaan fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen ympäristön toteutumista siten, että jokainen voi toimintakyvystään riippumatta toimia yhdenvertaisesti ja osallistua yhteiskunnan toimintaan (Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitussopas 2009,7). Kemppaisen (2011) mukaan esteettömyys on moninainen asia, sen toteutuminen on vaativaa ja haastavaa. Esteettömyyden vaatimus jakaantuu useisiin kysymyksiin hallinnonalojen, tieteenalojen ja teknologioiden mukaan. Esteettömyys vaatii yhteisymmärrystä lainsäädäntöprosesseissa, hallinnossa ja palveluissa sekä käytännön tilanteissa. (Kemppainen 2011, 6, 9.)

5.2.1 Asenteellinen esteettömyys muutosten edistäjänä

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan asenteiden ja arvojen monimuotoisuuden vahvistamisella tuotetaan kestävä vammaispolitiikka. Asennemuutokset ovat miltei kaiken kehityksen ja muutoksen mahdollistajana. Vammaisten henkilöiden kohtaama syrjintä tulee ehkäistä laaja-alaisesti. Erityisesti vammaisilla lapsilla on suurempi riski joutua kiusatuiksi lapsiyhteisössä mitä ikätovereillaan. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 115, 158–159.) Kuusamon kaupunkistrategiassa yhtenä tavoitteena esteettömyyden toteutumisessa on suvaitsevainen ja hyväksyvä ilmapiiri. Kiusaamiselle on asetettu 0-toleranssi. (Kuusamon kaupunkistrategia 2021)

Vammaisfoorumeissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan asenteet nousivat yhdeksi haasteeksi. Kuusamossa lasten asenteita vammaisiin henkilöihin pidetään positiivisina, mutta siitä huolimatta vammaisten lasten kiusaamista tapahtuu. Aikuisten asenteita vammaisia henkilöitä kohtaan pidetään negatiivisina. Yleisen taloudellisen tilanteen heikkenemisen pelätään vaikeuttavan positiivisten asenteiden muotoutumista.

Tutkimusaineiston mukaan yleisiin asenteisiin tulee vaikuttaa laaja-alaisesti, ennakko-luuloista tulisi irrottautua. Edistääkseen positiivisia asenteita tulee asioista tehdä poliittisia linjauksia ja päätöksiä. Kaikkien kuntalaisten asenteisiin voitaisiin yrittää vaikuttaa esimerkiksi myönteisillä lehtiartikkeleilla tai teemapäivien järjestämisellä. Yleinen ta-

loudellinen tilanne ei saisi vaikuttaa asenteisiin tai heikentää vammaisten mahdollisuuksia perusoikeuksiinsa. Uusia toimintamalleja tulee kehittää. Myös kaupungin henkilökunnalle ehdotettiin asennekasvatusta. Lasten asenteisiin tulisi vaikuttaa lisäämällä vammaisten lasten mahdollisuutta olla ikätovereidensa parissa elämän eri osa-alueilla

Lampinen (2007) painottaa erityisesti tavallista vuorovaikutuksen merkitystä asenteiden muuttumisessa tiedonsaannin lisäämisen ohella. Asenteisiin voidaan vaikuttaa parhaiten lisäämällä tietoa. Suurin vaikutus asennemuutoksessa on näkyvien ja vaikutusvaltaisten ihmisten välittämät mielipiteet. Lampinen on sitä mieltä, että ei-vammaisten ja vammaisten henkilöiden kohtaamisilla ja kanssakäymisellä arkipäiväisessä elämässä on suuri painoarvo asenteiden parantumisessa. Vammaisten ihmisten elämä on muuttunut parempaan suuntaan viime vuosikymmenien aikana, mutta suurinta muutosta voidaan pitää vammaisten omissa asenteissa itseään kohtaan. Toimintaympäristössä muutokset tapahtuvat hitaammin, vaikkakin ympäröivä yhteiskunta muuttuu koko ajan. Lampinen tuo myös esille, että viime aikoina on tuntunut siltä kuin toimintaympäristössä olevat asenteet olisivat vammaisia henkilöitä kohtaan tulleet kielteisimmäksi. (Lampinen 2007, 199, 208.)

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee edistää asenteiden esteettömyyttä. Asennemuutoksella mahdollistetaan muutosten toteutuminen. Asenteisiin tulee vaikuttaa niin, että yleinen asenneilmapiiri olisi positiivisempi ja suvaitsevampi. Asennemuutosten aikaansaamiseksi tulisi tehdä poliittisia linjauksia ja yhteisiä päätöksiä, joiden toteutumista myös tulisi seurata ja arvioida, kuten Kuusamon kaupunkistrategian kiusaamisen nollatoleranssia. Uusia, rohkeita ja erilaisia toimintamalleja tulee kehittää. Asenteisiin voidaan vaikuttaa lisäämällä tiedonsaantia. Myös näkyvyyttä vammaisten henkilöiden tarpeista tulee lisätä. Yleisiin asenteisiin ja ennakkoluuloihin tulisi vaikuttaa myös vuorovaikutuksen lisäämisellä. Siten voitaisiin tukea vammaisten henkilöiden osallistumismahdollisuuksia yleiseen harrastustoimintaan ja ystävyysuhteiden luomiseen. Tutkimustulokset ovat yhteneväisiä Lampisen kanssa.

5.2.2 Esteetön rakennettu ympäristö lisää osallisuutta

Esteettömän ympäristön vaatimukset perustuvat maankäyttö- ja rakennuslain (MRL 2000) ja -asetuksen (MRA 2000) yleisissä tavoitteissa mainittuun sosiaalisesti kestävä kehityksen ajatukseen ja liikkumisen tasa-arvoon kaikille kansalaisille. Maankäyttö- ja rakennuslain 1 §:ssä sosiaalisen kestävä kehityksen näkökulma liittyy ihmisen perustarpeiden tyydyttämiseen ja hyvinvoinnin tasapuoliseen jakautumiseen sekä sosiaaliseen toimivuuteen. Lain yhteydessä korostuvat erityisesti eri väestöryhmien tarpeiden huomioon ottaminen kaavoituksessa ja rakentamisessa. Lain 5 §:n mainitsemat alueiden käytön suunnittelun tavoitteet perustuvat vuorovaikutteisen suunnittelun edistämiseen ja riittävään vaikutusten arviointiin. (Esteetön ympäristö)

Laissa todetaan: ”Kunnan määräämä viranomainen valvoo, että liikenneväylät, kadut, torit ja katuaukiot sekä puistot ja oleskeluun tarkoitetut ulkotilat täyttävät hyvän kaupunkikuvan ja viihtyisyyden vaatimukset. Kevyen liikenteen väylät tulee säilyttää liikumiselle esteettöminä ja turvallisina.” (Esteetön ympäristö)

Maankäyttö- ja rakennusasetuksen 53 §:ssä todetaan liikkumisesteettömästä rakentamisesta: ”Hallinto- ja palvelurakennuksen sekä muussa rakennuksessa olevan sellaisen liikke- ja palvelutilan, johon tasa-arvon näkökulmasta kaikilla on oltava mahdollisuus päästä, sekä näiden rakennuspaikan tulee soveltua myös niiden henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai muutoin toimia on rajoittunut.” Ympäristöministeriö on myös antanut määräyksiä ja ohjeita julkisyhteisöjen hallinto- ja palvelurakennusten, liike- ja palvelutilojen sekä asuntojen ja piha-alueiden esteettömyydestä. (Esteetön ympäristö)

Yhden vammaisfoorumin teemana oli esteettömyys, mutta esteettömyyteen liittyviä asioita nousi esille muissakin foorumeissa. Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan rakennetun ympäristön esteettömyydessä haasteet kiinnittyvät suunnitteluun sekä olemassa oleviin rakennuksiin ja kulkuväyliin.

Suunnittelu

Vammaisfoorumeissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan lainsäädännön asettamat vaatimukset esteettömyydelle nähdään hyvänä asiana. Ongelmaksi koettiin, että kaupungin

kaikki toimialat eivät ole kokeneet esteettömyysasioita tärkeiksi, kaikkien yhteisiksi asioiksi. Viranhaltijoiden esteettömyysosaaminen ja kokemukset esteettömyydestä nähtiin riittämättöminä. Suunnittelu ei vastaa vammaisten henkilöiden erilaisiin tarpeisiin.

Tutkimusaineiston mukaan on tärkeää, että esteettömyydestä hyötyvät otetaan suunnitteluun mukaan. Vammaisneuvoston ja siten erilaisten vamma ryhmien edustajien roolia lausuntojen antamisesta korjaus- ja uudisrakentamisessa tulisi vahvistaa. Kokemusasiantuntijuuden käyttöä tulisi lisätä eri vamma ryhmistä, koska jokaisella vamma ryhmällä on erilaiset tarpeet. Tutkimusaineistossa tuli esille tarve esteettömyysasiamiehen nimeämiselle. Esteettömyysasiamies voisi toimia esteettömyysasioiden yhteyshenkilönä, vahvistaisi esteettömyyteen liittyvien asioiden koordinoitua ja mahdollisesti esteettömyysosaamisen lisäämistä. Esteettömyyden toteutumisen parantamiseksi tulee laatia yleiset esteettömyysohjeet. Viranhaltijoiden esteettömyysosaamista tutkimusaineiston mukaan tulisi vahvistaa esimerkiksi erilaisilla koulutuksilla ja/tai kokemusasiantuntijoiden kanssa yhteisillä foorumeilla. Lisäksi osallistujien mukaan kehittämistä vaatii kaupungin eri toimialojen välisen yhteistyön lisääminen.

Haarnin (2006, 48.) selvityksessä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnista ja elinoloista Suomessa todetaan, että esteetön ympäristö edistää vammaisten henkilöiden hyvinvointia. Kemppainen tutkii teoksessaan esteettömyyden edistämisen normatiivisia keinoja. Siinä todetaan, että esteettömyyden toteutuminen ei ole yksinkertaista eikä helppoa. Esteettömyyden toteutukseksi tarvitaan tietoa yleisistä, yksittäisistä ja erityisistä ratkaisuista. Esteettömyyttä ei voida toteuttaa yhden organisaation toimesta, vaan siinä tarvitaan yhteistyötä yli hallinnon rajojen ja organisointia (Kemppainen 2008, 49). Haarni (2006, 52.) tuo esille, että vammaisasiamiehen nimeäminen voisi olla tarpeen edistämään ja valvomaan vammaisuuteen liittyvää tietoisuutta ja yhteiskunnan esteettömyyttä.

Haarni (2006) mainitsee, että ympäristö ei huomioi vammaisten henkilöiden tarpeita. Esteettömyys on kokonaisvaltaista erilaisuuden huomioimista, jossa on kuitenkin varotettava vammaisten luokittelua yhdeksi yhtenäiseksi ryhmäksi. Jotta vammaisten henkilöiden tarpeisiin voidaan vastata, tulee heitä itseään kuulla. Suunnittelussa tulee huomioida erilaisten käyttäjien monimuotoinen joukko, esteettömyys palvelee vammaisten henkilöiden lisäksi muitakin käyttäjäryhmiä, kuten ikääntyneitä (Haarni 2006, 31, 49).

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee tukea sitä, että ympäristö ja palvelut tukevat osallisuutta. Suunnittelussa tulisi toteuttaa kaikille sopivaa suunnittelua. Myös Kuusamon kaupunkistrategiassa on tavoitteena hyvinvointia tukeva, esteetön ja terveellinen ympäristö. Suunnittelussa tulisi huomioida vammaisten henkilöiden erilaiset tarpeet. Esteettömyystyöryhmän perustaminen voisi varmistaa erilaisten tarpeiden huomioimisen, sillä siinä vammaiset henkilöt olisivat mukana suunnittelussa muiden esteettömyydestä hyötyvien kanssa. Esteettömyysasioiden koordinoitua ja toimialojen välistä yhteistyötä tulisi kehittää ja organisoida. Tutkimustulokset ovat samansuuntaisia Haarnin ja Kemppaisen tutkimustulosten kanssa.

Rakennukset

Vammaisfoorumeissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan rakennusten esteettömyyden mahdollistavat toimivat sisäänkäynnit ja sisätilat. Uusimmissa rakennuksissa nämä ovat toimivia. Esimerkkejä tutkimusaineistossa ovat terveyskeskus (fysioterapiaosasto), uudet marketit sekä Maaseläntien päiväkotit. Rakennusten toteutetut korjaus- ja muutostyöt tukevat esteettömyyttä. Nopeat ja toimivat asunnon muutostyöt tukevat myös esteettömyyttä.

Tutkimusaineiston mukaan rakennuksissa usein sisäänkäynnit ja sisätilat ovat esteellisiä. Sisäänkäynneissä liikkumista vaikeuttavat jyrkät, liukkaat tai kokonaan puuttuvat liuskat sekä (raskaat) ovet ja niiden aukaiseminen. Sisätiloissa usein naulakot sijaitsevat korkealla, kynnykset ovat korkeita ja/tai teräviä, invavessat ja hissit toimimattomia tai puuttuvat kokonaan. Yleiset opasteet ovat aineiston mukaan usein myös puutteellisia. Usein myös asiakaspalvelutiskit ja pankkiautomaatit sijaitsevat liian korkealla pyörätuolia käyttävien henkilöiden kannalta.

Tutkimusaineiston mukaan asiointi on vaikeaa vanhoissa julkisissa tiloissa ja liikehuoneistoissa. Esteellisiä rakennuksia ovat kaupungintalo, kirjasto, liikuntakeskus, keilahalli, kansalaisopisto sekä Tropiikissa sijaitseva keilauspaikka. Vanhat koulurakennuksen nähtiin myös esteellisinä. Esimerkiksi kaupungintalon pääportaiden kaide ei ole toimiva ja materiaali huono. Kirjaston luiska on huono ja pääövet raskaat aukaista. Liikuntahallilla muun muassa ulko-ovet ja kynnykset vaikeuttavat liikkumista. Aineiston mu-

kaan Kuusamotalo nähtiin esteettömänä, mutta myös esteellisenä, sillä pyörätuolia käyttävät voivat olla katsomossa ainoastaan alatasanteella eturivissä.

Tutkimusaineiston mukaan tulisi kehittää olemassa olevien rakennusten sisäänkäyntejä ja sisätiloja. Luiskien kaltevuuksia tulisi tarkistaa ja korjata. Kaiteiden toimivuutta tulee parantaa. Automaattisen ovien käyttöä tulisi lisätä. Sisätiloissa tulisi huomioida vaatekoukkujen matala sijainti. Hissien toimivuudessa tulisi huomioida hissien riittävä koko ja ovien automatiikkaa. Kuusamotalolle tulisi lisätä pyörätuolipaikkoja katsomoon. Konkreettisten korjaus- ja muutostöiden toteuttamista tulisi jatkaa. Korjattavista kohteista tulisi laatia erillinen lista. Aineiston mukaan esteettömien rakennusten avulla mahdollistetaan vammaisten henkilöiden osallistuminen kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjontaan sekä itsenäinen asuminen.

Kulkuväylät

Vammaisfoorumeissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan Kuusamossa uudet kulkureitit, erityisesti keskustan alueella ns. rantareitit mahdollistavat itsenäisen liikkumisen. Lisäksi hyvinä koettiin esteettömät luontopolut, esimerkiksi Oulangalla ja Poussunkoskella. Hyvänä asiana aineiston mukaan nähdään tapahtuneet korjaustoimenpiteet kulkuväylillä sekä invapysäköinnissä, mutta korjattavaa edelleen riittää.

Huonokuntoiset, epätasaiset kevyen liikenteen väylät ovat vaikeakulkuisia. Liikkumista vaikeuttavat myös liian korkeat korotukset. Talvella kulkuväyliä auraamattomuus estää vammaisten henkilöiden ulkoilun. Myös aurauksen myötä syntyvät korkeat lumipalitteet kulkuväylille vaikeuttavat liikkumista, erityisesti piha-alueiden sisäänkäyntien tai postilaatikoiden edessä. Liikkuminen talviaikaan on vaikeaa ja vaarallistakin, jos kulkuväyliä ei ole hiekoitettu. Joskus kulkuväylillä olevat lasinsirut koettiin vaikeuttavan liikkumista. Keskustan ns. rantareitin sillassa olevat pykällykset estävät pyörätuolia käyttävien pääsyn Kirkkosaareen. Myös pääsy urheilukentälle on vaikeaa.

Aineiston mukaan invapysäköintipaikkoja on paikoitellen liian vähän, esimerkiksi kaupungintalolla ja Porkkatörmän päiväkodilla. Lisäksi olemassa olevia invapysäköintipaikkoja väärinkäytetään, mikä vaikeuttaa vammaisten henkilöiden asiointia. Invapysäköintipaikat voivat olla myös toimimattomassa paikassa. Esimerkiksi liikuntakes-

kuksen invapysäköintipaikat sijaitsevat loivassa mäessä, joka koettiin vaikeuttavan turvallista liikkumista.

Tutkimusaineiston mukaan liian korkeita kivikorotuksia tulee madaltaa. Jalka- ja pyöräteiden epätasaisia pintoja sekä kaltevuuksissa tulee korjata. Aurausta tulisi tehostaa alueilla, joissa asuu vammaisia ja ikääntyneitä henkilöitä. Osallistujat ehdottivat, että kaupungin toimipisteisissä tulisi olla vastuuhenkilöt lumitöiden suhteen. Myös ajatus ”perinteisten talonmiesten” paluusta tuotiin esille. Kirkkosaareen menevä silta tulisi korjata. Keskustan alueelle voitaisiin kehittää talvikalastuksen mahdollisuus kaikille kuntalaisille. Esimerkiksi pyörätuolia käyttäville tulisi olla esteetön pääsy kulkureiteille ja myös jälle.

Invapysäköintipaikkoja tulee lisätä. Invapysäköintipaikkojen väärinkäyttöä tulisi vähentää. Paikkoja tulisi merkitä tehokkaammin, esimerkiksi tehostemaalauksilla. Eivammaisia henkilöitä pitäisi tiedottaa invapysäköintipaikkojen tarpeellisuudesta ja merkityksestä.

Haarnin mukaan vanha rakennuskanta on edelleen esteellistä, mutta uudisrakentaminen on yleensä esteetöntä. Haarnin mukaan uudisrakentamisessakin on osittain puutteellista eri vammaisryhmien tarpeiden huomioiminen. (Haarni 2006, 33.)

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee edistää rakennusten ja kulkuväylien esteettömyyttä. Esteettömät rakennukset, kulkuväylät ja pysäköintimahdollisuudet mahdollistavat vammaisten henkilöiden omatoimisen, itsenäisen liikkumisen ja asioinnin. Rakennusten esteettömyydessä tulee erityisesti huomioida sisäänkäynnit ja sisätilat. Esteettömyyttä parantavia korjaus- ja muutostöitä tulee jatkaa. Kulkuväylien esteettömyys ja turvallisuus tulee varmistaa kaikkina vuodenaikoina. Lisäksi esimerkiksi tiedonsaantia lisäämällä tulee varmistaa invapysäköinnin oikea käyttö. Tämän tutkimuksen tulokset ovat yhteneväisiä Haarnin tutkimuksen kanssa.

5.2.3 Esteetön tiedonsaanti ja viestintä mahdollistavat yhdenvertaisuuden kuntalaisena

Kemppainen korostaa, että oikeus viestintään ja tiedonsaantiin on kansalaisten perusoikeus. Viestintäpalvelut ovat tänä päivänä yhä oleellisempi osa arkipäivää. Esteettömyyden toteutuminen tiedonsaannissa ja viestinnässä on tärkeää. (Kemppainen 2008, ?) Tiedonsaanti ja viestintä tulee toteuttaa niin, että jokaisella yksilöllä on mahdollisuus hankkia ja saada tietoa omalla kommunikointitavallaan. Tiedonsaannin tulee olla monimuotoista. Apuna kommunikoinnissa voi olla erilaiset apuvälineet, tulkkipalvelut sekä fyysisesti ja asenteellisesti esteetön ympäristö. (Kommunikoinnin esteettömyys – Pa-punet)

Vammaisfoorumeissa yhtenä teemana oli tiedonsaanti. Tiedonsaannin haasteiksi nousi palveluista tiedottaminen ja sähköinen tiedonsaanti.

Palveluista tiedottaminen

Vammaisfoorumeissa kerätyssä tutkimusaineistossa tuli esille, että osa kokee palveluista tiedottamisen toimivana. Hyvänä nähtiin, että perusturvalla on tiedottamisohjelma. Esimerkiksi erilaisista päätöksistä tiedotetaan julkisesti tai henkilökohtaisesti salassapitosäännöksiä noudattaen. Henkilökohtainen tiedottaminen toteutuu muun muassa kotikäyntien, palvelutarpeen arvioinnin sekä hoito- ja palvelusuunnitelman laadinnan yhteydessä. Kuusamossa miltei kaikki vammaiset henkilöt ovat palveluiden piirissä. Kaupungin vammaistyön sosiaalityö sisältää muun muassa ohjausta ja neuvontaa, jonka tavoitteena on tukea vammaisten arjen sujuvuutta ja toimintakykyä. Hyvänä pidettiin myös mahdollisuutta saada tietoa vammaisjärjestöistä. KELA:n ylläpitämää tulkkipalvelua ja etätulkkausta pidettiin toimivana. Puutteena tosin koettiin, että tulkki puuttuu omalta paikkakunnalta.

Tutkimusaineiston mukaan osa kokee, että palveluista tiedottaminen on vähäistä. Huolenaiheena oli niiden henkilöiden tiedonsaanti, jotka eivät kuulu minkään palvelun piiriin. Erilaiset oppaat ja esitteet ovat joissakin yksiköissä vanhentuneita. Ohjeet ja oppaat sinänsä nähtiin toimivana tapana tiedottaa palveluista. Eri viranomaisten ja järjestöjen yhteystiedot eivät ole helposti löydettävissä, eivätkä yhteystiedot ole aina ajan tasalla.

Tutkimusaineiston mukaan tiedottamista ja selkeää viestintää tulisi lisätä. Tiedottaminen tulisi olla jatkuvaa ja säännöllistä. Palveluohjauksen tarve ja toive tuotiin esille. Mahdollisuuksia tiedonsaantiin tulisi vahvistaa henkilökohtaisella palveluohjauksella. Asiakkaalla tulisi olla nimettynä vastuuhenkilö, joka auttaisi esimerkiksi tiedonhankinnassa ja ohjaamisessa. Selkokieliisyyden käyttöä tulisi lisätä. Vammaispalveluopas tulisi laatia. Yhteystiedot tulisi olla helposti saatavilla ja ajan tasalla. Tiedonsaannissa tulee aineiston mukaan myös huomioida ensitiedon saaminen, myös aikuisiällä vammautuneiden kohdalla.

Sähköinen tiedonsaanti

Tutkimusaineiston mukaan kuntalaiset ovat sähköisen tiedonsaannin suhteen eriarvoisessa asemassa. Kaikilla ei ole tietoteknisiä taitoja tai laitteita. Kaikkialla ei ole edes toimivaa internetyhteyttä (syrjäseudut). Ilmeni, että kaupungin www-sivut koettiin vaikeakäyttöisiksi.

Palvelujärjestelmään kuuluvia sähköisiä palveluita tulisi kehittää niin, että ne ovat kaikille sopivia. Sähköisen asioinnin käytössä tulee järjestää ohjausta ja opastusta. Aikuisille vammaisille henkilöille tulee järjestää tietokonekursseja. Lisäksi tulee varmistaa mahdollisuus henkilökohtaiseen asiointiin. Kaupungin internetsivut tulee päivittää helpokäyttöiseksi.

Haarni tuo esille, että tietoteknologiaa pidetään yhteiskunnassa yhtenä merkittävänä esteettömyyden, saavutettavuuden ja vuorovaikutuksen edistäjänä. Tieto- ja viestintäteknologian tarpeet vaihtelevat ikäluokittain ja myös vamman laadusta riippuen. Tiedonsaantiin vaikuttaa kommunikointi. Kommunikointi on päivittäisten toimintojen ja osallistumisen mahdollistaja. Siihen liittyvät apuvälineet ja tulkkaus ovat oleellisia, sillä jokaisella on oikeus omaan kommunikointitapaan. (Haarni 2006, 30.) Esteetön, monimuotoinen viestintä mahdollistaa vammaisten henkilöiden riittävän tiedonsaannin ja siten yhdenvertaisen kansalaisuuden ja varmistaa kansalaisen perusoikeuden toteutumisen (Liikenne- ja viestintäministeriö – Kohti esteetöntä viestintää – Toimenpideohjelman seurantaraportti).

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisien linjausten tulisi edistää vammaisten henkilöiden riittävää, esteetöntä tiedonsaantia. Tietoteknologiaa ja sähköisiä viestintäpalveluita tulee kehittää ja hyödyntää yhtenä tiedonsaannin muotona. Tiedonsaannin ja viestinnän monimuotoisuutta tulisi lisätä ja selkeyttää. Myös tiedonsaannissa tulisi huomioida vammaisten henkilöiden erilaiset tarpeet. Saatavilla oleva tieto tulee olla ajan tasalla. Puhuttu kieli ja painettu teksti tulisi olla selkeää. Selkokielen käytöstä hyötyy vammaisten henkilöiden ohella myös muut kuntalaiset. Riittävä ohjaus ja opastus eri kohderyhmille tulisi huomioida sekä varmistaa mahdollisuus henkilökohtaiseen tiedonsaantiin ja palveluun. Palveluohjauksen tarve tulisi selvittää. Asiakaslähtöiselle työskentelylle tulisi varmistaa riittävät resurssit. Tämän tutkimustulokset, erityisesti eri tarpeiden huomioimisesta sähköisessä tiedonsaannissa, ovat yhteneväiset Haarnin kanssa.

5.3 OSALLISUUS JA YHDENVERTAISUUS ELÄMÄN ERI TOIMINTA-AREENOILLA

Osallisuus merkitsee mukanaoloa, vaikuttamista sekä huolenpitoa ja yhteisesti rakennetusta hyvinvoinnista osalliseksi pääsemistä. (Osallisuuden edistäminen – Sosiaali- ja terveysministeriö) Osallisuuden käsite liittyy yhteisöön osallistumiseen ja siinä osallisuuden olemiseen. Sosiaalinen osallisuus tuottaa ihmisille hyvinvointia ja terveyttä, koska osallisuus luo mielekästä merkitystä elämään. Osallisuuteen liittyvät esteettömyys ja yhdenvertaisuus. (Osallisuus – Kaventaja - THL)

Yhdenvertaisuus tarkoittaa ihmisten samanarvoisuutta. Ihminen on yhdenvertainen riippumatta sukupuolesta, iästä, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta ja vakaumuksesta, mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta syystä. Perustuslain (731/1999) mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yhdenvertaisuuslain (21/2004) tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. (Yhdenvertaisuus – Sisäministeriö/ Ministerien oikeusyksikkö/ Yhdenvertaisuus etusijalle – hanke)

Monimuotoisuus on arvo ja tavoite, mutta myös keino saavuttaa yhdenvertaisuus ja osallisuus. Ihmisten erilaisuuden tunnustaminen on monimuotoisuuden edellytys. Erilaisuuden tunnustaminen on kaikkien kansalaisten tehtävä. Monimuotoisuus on laajasti erilaisuuden laaja-alaista havainnoimista ja huomioimista. **Integraatiossa** kyse on valtaväestön määrittelemästä yhteiskunnasta, johon erilaiset vähemmistöt otetaan mukaan. **Inklusiiossa** on kyse erilaisten ihmisryhmien muodostamasta yhteiskunnan kokonaisuudesta. Ei riitä, että tarjotaan palveluita ja resursseja, vaan on myös huolehdittava, että niiden avulla voidaan edistää toimintavalmiuksia, yksilöiden vapautta elää omanlaistansa elämää, itsenäistä ja hyvää elämää. (Lindh & Suikkanen 2011, 129 & Lindhin puheenvuoro vammaisfoorumissa 5.9.2013)

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan avoin ja demokraattinen yhteiskunta antaa mahdollisuuden täysipainoiseen, hyvään ja mahdollisimman itsenäiseen elämään

kaikkina ikäkausina. Itsenäisen elämän tukena ovat kaikille kansalaisille tarkoitettujen palveluiden ja hyvän yhteiskuntasuunnittelun ohella myös erityispalvelut ja tukitoimet. On tärkeää, että jokainen voi suunnitella elämäänsä siten, että se parhaiten vastaa hänen sekä läheistensä tarpeita ja toiveita kunakin ikä kautena. Kaikilla on oikeus hyvään elämään. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 32–33, 35–36.)

5.3.1 Vammaisten lasten ja heidän perheiden tukeminen

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan varhaiskasvatuksen, päivähoidon, esi-koulun, peruskouluasteen ja harrastustoimintojen moniammatillinen samoin kuin hallinnonalojen sektorirajat ylittävä yhteistyö tukevat lapsia ja heidän vanhempiaan. Lasten kasvua ja kehitystä sekä vanhempien jaksamista voidaan tukea perhepalveluiden selkeällä kokonaisuudella ja yhteistyön saumattomuudella. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 34–36.)

Kuusamossa lapsi- ja perhetyön tulosalueella lasten varhaisen kuntoutuksen tavoitteena on estää lapsen tuen tarpeen kasautuminen ja pitkittyminen. Varhainen kuntoutus aloitetaan heti, kun tuen tarve yhdessä vanhempien kanssa on havaittu. Varhaisen kuntoutuksen suunnitelmallisuuden ja arvioinnin kannalta tiivis yhteistyö eri toimijoiden kanssa on tärkeää. Kuntoutuksella pyritään auttamaan lasta kehittymään ikätasonsa mukaisesti ja helpottamaan arjen sujuvuutta kotona, päivähoidossa ja koulussa. Lasten varhainen kuntoutus tapahtuu pitkälti peruspalveluissa, kuten neuvolapalveluissa, päiväkodeissa ja esiopetuksessa. Neuvolapalveluissa, esimerkiksi toimintaterapiassa on vuosittain 30 lasta, puheterapiassa 250–300 asiakasta (luku sisältää myös aikuisasiakkaat).

Vuonna 2013 oli 27 kuusamolaista lasta päivähoidon ja esiopetuksen kuntoutuksen palveluissa. Neljällä 0–5 vuotiaista lapsista oli vamma tai pitkäaikaissairaus, 13 lapsella oli laaja-alainen kehitysviive ja/tai puheen ja kielen vaikeuksia, kolmella lapsella sosiaalisia ja tunne-elämän vaikeuksia (oppimisvaikeudet). Viidellä lapsella on pidennetty op-pivelvollisuus. Lisäksi kuudelle lapselle esiopetus on järjestetty tehostetun tuen avulla ja yhdelle lapselle erityisen tuen avulla. Kuusamossa vammaisten lasten kotihoidon palveluissa on yhteensä 24 vammaista lasta. Heistä 20 on kehitysvammaista henkilöä ja kaksi

vaikeavammaista henkilöä. Vammaisten lasten kotihoidon asiakkaista on 18:lla erityis-
huolto-ohjelma laadittuna. Vammaisten lasten kotihoidon asiakkaista on päivähoiton
palveluissa kolme henkilöä, esikoulussa kaksi ja peruskoulussa 17 henkilöä. Vammais-
ten lasten perheistä vuorohoitoa käyttää neljä perhettä ja viidelle maksetaan omaishoi-
don tukea. Kolme vammaista lasta tarvitsee myös aamu- ja iltapäivähoitoa. Torangin
koulun erityisopetuksen oppilaista lukuvuonna 2013–2014 on kuusi oppilasta aamu- ja
iltapäivätoiminnassa, heistä neljällä on kehitysvammadiagnoosi. Tilapäistä perhehoitoa
käyttää yhteensä seitsemän perhettä. Neljällä vammaisella lapsella on tukihenkilö.

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan vammaisten lasten kotihoidon
palveluissa perhe- ja omaishoidon sekä vuorohoidon käytännöt ovat toimivia. Päivähoi-
dossa vammaisuuden huomioiminen toimii hyvin. Esille tuli, että vammaisten lasten ko-
tihoidon palveluiden saatavuus tulee jatkossa varmistaa.

Haarnin ja Malmin mukaan palveluiden avulla voidaan tukea vammaisten lasten perhei-
den jaksamista ja hyvinvointia sekä edistää vuorovaikutusta. Haarnin ja Malmin mu-
kaan vanhempien jaksamiseen voidaan vaikuttaa palveluilla ja tukitoimilla. Esimerkiksi
vuorohoidolla voidaan tukea vanhempien jaksamista. (Haarni 2006, 16–17 & Malm
2004, 393–394.) Malmin mukaan vanhempien ja perheiden sopeutumista voidaan edis-
tää sopeutumisvalmennuskursseilla sekä vertaistuellä. Nuoren itsenäistymisistä voidaan
tukea tukihenkilöllä tai henkilökohtaisella avustajalla. (2004, 394, 397.) Lampisen mu-
kaan vammaisten lasten päivähoito tulee järjestää pääasiassa yleisen lainsäädännön pe-
rusteella. Toiminnan toteuttamisessa palvelu voidaan räätälöidä yksilöllisesti normaali
palveluiden yhteyteen. (2009, 104.) Haarni kirjoittaa, että vammaisen lapsen huomioi-
minen päivähoitossa tapahtuu tarvittaessa avustajan avulla tai ryhmäkokoja pienentä-
mällä. Erityislastentarhanopettajia kaivataan päivähoitossa lisää, varsinkin kun tilasto-
jen mukaan keskittymis- ja oppimishäiriöisten lasten määrä tulee kasvamaan. (Haarni
2006, 16–17.) Palvelujen tarkoituksenmukaisella järjestämisellä tuetaan vammaisten
lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta, aktiivisuutta, osallisuutta ikätovereidensa kanssa
toimintaan sekä omatoimista suoriutumista. (Lampinen 2009, 104.) Haarnin mukaan
vammat lapset kokevat olevansa lähiympäristössään eriarvoisessa asemassa vamat-
tomiin lapsiin verrattuna. He kokevat vammaisuuden vaikuttavan harrastamiseen ja ys-
tävyysuhteisiin. (Haarni 2006, 14.)

Tutkimustulosten mukaan yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi vammaispoliittisten linjausten tulee tukea vammaisten lasten perheiden jaksamista ja lasten kuntoutuksen toteutumista. Vammaisten lasten perheille tulee olla riittävästi tarjolla erilaisia perhepalveluita, kuntoutusta sekä tiedonsaantia. Palveluiden kautta varmistetaan myös riittävä tiedonsaanti, erityisesti kun perheeseen syntyy vammaisen lapsi. Päivähoidon palveluissa tulee varmistaa hoidon ja kuntoutuksen laatu riittävillä tukitoimilla. Riittävät erityisosaamisen resurssit tulee turvata kaikilla peruspalveluiden osaluilla. Tukihenkilötoimintaa ja vertaistukitoimintaa tulisi myös kehittää perheiden hyvinvoinnin tueksi.

5.3.2 Hyvä asuminen

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan tämän päivän yhteiskunnassa vammaisilla henkilöillä on aiempaa enemmän mahdollisuuksia elää itsenäisesti ja hallita omaa elämää. Itsenäisen elämän keskeinen lähtökohta on hyvä asuminen. Ensisijainen vaihtoehto on asuminen omassa kodissa itsenäisesti ja tukitoimenpitein. Itsenäistä asumista omassa kodissa tulee tukea erilaisin tukitoimin. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 32, 36.) Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisesti kehitysvammaisten asumisessa on tavoitteena mahdollistaa laitoksista ja lapsuudenkodista muuttaville yksilöllinen asuminen, johon kuuluu esteetön ja toimiva asunto tavallisessa asuinympäristössä sekä riittävät, yksilölliset ja tarpeenmukaiset palvelut ja tuki. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:15.)

Kehitysvammaisten asuminen Kuusamossa

Kasken mukaan kehitysvammaisten henkilöiden asuminen tulee järjestää yksilöllisten tarpeiden mukaan. Asuminen määritellään autettuun, ohjattuun ja tuettuun asumiseen. *Autetun asumisen* tarve on silloin, kun henkilö tarvitsee ympärivuorokautisesti hoivaa ja huolenpitoa. *Ohjatussa asumisessa* asukkaat selviytyvät pitkälti itsenäisesti, mutta tarvitsevat kuitenkin päivittäistoiminnoissa ohjausta. *Tuetussa asumisessa* asiakkaat asuvat itsenäisesti omassa asunnossa ja saavat tarvittaessa tukea arjen sujuvuuden varmistamiseksi. (Kaski 2009, 174.)

Kuusamossa on 136 aikuista kehitysvammaista. Heistä yli puolet on asumispalveluiden piirissä. Laitosasumispalvelut Kuusamon kaupunki ostaa kehitysvammaisille Tahkokankaan Palvelukeskuksesta. Pitkäaikainen laitosasuminen on purettu miltei kokonaan. Lyhytaikaiseen laitoshoittoon kuuluu eripituisia tutkimus-, hoito- ja kuntoutusjaksoja Tahkokankaan ja Kolpeneen palvelukeskuksessa.

Asuminen	Henkilöä
Autettu asuminen (yövalvonnallinen)	44
Ohjattu asuminen (ei yövalvontaa: rantala, apajakoti ja ruijanmutka)	16
Tuettu asuminen omassa asunnossa	17
Yksin asuvia (eivät tarvitse tällä hetkellä tukea)	11
Omaisten kanssa	34
Kuusamon ulkopuolella autetussa asumisessa	4
Kuusamon ulkopuolella laitoshoidossa	5

Taulukko 1. Kehitysvammaisten asuminen 16.5.2014

Kehitysvammatyössä on ollut jo edellisen vammaispoliittisen ohjelman laatimisen aikaan huoli omaisten kanssa asuvien aikuisten kehitysvammaisten määrästä ja tilanteesta. Monet omaisista ovat iäkkäitä eivätkä heidän voimavaransa riitä vammaisen perheenjäsenen huolenpitoon. Kuusamossa on tällä hetkellä 37 yli 16-vuotiasta omaisten kanssa asuvaa kehitysvammaista henkilöä. Vuonna 2003 heitä on ollut yli 40 henkilöä. Osan kohdalla kotoa muuttamisen tarve voi tulla lyhyellä varoajalla eikä äkilliseen palvelutarpeeseen ole käytettävissä pysyviä asumispalveluja.

Kuusamossa on neljä asumisyksikköä aikuisille kehitysvammaisille. Kaupungin ylläpitämänä on kaksi yksikköä: Ruijanmutka ja Apajakoti. Kuusamon kaupunki ostaa Rantalaa ja Tolpanniemen ryhmäkodin asumispalvelut. Rantalaa ylläpitää Seviset Oy. Tolpanniemen ryhmäkotiä ylläpitää Mikeva Oy.

Asumismuodot ja asumisyksiköt	Ruijanmutka	Rantala	Apajakoti	Tolpanniemen ryhmäkoti	yhteensä
Autettu asuminen	18	12	0	12	42
Ohjattu asuminen	1	8	7	0	15
Tuettu asuminen	0	0	0	7	7
Vuorohoitopaikkoja	2	0	0	0	2
Yhteensä	21	20	7	19	67

Taulukko 2. Asumisyksiköt ja asumismuodot 16.5.2014

Muiden vammaisasiakkaiden asuminen

Aistivammaiset, liikuntaesteiset ja muihin pieniin vammaisryhmiin määräytyvät henkilöt asuvat pääsääntöisesti itsenäisesti ja selviytyvät kotiloissa yksilöllisesti toteutettujen palvelujen ja tukitoimenpiteiden avulla. Kuusamon kaupunki ostaa myös palveluasumista Kuusamon ulkopuolelta, lähinnä nuorille vammaisille, jotka asuvat muualla kuin Kuusamossa.

Vammaisfoorumeissa kerätyssä tutkimusaineistossa asumisen osalta haasteena korostui itsenäinen asuminen ja sitä tukevat palvelut.

Itsenäinen asuminen ja sitä tukevat palvelut

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineistossa tuli esille hyvänä monimuotoinen asuminen. Itsenäistä asumista tukevat onnistuneet asunnon muutostyöt. Mahdollisuus ympärivuorokautiseen asumiseen nähtiin hyvänä. Asumisyksiköt ovat aineiston mukaan kodinomaisia. Kehitysvammaisten henkilöiden vuorohoitajärjestelmä on hyvä ja toimiva.

Tutkimusaineiston mukaan huonona pidettiin tuetun asumisen vähäistä määrää. Lisäksi puutteena koettiin, ettei vuorohoittoa ja perhehoittoa ole järjestetty kaikille vammaisille henkilöille.

Tutkimusaineiston mukaan uusia, erilaisia asumismuotoja tulee kehittää. Ryhmämuotoista asumista voitaisiin järjestää olemassa oleviin asuntokantoihin. Asumismuotoa valitessa tulisi toimintakykyä tarkastella paremmin. Tukemalla omatoimisuutta mahdollistetaan itsenäinen asuminen. Asumisyksiköihin tulisi aineiston mukaan laatia yhteneväiset laatukriteerit. Asumisyksiköissä tulisi kehittää omahoitajuus-järjestelmää. Kotona asumista tukevia palveluita tulee kehittää, kuten esimerkiksi perhehoidon mallia ja turvallisuuteen liittyviä asioita.

Haarnin mukaan subjektiivinen kokemus omasta arjesta selviytymisestä on tärkeä myös vammaisille henkilöille. Vammaisten nuorten aikuistuminen ei välttämättä eroa eivammattomien, mutta toisaalta joillakin vammaisilla se voi jäädä kokonaan toteutumatta. Itsenäistyminen ja omilleen muutto katsotaan kuuluvan aikuistumiseen. (Haarni 2006, 19.)

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee tukea vammaisten henkilöiden mahdollisuutta itsenäiseen asumiseen. Itsenäisen asumisen edellytyksiä tulee tukea ja kehittää. Siten tuetaan vammaisten nuorten ja aikuisten aikuistumista, itsenäistymistä ja arjenhallintaa. Itsenäistä asumista tulee kehittää yksilöllisillä, asiakkaan tarpeisiin perustuvilla tukitoimilla. Vammaisten henkilöiden itsenäinen asuminen on mahdollista tukitoimenpiteiden avulla. Itsenäinen kotona asuminen tulee mahdollistaa toimivilla asunnon muutostöillä ja tarvittavilla apuvälineillä. Vammaisen henkilön asumismuoto tulisi määräytyä yksilöllisesti ja asiakaslähtöisesti. Tässä apuna voisi toimia erilaiset toimintakyvyn kartoitukset. Kotona asumisen tueksi tulee kehittää kaikille toimivia vuorohoitomahdollisuuksia. Lisäksi tulee kehittää asumisyksiköissä asumista turvallisesti ja kodinomaiseksi. Myös Kuusamon kaupunkistrategian yhtenä painopisteenä on kotona asuminen. Kotona asumista pyritään toteuttamaan omaishoidon, koti- ja perhehoidon sekä kuntoutuksen käytäntöjä vahvistamalla.

5.3.3 Koulutus osallisuuden edistäjänä

Perusopetuslain 9 §:n mukaan vammaisilla henkilöillä on mahdollista suorittaa oppivelvollisuus 11 vuodessa. Lain 17 §:n mukaan erityisopetus tulee järjestää ensisijaisesti

muun opetuksen yhteydessä, tarvittaessa osittain tai kokonaan erityisluokalla. (Perusopetuslaki 21.8.1998/628.) Vuodesta 2011 alkaen peruskoulun oppilaiden saama tuki muuttui kolmiportaiseksi, jakaantuen tuen keston ja laajuuden mukaisesti yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Jos yleinen tuki ei riitä, siirrytään tehostettuun tukeen. Jos tehostettu tuki ei riitä, siirrytään erityiseen tukeen. Valtakunnallisesti peruskoulun oppilaista liki 13 % sai syksyllä 2012 tehostettua tai erityistä tukea. Määrä on kasvanut prosentin verran edellisestä syksystä. (Tilastokeskus – Erityisopetus 2012)

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan yhdenvertaisesti toteutettavat mahdollisuudet koulunkäyntiin, koulutukseen ja ammatin hankintaan ovat lähtökohtina kaikille ikäluokille. Ihmisen mahdollisuudet omatoimisuuteen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen laajenevat oleellisesti kouluttautumisen avulla. Myös sosiaaliset suhteet omaan yhteisöön vahvistuvat, mikäli vammaisen henkilön on mahdollista käydä koulua ns. lähikouluperiaatteella oman ikäluokkansa kanssa. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 77–80.)

Kuusamossa on 1.8.2014 alkaen enää kaksi yhtenäistä peruskoulua, Rukan ja Nilon yhtenäiset peruskoulut, joissa erityisopetuksessa noudatetaan Kuusamon kaupungin perusopetussuunnitelmaa. Ennen kuin siirrytään erityiseen tukeen, käytetään kaikki muut varhaiseen ja ennalta ehkäisevään tukeen mahdollistavat toimenpiteet. Yksilöllinen henkilökohtainen opetussuunnitelma (HOJKS) laaditaan sitä tarvitseville. Tavoitteena on, että jokainen oppilas saa opetusta ikäistensä kanssa yhdessä oppien. Yläkoulujen yhdistymisen myötä kaikki 7-9lk:n erityisoppilaat opiskelevat Nilon yhtenäisessä peruskoulussa, 0-2lk Kirkkokedon koululla ja 3-6 luokan erityisoppilaat Torangin koulussa. Moni- ja vaikeavammaisten oppilaiden koulupaikkana on Torangin koulu.

Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus jakaantuu kahteen koulutukseen: Valmentava 1:ssä tavoitteena on suuntautua koulutuksen jälkeen edellytyksiä vastaavaan ammatilliseen koulutukseen ja työelämään. Valmentava 2:ssä opiskelijan keskeisenä tavoitteena on itsenäistyä elämän eri osa-alueilla ja valmentautua työhön. (Vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ammatillisessa peruskoulutuksessa 2010) Kuusamossa valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta järjestää Ammattiopisto Luovi.

Vammaisfoorumeissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan vammaisten henkilöiden koulutukseen liittyvät haasteet kiinnittyvät perusopetuksen, valmentavan ja kuntouttavan sekä ammatillisen opetuksen järjestämiseen.

Peruskoulu

Vammaisfoorumeissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan peruskouluissa vammaisuus huomioidaan hyvin. Liikunta- ja aistivammaisten mahdollisuutta osallistua perusopetukseen ikätovereidensa kanssa pidetään hyvänä. Torangin koulun yläluokkien erityisoppilaiden osittain integroitua perusopetusta pidetään yhdenvertaisuutta edistävänä, hyvänä asiana. Koulunkäynnin ohjaajat kouluissa koettiin hyvänä, mutta niiden saatavuus koettiin hyvänä sekä huonona.

Tutkimusaineiston mukaan kehitysvammaisten koululaisten laittaminen omiin, erillisiin opetusryhmiin on huono ratkaisu. Huolenaiheena on opetuksen (osittainen) toteutuminen ikäistensä parissa yläkoulujen yhdistyessä syksyllä 2014. Huolen aiheena oli myös koulutilojen esteettömyys. 10-luokan puuttuminen Kuusamosta koettiin huonona.

Torangin koulun erityisoppilailta kerätyn tutkimusaineiston mukaan koulussa on hyvä olla. Heidän mielestään on hyvä, että he voivat osallistua myös yläkoulun yleisopetukseen. Yläkoulujen yhdistyminen on huolenaiheena erityisesti, että joutuvatko he ikäistänsä nuorempien kanssa samaan opetukseen ja onko mahdollisuutta osallistua jatkossa yleisopetukseen. Huolenaiheena on myös pelko kiusaamisesta yläkoulujen yhdistyessä. Huolena oli myös kotiläksyjen ja vapaa-ajan yhteensovittaminen.

Tutkimusaineiston mukaan tulee kehittää mahdollisuutta käydä koulua oman ikäluokansa kanssa. Kouluissa oppilaiden osallisuutta voitaisiin edistää tietotekniikalla. Torangin erityisoppilaat pohtivatkin voisiko pelien avulla tehdä tehtäviä ja kotiläksyjä. Voisiko yhdessä pelaamalla oppia? Virtuaalikoulun avulla voitaisiin olla yhteydessä muualle maailmaan. Lisäksi oppilaiden mukaan koulussa pitäisi olla pidemmät välitunnit sekä opetuksessa tulisi käyttää enemmän videoita.

Tutkimusaineiston keräämisen aikana esille tullut huoli peruskoulujen yhdistymisestä syksyllä 2014 on tämän vammaispoliittisen ohjelman laatimisen aikana ja ohjelman kirjoittamisvaiheessa lieventynyt. Asioihin on tullut erityisoppilaiden kannalta selkeyttä ja yläkouluikäiset erityisoppilaat tietävät, että voivat osallistua ainakin osittain yleisopetukseen oman ikäluokkansa kanssa. Siten edellä olevat huolenaiheet koulujen yhdistymisestä eivät ole enää niin voimakkaita.

Lampinen (2009.) tuo esille, että tavoitteena on inklusio, kaikille avoin koulu. Inklusion toteutuessa vammaiset oppilaat kasvavat yhdessä ikätovereidensa kanssa ja oppivat auttamaan toisiaan. Erilaisuuden kohtaamisesta tulee luontevaa. Opettajien rooli yksilöllisten vahvuuksien ja oppimisedellytysten huomioimisessa korostuu sekä ryhmän keskinäisen yhteenkuuluvuuden kehittämisessä. Mikäli oppilas on integroituna tavallisessa luokassa ja siinä tukena käytetään henkilökohtaista avustajaa, tulee avustajan osata tehdä itsensä ”näkymättömäksi” tilanteissa, joissa vammaisen henkilö ei häntä tarvitse. Näin integraatio on muutakin kuin vain fyysinen integraatio. (Lampinen 2009, 112–113.) Haarnin (2006) tuo esille, että erityisoppilaiden määrä on kasvamassa. Erityisoppilaille tulisi laatia henkilökohtainen opetussuunnitelma. Koulunkäynnin mahdollistaminen vaatii vammaisille koululaisille yleensä tukitoimien järjestämistä. Vammaisista koululaisista ja erityisoppilaista suurin osa kokee kiusaamiseksi joutumisen. (Haarni 2006, 17–18.)

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee edistää inklusion toteutumista. Kuusamossa perusopetuksen osalta jo tällä hetkellä pyritään toteuttamaan ainakin osittaista inklusiota. Koulunkäynti tulee mahdollistaa omassa lähikoulussa riittävien tukitoimien avulla, kuten esimerkiksi henkilökohtaisilla opetussuunnitelmilla ja koulunkäynnin ohjaajilla. Lisäksi tulisi kehittää erityisoppilaiden ja heidän mielipiteiden huomioimista opetussuunnitelmaa tehtäessä sekä opetuksen toteutuksessa, esimerkiksi oppilaiden toivomilla monimuotoisilla opetusmenetelmillä. Inklusion toteutumisessa ikätovereiden merkitys korostuu laajemmin, se voisi mahdollistaa vuorovaikutuksen myös kouluajan ulkopuolella.

Valmentava ja kuntouttava koulutus sekä ammatillinen koulutus

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan Kuusamossa järjestettävä valmentava ja kuntouttava koulutus on hyvä. Uhka koulutuksen loppumisesta tuli kuitenkin esille. Hyvänä koetaan ammatillisen koulutuksen saatavuus Kuusamossa sekä yksilölliset opintosuunnitelmat. Toisaalta koettiin, että ammatillisen koulutuksen tarjonta on Kuusamossa vähäistä.

Tutkimusaineistosta käy ilmi, että erityisammattioppilaitokset sijaitsevat kaukana ja niihin olevat kulkuyhteydet eivät ole toimivia (esim. Muhos). Muuten aineiston mukaan erityisammattioppilaitoksia pidetään toimivina.

Tutkimusaineistossa tuli esille, että valmentavan ja kuntouttavan opetuksen jatkuminen paikkakunnalla tulisi varmistaa. Julkisia kulkuyhteyksiä erityisammattioppilaitoksiin tulee kehittää. Yhdenvertaisuuden toteutuminen jatko-opinnoissa vaatii kehittämistä. KeVa-keskuksen asiakkaista osa toivoi saavansa ammatillisen koulutuksen ja/tai työllistymistä alalle, jolle on kouluttautunut.

Lampisen mukaan peruskoulun jälkeen vammaisten henkilöiden tosiasiallisia vaihtoehtoja koulutuksen saamiselle on vähän, vaikka koulutusjärjestelmän tulisi tarjota siihen kaikille yhtäläiset mahdollisuudet. (Lampinen 2009, 121.) Haarni tuo esille, että peruskoulun jälkeen vammaiset kokevat koulutuksen saamisessa monenlaisia esteitä. Vammaisten henkilöiden koulutus on alempi asteista. Koulutuksessa on myös alueellisia tasa-arvoeroja. (Haarni 2006, 4.)

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia ammatillisen koulutuksen suorittamiseen. Koulutus tukee vammaisten henkilöiden osallisuutta. Ammatillinen koulutus edistää myös itsenäistymistä. Erityisammattikouluihin hakeutumista tulisi tukea, vaikkakin esteenä pidettiin erityisammattioppilaitosten kaukaista sijaintia Kuusamoon nähden. Kuusamossa voitaisiin kartoittaa mahdollisuuksia järjestää ammattitutkintoon johtava erityisopetuksen linja. Tämän tutkimuksen tulokset ovat yhteneväisiä Lampisen ja Haarnin tutkimuksen kanssa.

5.3.4 Työ osallisuuden perustana

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan oikeus työhön on jokaisen perusoikeus. Vammaisten henkilöiden työllisyysaste on kuitenkin huomattavasti alhaisempi verrattuna ikäluokkiensa vammattomiin henkilöihin. Työelämästä syrjäytyminen riistää mahdollisuuden vaikuttaa omaan elintasoon ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Palkkatyötä pidetään osallisuuden ja itsenäisyyden kivijalkana. Työ tarjoaa mahdollisuuden rakentaa omaa hyvinvointia, siksi mahdollisuudet siihen tulee turvata yhdenvertaisesti kaikille. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 89–91) Suomalaisessa yhteiskunnassa palkkatyö on yksi merkittävimmistä yhteisölliseen toimintaan osallistumisen muodoista. (THL - Kaventaja)

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan vammaisten työllistymiseen liittyvät asiat liittyvät avoimiin työmarkkinoihin ja työ- ja päivätoimintaan.

Avoimet työmarkkinat

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan vammaisten henkilöiden työllistyminen avoimilla työmarkkinoilla on vaikeaa. Työllistyminen nähdään vaikeana prosessina. Yleisesti huono työllistyminen vaikuttaa negatiivisesti myös vammaisten työllistymiseen. Osa koki, että työyhteisöissä ei osata tunnistaa ja huomioida vammaisuudesta aiheutuvia tarpeita. Esimerkkinä tuotiin esille kuulo- ja näkövamman tunnistaminen. Työnantajan tuki vammaiselle henkilölle nähtiin tärkeänä. Tuetun työn mallin puuttumista Kuusamosta pidettiin huonona.

Tutkimusaineiston mukaan vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämiseksi tulee vaikuttaa yleisiin asenteisiin. Yrittäjiä tulisi saada mukaan vammaisten työllistämiseen. Normaaliin työsuhteeseen tai osa-aikaiseen työhön pääsyä tulee helpottaa. Osa-aikaiseen työhön liittyvää ”paperisotaa” ja ns. pykälien määrää tulee vähentää. Tuetun työn-toimintamallin käyttöönottoa tulee kehittää: saada työvalmentajia avustamaan paperitoissa ja työhön ohjauksessa. Tuetun työllistymisen avulla kehitetään mahdollisuuksia päästä normaaliin työsuhteeseen. Työikäisenä vammautuneita tulisi uudelleen kouluttaa ja edistää työllistymistä.

Työ- ja päivätoiminta

Vammaispalvelulain (8§) mukaan kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle päivätoimintaa, jolla edistetään itsenäistä selviytymistä sekä sosiaalista vuorovaikutusta. Päivätoimintaa voidaan järjestää myös kehitysvammalain nojalla. (Vammaispalvelulaki) Kuusamon kaupunki järjestää aikuisille kehitysvammaisille työ- ja päivätoimintaa KeVa-keskuksessa. Tehtävänä on toteuttaa toimintakykyä ylläpitävää ja kuntoutumista tukevaa toimintaa erilaisilla toimintamuodoilla. KeVa-keskuksen päivä- ja työtoiminnassa on mukana 112 kehitysvammaista asiakasta, joista kuusi on vaikeasti vammaista asiakasta. Kävijöiden määrä on 1990-luvun alussa ollut 37 henkilöä, vuonna 2002 90 henkilöä. Tällä hetkellä päivätoimintaan osallistuu 30 henkilöä, työtoimintaan 47 henkilöä ja avotyötoimintaan 35 henkilöä. Osa toiminnassa mukana olevista on mielenterveyskuntoutujia ja muita vammaisasiakkaita. Kaupungilla on myös muuta työ- ja päivätoimintaa eri asiakasryhmille, kuten Porkkapirtin ja Riihen päivätoiminta. Asiakaspalvelu Askeleen kautta on mahdollisuus osallistua erilaisiin kuntouttavan työtoiminnan hankkeisiin, kuten Pärnäsen korjaamo. Lisäksi kaupunki ostaa kuntouttavaa työtoimintaa ON-tuotteelta.

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan kehitysvammaisille järjestettävä työ – ja päivätoiminta on tarpeellinen ja toimiva. Se tarjoaa arkeen rutiineja ja tukee vuorokausirytmää. KeVa-keskuksen ja liikuntakeskuksen yhteistyö liikunnan harrastamiseksi koettiin hyvänä. Osallistumismahdollisuudet avotyötoimintaan koettiin hyvänä. Hyvänä nähtiin myös, että kaupunki toimii avotyönantajana.

Tutkimusaineiston mukaan osa kokee, että ainoastaan kehitysvammaisilla henkilöillä on mahdollisuus osallistua työ- ja päivätoimintaan. Puutteena nähtiin, että muille vammaisryhmille ei ole omaa, erillistä työtoimintaa. KeVa-keskuksen asiakkaat kokivat, että työtoiminnasta maksettava työosuusraha on liian pieni. Heidän huolenaiheena oli myös yleisesti rahojen riittävyys.

Tutkimusaineiston mukaan kehitysvammaisille nuorille tulisi antaa mahdollisuus kokopäiväiseen työ- ja päivätoimintaan. KeVa-keskuksen asiakkaiden mukaan työ- ja päivätoiminnassa tulee järjestää mahdollisuus itsensä toteuttamiseen ja uusien asioiden kokei-

luun, esimerkiksi liikunnan osalta. Lisäksi osa asiakkaista toi esille halun siirtyä työtoiminnassa avotyötoimintaan. Asiakkaiden mielestä retkien määrä tulisi lisätä.

Haarni (2006, 53) tuo esille, että vammaisten työllistymisaste on tukitoimista huolimatta matala. Ekholm puolestaan tuo esille, että vammaisuus itsessään on kuitenkin vain harvoin este työnteolle. Monimuotoisen työelämän saavuttaminen on monitoimijainen prosessi, joka edellyttää työnantajilta rohkeutta ja valmiutta palkata vammaisia henkilöitä. Vammaisten henkilöiden parempi työllistyminen on yhteiskunnallisesti tärkeää yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. (Ekholm 2009, 16,17.)

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulisi tukea vammaisten henkilöiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille sekä mahdollisuutta mielekkäseen tekemiseen. Vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden kannalta työllistymisellä ja työnteolla on suuri merkitys. Vammaisten henkilöiden työllistyminen edellyttää monenlaisia tukitoimia, joita tulisi kehittää. Jos ei ole mahdollisuutta työskennellä avoimilla työmarkkinoilla, niin työ- ja päivätoiminnalla on suuri merkitys vammaisten henkilöiden arjessa ja itsensä toteuttamisessa. Vammaisten henkilöiden siirtymistä työtoiminnasta avotyötoimintaan tulee edelleen edistää. Lisäksi vammaiset henkilöt tulisi myös ottaa mukaan työ- ja päivätoiminnan suunnitteluun. Tutkimustulokset ovat yhteneväisiä Haarnin ja Ekholmin tutkimusten kanssa.

5.3.5 Osallisena kulttuuri ja vapaa-ajan toiminnoissa

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan nykyisin myös vammaiset henkilöt osallistuvat enemmän kulttuuri- ja muuhun vapaa-ajan toimintaan sekä toimivat myös näiden alojen ammattihenkilöinä. Osallistumismahdollisuudet ovat parantuneet, mutta keskeisiä esteitä ovat rakennusten, tilojen ja niiden ympäristön esteellisyys. Vammaisten henkilöiden tulee voida harrastaa säännöllistä kunto- ja muuta liikuntaa muiden tavoin, tarvittaessa liikunta- ja urheilupalveluiden tukena käytetään mukautustoimia ja erityispalveluita, joiden tarkoitus ei kuitenkaan ole vähentää ihmisten tavanomaista kanssakäymistä. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 120–121.)

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan Kuusamossa on monipuolinen kulttuuri- ja vapaa-ajantarjonta. Liikuntakeskuksen monipuolista tarjontaa pidetään hyvänä, kuten erityisliikuntaryhmiä sekä erilaisia voima- ja tasapainoryhmiä. Yhdistysten järjestämiä vapaa-ajan toimintoja pidettiin tärkeinä. Vammaisten henkilöiden osallistumisen kannalta nähtiin tärkeänä, että avustajat pääsevät osallistumaan ilmaiseksi.

Tutkimusaineistossa asumisyksiköissä asuvien henkilöiden osallistumismahdollisuudet koettiin rajallisiksi. Asumisyksiköiden kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjontaa pidettiin liian ryhmäsidonnaisena. Näiden asioiden nähtiin johtuvan avustavan henkilökunnan vähäisestä määrästä. Lisäksi harrastaminen koettiin kalliina. Huonona nähtiin, ettei ole harrastuskavereita.

Tutkimusaineiston mukaan yksilöllistä harrastamismahdollisuutta ja avustavan henkilökunnan saatavuutta tulisi parantaa. Vammaisten henkilöiden ystävä- ja vapaaehtoistoimintaa tulisi lisätä. Mahdollisuutta osallistua yleisiin harrastus- ja seuratoimintoihin ja oman ikäluokkansa kanssa harrastamiseen tulee edistää. Esimerkiksi teatteriin ja näyttelemiseen liittyviin harrastuksiin pitäisi olla kaikilla mahdollisuus osallistua. Sujuvan asioinnin edistämiseksi kirjastossa voitaisiin järjestää vammaisille henkilöille suunnattu infotilaisuus ja vastavuoroisesti vammaiset henkilöt voisivat järjestää infotilaisuuden kirjaston henkilökunnalle. Lisäksi esille tuli, että yleisten tilaisuuksien ja tapahtumien olisi hyvä olla tuoksuttomia.

Tutkimusaineiston mukaan osallistumismahdollisuuksia tukevat invavarusteiset kulkuneuvot. Kehittämisehdotuksena kulkuneuvojen osalta oli matalalattiabussi seuraavaksi reittiliikenneautoksi. Kuusamossa matalalattiabussin toimivuutta talviaikaan pidetään lumen paljouden vuoksi epävarmana.

Haarnin (2006, 53.) mukaan itsensä toteuttaminen kuuluu kaikille. Lampisen mukaan kunnan ensisijainen velvollisuus on järjestää toimintansa niin, että ne kaikkien käytettävissä. Tavalla jossa vammaisten oikeudet tavallisena kuntalaisena toteutuu. Esimerkiksi vammaisten nuorten mahdollisuuksia osallistua nuorisotoimen järjestämään toimintaan voitaisiin toteuttaa integroiduilla toimintaryhmillä. (Lampinen 2009, 106.) Malm tuo esille, että kuljetuspalveluilla ja esteettömällä ympäristöllä sekä henkilökohtaisella avul-

la edistetään osallistumista kodin ulkopuoliseen toimintaan. Kaikilla tulisi olla mahdollisuus omien tarpeidensa mukaiseen kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaan. Jatkuva aktiivisuus ja vilkas sosiaalinen elämä ei ole kuitenkaan kaikilla itsetarkoituksena, ja sekin pitää hyväksyä. (Malm 2004, 403.)

Opetus- ja kulttuuriministeriö on laatinut toimenpideohjelman taiteen ja kulttuurin saatavuuden parantamiseksi vuosille 2006–2010. Toimenpideohjelmaan liittyen vammaisilta henkilöiltä kerättiin kokemuksia taide- ja kulttuuripalveluiden käyttäjinä. Kyselyyn osallistujien suosituin palvelu oli kirjasto, sitten järjestyksessä seuraavasti: teatteri, taidenäyttelyt, elokuvateatteri ja konsertit, museot jne. Tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella on todettu, että yhdenvertaisuus kulttuuri- ja taidepalveluihin tulee edistää erilaisin toimenpitein. Osallistumista voidaan tukea harrastustilojen esteettömyydellä, tukipalvelujen saatavuudella ja yksilöllisillä sovellutuksilla opetuksessa sekä taiteen tekemisessä. Vammaisten harrastajien erityistarpeet tulisi huomioida ohjaajien ja opettajien koulutuksessa paremmin. (Vammaisten ihmisten kokemukset taide- ja kulttuuripalveluiden käyttäjinä 2011.)

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee tukea vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia olla osallisina kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjonnassa. Monimuotoinen esteettömyys auttaa vammaisia henkilöitä osallistumaan. Ensisijaisesti yleisten palveluiden järjestämisessä tulisi huomioida vammaiset henkilöt ja heidän tarpeensa. Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden eri tuottajille tulisi järjestää koulutusta ja ohjausta vammaisuuden huomioimiseksi. Jatkossakin yhdenvertaisuuden ja osallisuuden mahdollistajana tulee taata toimivat kuljetuspalvelut sekä saattajien ilmaiset sisäänpääsymaksut. Kuusamon kaupunkistrategiassa on tavoitteena hyvinvointia tukeva esteetön ja turvallinen ympäristö. Tätä pyritään toteuttamaan edistämällä kaiken ikäisten laaja-alaista hyvinvointia muun muassa tarjoamalla monipuolisia liikuntamahdollisuuksia sekä lisäämällä monipuolista kulttuurin harrastamista.

5.4 TOIMIVA PALVELUJÄRJESTELMÄ YHDENVERTAISUUDEN JA OSALLISUUDEN EDELLYTYKSENÄ

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan toimivat palvelut ovat edellytys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudelle, osallisuudelle ja osallistumiselle. Toimivat palvelut mahdollistavat itsenäisen elämän ja omatoimisen selviytymisen arjessa. Yleiset palvelut tulee lainsäädännön mukaisesti suunnitella kaikille sopiviksi ja tarvittaessa tulee järjestää erityispalveluita ja tukitoimia. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 139, 162.) Kasken mukaan sosiaali- ja terveydenhuolto tukee, edistää ja ylläpitää ihmisten terveyttä ja hyvinvointia. Oikein ajoitettu ja mitoitettu palvelu on suora investointi ihmisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. (Kaski toim. 2009, 363.)

5.4.1 Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan jokaiselle kansalaiselle on turvattava riittävät terveystalvet. Terveydenhuollon avulla voidaan tukea ihmisten omatoimisuutta, elämänlaatua ja työssä jaksamista. Hyvin toimivien terveystalvetuiden edellytyksenä on oikeus tulla kuulluksi ja oikeus osallistua omaa terveyttä tai hoitoa koskevaan päätöksentekoon. Vammaisuuteen liittyvä erityisosaaminen perusterveydenhuollossa voi olla puutteellista, jolloin perusterveydenhuolto voi jäädä puutteelliseksi. Esteenä palveluiden saannille voi myös olla terveydenhuollon tarpeellisten palveluiden puute. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 98–102.)

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan kuntoutuksella pyritään edistämään ja vaikuttamaan vammaisten henkilöiden omatoimisuuteen kaikkina ikäkausina. Useasti vammaisen henkilön näkökulmasta kuntoutus on monimutkainen prosessi eri palvelujärjestäjien sisällä. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 98-99.) Malmin (2004) mukaan kuntoutumisen tavoitteena on työ- ja toimintakyvyn parantaminen, itsenäisen elämän ja tasa-arvoisena kansalaisena toimimisen tukeminen.

Vammaisfoorumeissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen haasteet kiinnittyvät erityisesti perusterveydenhuoltoon ja kuntoutukseen.

Terveydenhuolto

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan terveystalouden nopea, hyvä ja monipuolinen saatavuus sekä yhteistyö erikoissairaanhoidon kanssa nähtiin hyvinä asioina. Palvelusetelin käyttömahdollisuus sekä laaja yksityisten toimijoiden kenttä koetaan hyvänä. Terveydenhuollon palvelujärjestelmässä on hyvä, että kehitysvammaisille henkilöille on nimetty oma lääkäri. Terveydenhuollon henkilökuntaa pidetään osaavana, mutta sen saatavuus ja vaihtuvuus koettiin huonoksi.

Tutkimusaineiston perusteella uhkaksi nähtiin yleinen taloudellinen tilanne ja sen myötä palvelutason heikkeneminen. Erikoissairaanhoidon kaukainen sijainti koettiin huonona. Kallista ensi- ja sairaankuljetusjärjestelmää pidettiin huonona. Päihdepalveluiden tämänhetkinen fyysinen sijainti kaupungintalolla nähtiin toimimattomana. Lisäksi osa koki, että tiedonkulku ei aina toimi asiakkaan/potilaan kotiutustilanteessa. Puutteeksi nähtiin, ettei vammaisille henkilöille ole aikuisiällä terveystaloutta, kuten esimerkiksi kouluikäisillä kouluterveydenhuolto tai työelämässä olevilla työterveyshuolto on järjestetty. Koettiin, että ennaltaehkäisevä työ on unohtunut.

Tutkimusaineistossa tuli esille erityisesti terveydenhuollon palveluiden osalta, että vammaisia henkilöitä ei osata kohdata. Tärkeänä pidettiin, että vammaisen asiakkaan kohtaamista ja vuorovaikutusta pitäisi kehittää, jotta molemminpuolinen ymmärrys lisääntyy. Myös hoito- ja palvelusuunnitelmien teossa vastavuoroisuutta pidetään tärkeänä asiana riittävän tiedonsaannin ja oikean ymmärryksen kannalta.

Tutkimusaineiston mukaan tulisi myös korostaa oman toiminnan ennaltaehkäisevää merkitystä ja omaa aktiivisuutta omassa terveydenhoidossa. Yksin tai omaisten kanssa asuville aikuisille kehitysvammaisille on terveystalouttapaalvelu kehitteillä. Terveystalouttapaalvelut tulisi kuitenkin järjestää myös muille vammaisryhmille. Tutkimusaineiston mukaan myös muille vammaisille henkilöille kehitysvammaisten henkilöiden lisäksi tulisi nimetä oma lääkäri. Vammaisen henkilön kohtaamista terveydenhuollon potilaana/asiakkaana tulee parantaa. Palveluohjausta tulee kehittää.

Kuntoutus

Malmin ym. (2004) oppikirjan mukaan kuntoutus voidaan jaotella lääkinnälliseen, kasvatukselliseen, sosiaaliseen ja ammatilliseen kuntoutukseen. *Kasvatuksellinen kuntoutus* on yleensä lapsen ja perheen tukemista kasvatuksellisen keinoin, siihen liittyy muun muassa erityisopetus. *Sosiaaliseen kuntoutukseen* voidaan katsoa kuuluvan kunnan velvollisuutena olevien palveluiden järjestäminen, joilla pyritään poistamaan toimintakyvyn esteitä, turvaamaan mahdollisuus vuorovaikutukseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen ja yhteiskunnalliseen elämään. *Ammatilliseen kuntoutuksen* tavoitteena on parantaa työkykyä, työ- ja ansiomahdollisuuksia sekä lisätä tasa-arvoisuutta työpaikoilla. Ammatillista kuntoutusta järjestää usea taho, kuten KELA, eri vakuutuslaitokset ja ammatilliset oppilaitokset. Lisäksi KELA järjestää lakisääteistä vajaakuntoisten kuntoutusta, vaikeavammaisten kuntoutusta ja harkinnanvaraista kuntoutusta. (Malm & Matero & Repo & Talvela 2004, 47, 90, 105, 119.) *Lääkinnällinen kuntoutus* pyrkii edistämään ja ylläpitämään fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Apuvälineet ovat osa lääkinnällistä kuntoutusta, niillä tuetaan toimintakykyä ja itsenäistä selviytymistä. Eri-laisilla apuvälineillä lisätään elämänhallinnan tunnetta, helpotetaan tiedonsaantia, ja mahdollistetaan osallistuminen erilaisiin toimintoihin. Suurin vastuu lääkinnällisestä kuntoutuksesta on perusterveydenhuollolla sekä erikoissairaanhoidolla. (Malm & Matero & Repo & Talvela 2004, 80, 84.)

Vammaisfoorumeissa kerätyssä tutkimusaineistossa nousi kuntoutuksen osalta esille erityisesti lääkinnällinen kuntoutus. Toisaalta myös muita kuntoutuksen osa-alueita tuli aineistossa esille, vaikka niistä ei tässä varsinaisesti puhuta kuntoutuksen nimellä. Esimerkiksi työ- ja päivätoimintaa voidaan pitää sosiaalisena kuntoutuksena.

Vammaisfoorumissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan Kuusamossa on toimiva lääkinnällinen kuntoutus. Fysioterapiapalveluiden sekä muiden terapiamuotojen saatavuus koettiin hyvänä. Apuvälineiden saatavuus on hyvä ja niiden korjaus- ja huoltotoimenpiteet toimivia. Tutkimusaineiston mukaan kuntoutuksesta tiedottamista ja palveluohjausta pitäisi kehittää. Kelan myöntämissä kuntoutuksissa saatu tieto ja vertaistuen mahdollisuus nähtiin tärkeänä. Uhkana kuitenkin pidetään Kelan myöntämien kuntoutusten kriteereiden tiukentumista.

Haarni (2006, 51.) tuo tuloksissaan esille, että kuntoutuksen tarve on tarjontaa suurempi ja että kuntoutuksen asiakaslähtöisyyttä ja tiedotusta tulisi kehittää. Osittain samaa tuli esille tässäkin tutkimuksessa, sillä huolenaiheena oli kuntoutuksen väheneminen ja tietämättömyys palveluista.

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee tukea vammaisten henkilöiden hyvinvointia ja terveyttä kehittämällä perusterveydenhuoltoa, kuntoutusta ja ennaltaehkäisevää toimintaa. Vammaisille henkilöille tulee turvata riittävä perusterveydenhuolto. Haarnin (2006, 51.) mukaan myös vammaiset henkilöt tarvitsevat terveydenhuollon palveluita siinä missä muutkin kuntalaiset. Siten tässä tutkimuksessa tulokset ovat yhteneväiset. ***Vammaispoliittisten linjausten tulee edistää kuntoutuksen monimuotoisuutta.*** Lääkinnällisen kuntoutus mahdollistaa vammaisten henkilöiden omatoimisuuden ja toimintakyvyn paranemisen ja ylläpidon.

5.4.2 Vammaispalveluiden saatavuus

Kunnan tulee järjestää vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet siten, että ne tukevat omatoimista suoriutumista. Sosiaalityöllä ja palveluilla tuetaan vammaisten sekä heidän lähiyhteisönsä jokapäiväisen elämän selviytymiskeinoja ja toimintakykyä. Sosiaalityön tavoitteena on tukea arjen sujuvuutta sekä ylläpitää sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Se on laaja-alaista vuorovaikutusta asiakkaan, hänen lähiyhteisönsä ja yhteistyötahojen kanssa sekä vaikuttamista päätöksentekoon ja kansalaisten asenteisiin. (Kuusamon kaupungin vammaispoliittinen ohjelma)

Kuusamossa vammaisten henkilöiden tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi laaditaan henkilökohtainen palvelusuunnitelma. Suunnitelman toteutumista seurataan ja se tarkistetaan tarpeen mukaan. Erilaisia palveluita ja tukitoimia ovat apuvälinepalvelut, asunnon muutostyöt, henkilökohtainen apu, kehitysvammaisten erityispalvelut, kuljetuspalvelut, kuntoutus, omaishoidon tuki, palveluasuminen, laitoshoido, perhehoito, päivätoiminta, sopeutumisvalmennus ja kuntoutusohjaus, taloudellinen tuki, tulkkauspalvelu ja työllistyminen.

Kuusamossa on tehty vuonna 2013 myönteisiä (aikuisten) vammaispalvelupäätöksiä yhteensä

- * Asunnon muutostyöt 26 kpl
- * Henkilökohtainen apu 29 kpl (käytössä erilaiset mallit; työnantajamalli, omana työnä, ostetaan palveluntuottajalta sekä palveluseteli)
- * Kuljetuspalvelu on myönnetty 91 vammaiselle tai pitkäaikaissairaalle henkilölle.

Henkilökohtaisen avun järjestämisessä on käytössä erilaisia malleja. Henkilökohtainen apu voidaan järjestää niin, että vammaisen henkilö toimii avustajan työnantajana, kaupunki ostaa palvelun suoraan palveluntuottajalta tai asiakkaalle myönnetään palveluseteli henkilökohtaisen avun järjestämiseksi.

Myönteisen vammaispalvelupäätöksen saaneiden keski-ikä on yli 50 vuotta. Keski-ikäjakaumat eri päätöksissä ovat:

- * asunnon muutostyöt 67,5 vuotta
- * henkilökohtainen apu 54,7 vuotta ja
- * kuljetuspalveluissa 60,7 vuotta

Vammaisfoorumeissa saadun tutkimusaineiston mukaan on hyvä, että vammaistyössä on oma sosiaalityöntekijä. Palvelusuunnitelmat ja erityishuolto-ohjelmat ovat ajan tasalla ja laadittuina. Kuljetuspalvelua pidettiin toimivana. Myös omaishoidon tuki on toimiva ja hyvä asia. Hyvänä pidettiin myös tapahtuneita muutoksia kehitysvammaisten asiakasmaksuissa. Henkilökohtaisen avun nähtiin mahdollistavan vammaisen henkilön yhdenvertaisen osallisuuden ja itsenäisen elämän. Vammaisjärjestöjen ja seurakunnan toiminta nähtiin kaupungin palveluita täydentävänä.

Tutkimusaineiston mukaan uhkana ovat palveluiden saatavuus tulevaisuudessa taloudellisen tilanteen heikentyessä. Lisäksi ongelmana nähtiin, että vammaisille tarkoitettuja palveluja on tarjolla liian monessa paikassa, kuten Kelan palvelut, sosiaalipalvelut ym. Lisäksi osa koki ongelmana sen, kun ei ole tietoa niin ei osaa vaatia oikeita palveluita. Henkilökohtaisen avun erilaisten toimintamallien käyttöön otto on vaikeaa. Henkilökohtaisen avustajien saatavuutta pidettiin vaikeana.

Tutkimusaineiston mukaan järjestöjä ja yhdistyksiä tulisi aineiston mukaan tiedottaa paremmin vammaispalveluista ja niiden muutoksista. Henkilökohtaisesta avun toimintamalleista tulisi tiedottaa paremmin. Lisäksi vapaaehtoistoimintaa tulisi kehittää.

Myös Haarni (2006, 49.) tuo esille, että vammaiset henkilöt tarvitsevat riittävästi tietoa olemassa olevista palveluista, sekä riittävästi yksilöllistä tukea mielekkään elämän järjestämiseen, tarvittavat apuvälineet, asumisen erityisjärjestelyt sekä liikkumisen mahdollistavat palvelut.

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee tukea vammaispalveluiden saantia tulevaisuudessa. Vammaispalvelut ovat merkittävässä asemassa vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin toteutumisessa. Riittävät ja oikea-aikaiset yleiset palvelut ja tarvittaessa tukitoimet mahdollistavat vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden. Vammaispalvelut ovat Kuusamossa pitkälti hyvin toteutettu, mutta haasteita aiheuttaa kuitenkin yleisesti vammaispalveluiden hajanaisuus (Kela ym. muut toimijat) sekä tietämättömyys palveluista. Haasteena on myös vammaispalveluiden tarpeen lisääntyminen tulevaisuudessa. Sillä väestön ikääntymisen myötä palveluiden tarve oletettavasti kasvaa. Tämä näkyy jo nyt erilaisten päätösten saaneiden korkeassa keski-ikässä. Tärkeää on myös edelleen aktivoida järjestöjä ja omaisia tukemaan vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

5.4.3 Vammaistyön henkilöstön osaaminen ja riittävät resurssit

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman mukaan sosiaali- ja terveysalalla henkilöstön saatavuus ja pysyvyys mahdollistaa sen, että väestön tarpeisiin voidaan vastata. Tulevaisuudessa väestön ikääntyessä palveluntarve lisääntyy. Haasteita aiheuttaa myös työntekijöiden eläköityminen. Henkilöstön saatavuus ja pysyvyys edellyttää henkilöstön hyvinvoinnin ja monialaisen toimintakulttuurin huolehtimisesta. Sosiaali- ja terveysalan houkuttelevuutta tulisi lisätä. Haasteena sosiaali- ja terveysalalla on asiakaslähtöisten ja vaikuttavien palveluiden kehittäminen, huomioiden myös potilasturvallisuus ja asiakkaan oikeudet. (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012, 30.)

Vammaisfoorumeissa kerätyn tutkimusaineiston mukaan vammaistyössä vahvuutena pidettiin henkilökunnan osaamista. Huolenaiheeksi nousi osaavien vammaisalan työntekijöiden saanti tulevaisuudessa. Huolenaiheena oli myös neuropsykiatrisen osaamisen puute lasten ja nuorten peruspalveluissa.

Tutkimusaineistossa tuli esille, että kehitettävää on kuusamolaisten vammaisasiantuntijoiden laaja-alaisessa hyödyntämisestä. Vammaistyössä työnkiertoa voitaisiin kehittää kaupungin eri toimialojen sekä yksityisten toimijoiden välillä. Yhteistyötä aikuisten ja lasten vammaispalveluiden kesken tulisi kehittää, erityisesti asiakkaiden siirtymävaiheissa. Hyviä toimintamalleja voitaisiin kehittää ja käyttöönottaa yhdessä (perhehoito ym.). Erikoisosaamisen saatavuus tulee varmistaa tulevaisuudessa. Vammaistyyöhön suuntautunut sosiaali- ja terveysalan peruskoulutus tulisi järjestää Kuusamoon. Vammaistyön työharjoittelupaikkoja tulisi markkinoida Kuusamon ulkopuolelle. Henkilökunnan osaamista tulee lisätä puhetta korvaavien menetelmien ja viittomakielen käytössä.

Pihlajamäki (2013) tuo esille omissa tutkimustuloksissaan, että laadukkaan palvelun kannalta oleellista on henkilöstöresurssien riittävyys ja ammattitaito. Mikäli vammaistyön osaamisessa tai resursseissa on puutteita, niin vammaisen henkilön hyvinvointi kärsii. (Pihlajamäki 2013, 74.) Kaski (toim. 2009, 361.) tuo myös esille, että tulevaisuudessa on haasteena erityisesti kehitysvamma-alan erityisosaajien saanti nykyisten kokeneiden työntekijöiden eläköityessä.

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee edistää vammaistyön henkilöstön osaamista ja pysyvyyttä. Henkilöstön osaaminen ja pysyvyys on tärkeää vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin toteutumisen kannalta. Eri toimijoiden kanssa yhteistyössä tulisi varmistaa työntekijöiden saanti tulevaisuudessa riittävillä koulutuksilla ja yleisesti vammaisalan houkuttelevuuden lisäämisellä.

5.4.4 Vammaiset henkilöt palveluiden suunnittelijoina

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan kaikilla ihmisillä on oikeus toimia yhteisössään ja yhteiskunnassa siten, että yhdenvertaisuus toteutuu myös käytännössä. Vammaisten henkilöiden oman tahdon, omien mielipiteiden kunnioittaminen sekä yksilöllisyys ja valinnanvapaus ovat tärkeimpiä kulmakiviä tämän päivän vammaispolitiikassa. Iästä riippumatta vammaisen henkilön mielipidettä tulisi kunnioittaa, puhutaan sitten lapsesta tai aikuisesta. Avoimessa, demokraattisessa yhteiskunnassa lähtökohtana on, että voidaan itse vaikuttaa omaan elämään, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Järjestöjen merkitys vammaisten henkilöiden osallisuuden lisäämisessä on suuri. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 156–158, 166.)

Jäppisen ym. mukaan kuntalaisen näkökulmasta on tärkeää, että annetaan mahdollisuus vaikuttaa erilaisin keinoin. Kunnan tulee myös huomioida erilaiset kuntalaisryhmät ja tarjota heille mielekkäitä ja sopivia osallistumiskeinoja, myös vammaisille henkilöille. Kun palveluiden käyttäjät ja heidän tarpeet otetaan mukaan suunnitteluun ja päätöksentekoon voidaan puhua käyttäjälähtöisestä osallistumisesta. (Jäppinen & Sallinen 2012, 7-9)

Vammaisfoorumeissa kerätyssä tutkimusaineistossa nousi esille hyvänä järjestettävät asiakasfoorumit, kuten vammaispoliittisen ohjelman laatimisen yhteydessä järjestettiin. Hyvänä pidettiin, että vammaisten henkilöiden omat mielipiteet ja ajatukset otettiin huomioon tämän vammaispoliittisen ohjelman teossa. Tämä nousi esille positiivisesti myös vammaisfoorumeissa kerätyissä palautteissa. Vammaisneuvoston toiminta nähtiin hyvänä. Lisäksi kehittäjäasiakkaiden mukana olo kaupungin palveluiden suunnittelussa koettiin hyvänä.

Aineiston mukaan vammaisfoorumeita tulisi järjestää vuosittain. Lisäksi käyttöön voitaisiin ottaa sähköinen keskustelualusta.

Haarnin (2006) tutkimuksen tuloksista ilmenee, että kaikessa vammaisia koskevissa päätöksenteoissa tulisi kuunnella vammaisia henkilöitä oman elämänsä asiantuntijoina. Vammaisten henkilöiden elämänlaatu paranee, kun he saavat olla itse mukana vaikut-

tamassa asioihin. Vammaisjärjestöjen mukaan ottaminen suunnitteluun Haarnin (2006) mukaan kannattaa, yhteistyötä pitäisi lisätä ja hyödyntää enemmän. Näin saadaan toimivampi palvelujärjestelmä ja asiakkaat palvelujärjestelmässä voivat paremmin. (Haarni 2006, 52.) Vehmas (2010, 13.) toteaa, että jokin asia on estänyt vammaisten oman äänen aidon kuuntelemisen, sillä vammaisia, eikä yhteiskuntaa, on kautta aikojen pyritty ihmeiden avulla parantamaan.

Tutkimustulosten mukaan vammaispoliittisten linjausten tulee edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia olla mukana palveluiden suunnittelussa. Vammaisten henkilöiden hyvinvointia edistetään kehittämällä vammaisten henkilöiden mielipiteiden esille tuomista sekä mahdollisuutta vaikuttaa. On tärkeää, että vammaiset henkilöt toimivat oman elämänsä asiantuntijoina. Lisäksi eri toimijoiden yhteistyö on tärkeää.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Vammaisilla henkilöillä on oikeus hyvinvointiin. Hyvinvoinnin mahdollistajaksi tarvitaan omia mielipiteitä, mahdollisesti tukitoimia ja palveluita sekä esteetöntä ympäristöä. Jokainen ihminen on yksilö, joilla on omat tarpeet, unelmat ja toiveet. Kohti isompia unelmia tulisi askeleita konkretisoida ja asettaa välitavoitteita, pohtia asioita joita unelmat vaativat toteutuakseen. Pieniä unelmia arjessa voi olla helppokin toteuttaa. Ihmisten hyvinvointi koostuu erilaisista, mutta toisaalta kuitenkin samanlaisista asioista ja tarpeista. Niihin liittyy oleellisena osana Allardtin (1976) määrittelemät elintaso, yhteyssuhteet ja itsensä toteuttaminen.

Esteettömyyden toteutuminen vammaisten henkilöiden osalta on tärkeää. Esteettömyys mahdollistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden. Kuusamossa on parannettavaa niin fyysisessä, psyykkisessä kuin sosiaalisessakin esteettömyydessä. Esteettömyyden kokonaisvaltainen toteutuminen on tärkeä yhteiskunnallinen asia, ja sitä edistääkseen on tärkeää ottaa vammaiset henkilöt itse mukaan yhdenvertaisina kuntalaisina ja kansalaisina suunnittelemaan sekä päättämään asioista. Jotta muutoksia voi tapahtua, on asenneilmapiirin muuttuminen ensisijaista. Niin vammaisten henkilöiden, läheisten, viranhaltijoiden ja päättäjien asenteissa tulee tapahtua positiivisia muutoksia. Myös monimuotoisen tiedonsaannin sekä asiakaslähtöisen työskentelytavan toteutumisessa on vielä työstettävää.

Vammaisten henkilöiden mahdollisuus toteuttaa omanlaista elämää sekä tehdä omaa elämää koskevia valintoja eri elämänvaiheissa ei kaikilta osin toteudu. Vammaiset henkilöt eivät tule olemaan yhdenvertaisia kuntalaisia, jollei heidän elinoloja elämän eri toiminta-areenoilla kehitetä paremmiksi ja heitä rohkaista tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Vammaisia henkilöitä ei tule pitää tarpeiltaan samanlaisina.

Yhdenvertaisuus ja osallisuus vaativat toteutuakseen esteettömyyttä. Vammaisten lasten ja heidän perheiden mahdollisuuksia yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen tulee tukea riittäväillä ja toimivilla palveluilla. Esteetön, hyvä asuminen pitkälti Kuusamossa toteutuu. Hyvä asuminen mahdollistaa vammaisten henkilöiden itsenäisen, omatoimisuutta

korostavan elämän. Asumisessa on kuitenkin parannettavaa siinä, että vammaisella henkilöllä olisi tosiasiallisia valinnanmahdollisuuksia, kuten monessa muussakin elämän eri toimintojen alueella. Tulevaisuudessa asumisessa tulisi varautua erilaisten asumispalveluiden tarpeen mahdolliseen lisääntymiseen. Koulutuksen saaminen ja työelämään pääsy on kaikille merkityksellinen asia. Peruskoulun osalta suunta on Kuusamossa oikea, kohti aitoa osallisuutta ja inklusiota. Mutta vammaisten henkilöiden jatkokoulutusmahdollisuudet ovat heikot. Jatko-opintojen mahdollisuutta tulee kehittää ja taata siten kaikille mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen. Vammaisten henkilöiden työelämän yhdenvertaisuudessa on tekemistä. Sen kehittämiseksi olisi tärkeää myös panostaa koulutuksen saamiseen. Mikäli ei ole mahdollisuutta osallistua työelämään, on työ- ja päivätoiminnan merkitys vammaisten henkilöiden arjessa ja itsensä toteuttamisessa merkittävä. Kaikilla tulisi olla mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen. Kulttuuri- ja vapaa-ajan osalta yhdenvertaisuutta ja osallisuutta tulee tukea lisäämällä osallistumismahdollisuuksia normaalin väestön sekä erityisesti oman ikäluokkansa kanssa. Myös erilaisten palveluiden järjestäjiä ja tuottajia olisi hyvä tukea ja kouluttaa vammaisuuden huomioimisessa.

Palvelujärjestelmän osalta on tärkeää, että vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen toteutuu. Ennaltaehkäisevä toiminta sekä riittävät ja oikea-aikaiset palvelut ovat tärkeitä vammaisten henkilöiden kannalta. Perusterveydenhoitoa voidaan parantaa kehittämällä vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin sujuvuutta. Riittävillä sosiaalipalveluilla tuetaan vammaisten henkilöiden itsenäisyyttä, omatoimisuutta ja elämänlaatua. Kaikilla tulisi olla mahdollisuus elää omannäköistä elämää. Huoli yhteiskunnan taloudellisesta tilanteesta ja sen vaikutuksesta vammaisten henkilöiden sosiaalipalveluiden heikkenemiseen on aiheellinen, mutta palveluilla taataan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutuminen. Vammaiset henkilöt tulisi ottaa entistä enemmän mukaan myös palveluiden suunnitteluun. Henkilöstön osaamisen kannalta on tärkeää, että mahdollisuus koulutuksiin ja kouluttautumiseen taataan sekä yhdessä mietitään vammaistyön houkuttelevuutta. Vammaisten henkilöiden elämänlaadun kannalta on tärkeää, että heillä osaava ja motivoitunut henkilöstö.

7 TOIMENPIDEOHJELMA

ESTEETTÖMYYS OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA ”Esteettömyys on fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ympäristön toteutumista siten, että jokainen voi toimintakyvystään riippumatta toimia yhdenvertaisesti ja osallistua yhteiskunnan toimintaan”		
Tavoite	Toimenpide, keino	Seuranta, vastuutaho (aikataulu)
ASENTEELLINEN ESTEETTÖMYYS MUUTOSTEN EDISTÄJÄNÄ Asenneilmapiirin muutos Poliittisten linjausten noudattaminen • kiusaamisen nollatoleranssi Uudet toimintamallit	Tiedonsaannin lisääminen Yleisiin asenteisiin vaikuttaminen Ennakkoluulojen vähentäminen Vuorovaikutuksen lisääminen Vammaisten henkilöiden ja heidän tarpeensa näkyyden lisääminen: - lehtiartikkelit - teemapäivien järjestäminen Asennekasvatusta koko kaupungille, mukaan lukien henkilökunta - esimerkiksi erilaisuuden kohtaamiskirjasto	Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutumista vuosittain Vammaisneuvosto, vammaisfoorumit Vammaisjärjestöt ja vammaiset henkilöt Perusturvan ja Kasvatus- ja sivistystoimialan vammaistyö sekä vammaiset henkilöt

ESTEETÖN RAKENNETTU YMPÄRISTÖ LISÄÄ KUNTALAISTEN HYVINVOINTIA Esteettömät rakennukset ja kulkuväylät mahdollistavat vammaisten henkilöiden omatoimisuuden, itsenäisen osallistumisen ja asioinnin. Suunnittelussa huomioidaan vammaisten henkilöiden erilaiset tarpeet Viranhaltijoiden esteettömyysosaamisen lisääminen Esteettömyysasioiden koordinoinnin lisääminen Toimialojen välisen yhteistyön lisääminen Rakennusten esteettömyys - erityisesti tavoitteena on sisäänkäyntien ja sisätilojen esteettömyys	Esteettömyystyöryhmän perustaminen rakennetun ympäristön esteettömyyden edistämiseksi: - Laaditaan lista korjaustoimenpiteistä - Vammaiset henkilöt mukana suunnittelussa Kokemusasiantuntijoina toimiminen muiden esteettömyydestä hyötyvien kanssa (ikääntyneet, lapsiperheet ym.) - Vammaiset henkilöt toimivat korjaus- ja uudisrakentamisessa lausunnonantajina - Esteettömyysfoorumien järjestäminen - Yhteiset ”rollaattorirallit” kokemusasiantuntijoille ja viranhaltijoille Esteettömyysasiamiehen nimeäminen: - Esteettömyysasiamiehen nimeäminen yhdyskuntatekniikan puolelta - Laaditaan yleiset esteettömyysohjeet - Esteettömyysasioiden koordinointi Esteettömyystyöryhmä laatii listan korjausta vaativista kohteista, jatketaan korjaus- ja muutostöiden tekemistä sekä listan kohteista, jotka vaativat tehokkaan aurauksen talvisin	Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutumista vuosittain Vammaisneuvosto + Vanhusneuvosto Vammaisneuvosto+Vanhusneuvosto
--	--	---

Esteettömät, turvalliset kulkuväylät kaikkina vuodenaikoina Invapysäköinnin oikean käytön lisääminen Tietoisuus invapysäköinnin tarpeellisuudesta	Korjaustöiden tekeminen: - Osittain esteellisiä rakennuksia ovat mm. liikuntahalli, vanhat koulurakennukset, kirjasto, kaupungintalo, keilahalli, Kuusamotalo, kansalaisopisto - Rakennuksissa tulee huomioida mm. luiskien kaltevuus, kynnysten korkeus, ovien automaatiikka, hissien koko, invawc-tilojen käytettävyys, toimivat opasteet. - Kulkuväylissä huomio tulee kiinnittää kaltevuuksiin, epätasaisuuksiin, korotuksiin ja talviaikana aiheutuviin ongelmiin - Invapysäköintipaikkojen lisääminen tarvittaessa - Invapysäköintipaikkoja tehostemerkintä - Invapysäköintipaikkojen tarpeellisuudesta tiedottaminen	Yhdyskuntatekniikka Kenen vastuu?
---	---	---

ESTEETÖN TIEDONSAANTI JA VIESTINTÄ MAHDOLLISTAA YHDENVERTAISUUDEN KUNTALAISENA Tiedonsaannin ja viestinnän lisääminen Vammaisten henkilöiden erilaiset tarpeet huomioidaan Selkokielen käyttöönotto Tietoteknologian hyödyntäminen: Sähköiseen tiedonsaannin lisääminen Palveluista tiedottaminen Turvataan mahdollisuus henkilökohtaiseen asiointiin ja tiedonsaanti	- Vuorovaikutuksessa kommunikointimenetelmien käytön ja selkokielen lisääminen - Koulutuksien järjestäminen - Saatavilla olevan tiedon ajan tasaisuus, esim. oppaat - Sähköisen asioinnin ja palveluiden käyttö esim. vammaispalveluhakemusten tekeminen - Kaupungin internetsivuista selkokielineen ja helppokäyttöinen päivitys - Järjestetään ohjausta ja opastusta sähköisen asioinnin käyttöön otossa - Riittävästi yleisiä tietokonepäätteitä julkisissa paikoissa - Kaikkialla toimivat internetyhteydet - Henkilökohtainen ja/tai julkinen tiedottaminen - Palveluohjauksen tarpeen selvittäminen - Henkilökohtaiselle, asiakaslähtöiselle työkentelylle tulee taata riittävät resurssit (esim. nimetyt vastuutyöntekijät) - Laaditaan (selkokielineen) vammaispalveluopas	Perusturva Kasvatus- ja sivistystoimi Keskushallinto Tukipalvelut, kasvatus- ja sivistystoimi ja perusturva Perusturva Vammaistyön sosiaalityöntekijä
---	---	--

**OSALLISUUS JA
YHDENVERTAISUUS ELÄMÄN ERI TOIMINTA-AREENOILLA**

Yhdenvertaisuus on ihmisten samanarvoisuutta. Osallisuus merkitsee yhteisöön kuulumista, vaikuttamista ja mukana oloa. Monimuotoisuus on arvo ja tavoite, mutta myös keino saavuttaa yhdenvertaisuus ja osallisuus.

Tavoite	Toimenpide, keino	Vastuutaho, seuranta, (aikataulu)
VAMMAISTEN LASTEN JA PERHEIDEN TUKEMINEN EDISTÄÄ OSALLISUUTTA JA YHDENVERTAISUUTTA Laadukas perhepalveluiden ja vammaisten lasten kuntoutuksen järjestäminen Turvataan riittävällä palveluilla ja tiedon- saannilla perheiden jaksaminen	- Vammaisten lasten kotihoidon ohjaajan- palvelut käytettävissä jatkossa - Mahdollisuus omais- ja vuorohoitoon - Ensitiedon saaminen ajoissa - Päivähoidossa riittävä kuntoutuksen osaaminen ja ressurssit - Tukihenkilötoiminnan kehittäminen - Selvitetään erikseen tarkemmin vammaisten lasten ja perheiden tarpeet, jotka liitetään osaksi vammaispoliittista ohjelmaa	Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutusta vuosittain Lapsi – ja perhetyö
HYVÄ ASUMINEN Tuetaan itsenäisesti ja omaisten kanssa asuvia henkilöitä asumaan kotona mahdollisimman pitkään	- Asumisen esteettömyys ja turvallisuus: *Suunnittelu * Asunnon muutostyöt ja * Tarvittavat ja riittävät apuvälineet - Vuorohoidon tarjoaminen kaikille vammaisryhmille	Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutusta vuosittain

Tavoitteena itsenäinen asuminen ➤ tuetaan itsenäistymistä ➤ asumismuodon yksilöllinen määräytyminen Turvallinen, kodinomainen asuminen ryhmäkodeissa	- Perhehoidon laajentaminen vammaistyön puolelle - Toimintakyvyn arvioinnit - Omatoimisuuden ylläpitäminen ja tukeminen - Tuetun asumisen lisääminen: * Esimerkiksi uudenlaisten asumismallien suunnittelu, ryhmämuotoisen asumisen jo olemassa oleviin asuntokantoihin - Yhteneväinen laatu asumisyksiköissä - Kehitetään edelleen omahoitajajärjestelmää - Riittävä määrä ympärivuorokautisen asumisen paikkoja -> selvitetään tulevaisuudentarpeet	Vammaistyö Vammaistyö Yksityisten toimijoiden valvonta ja seuranta perusturva Asumisyksiköt Perusturva
KOULUTUS OSALLISUUDEN EDISTÄJÄNÄ Inklusion edistäminen: Oikeus olla perusopetuksessa ikätovereiden parissa ja käydä koulua lähikoulussa ➔ Lisää myös harrastamisen mahdollisuuksia vapaa-ajalla ikätovereiden parissa Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen säilyminen	- Riittävästi koulunkäynnin ohjaajia - Monimuotoiset opetusmenetelmät: * Tietotekniikan ja muun tekniikan hyödyntäminen erityisopetuksessa - Erityisoppilaiden edustus Nuorten edustajistossa - Ohjataan peruskoulun päättäviä opiskelijoita hakeutumaan valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen	Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteuttamista vuosittain Koulutuspalvelut Nuorisotyö/nuorisosihteeri Vammaistyön sosiaalityöntekijä, opinto-ohjaajat ja erityisopettajat

Kaikille mahdollisuus toisen asteen tutkinon suorittamiseen ➔ Koulutus tukee myös itsenäistymistä	- Kannustetaan hakeutumaan myös erityisammattiopilaitoksiin -	
TYÖ OSALLISUUDEN PERUSTANA Tuetaan mahdollisuutta työllistyä avoimille työmarkkinoille Työ- ja päivätoiminnalla taataan mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen	- Tuetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä koulutusta vastaavalle alalle tukitoimien avulla - Yrittäjien mukaan saaminen vammaisten henkilöiden työllistämisessä, esim. yrittäjien päivät - Kehitetään ohjausta ja opastusta työyhteisöille vammaisuuden huomioimiseksi - Yksilökohtaisesti selvitetään tuetun työn mahdollisuudet - Mahdollistetaan aikuisiällä vammautuneiden uudelleen koulutus ja siten työelämään takaisin pääsy - Kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua työ- ja päivätoimintaan - Työ- ja päivätoiminnan yksilöllinen määräytyminen toimintakyvyn mukaan - Asiakkaat työ- ja päivätoiminnan sisällön suunnittelussa mukana	Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutumista vuosittain Työ- ja päivätoiminta: KeVa-keskus (Muut toimijat)

OSALLISUUS KULTTUURI- JA VAPAA-AJAN TOIMINNOISSA Vammaiset henkilöt yhdenvertaisina osallisina Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden monimuotoinen esteettömyys	- Uudenlaiset toimintamallit - Ystävä- ja vapaaehtoistoiminnan kehittäminen - Liikunta- kulttuuri ja vapaa-ajan palveluiden tuottajille koulutusta/infotilaisuuksia vammaisuuden huomioimisesta (esim. kirjasto, teatteriharrastaminen, liikuntaseurat ym.) - Tukitoimien kehittäminen: * Riittävät kuljetuspalvelut * Asumisyksiköissä riittävästi avustavaa henkilökuntaa * Avustajien ilmaiset sisäänpääsymaksut tapahtumiin (selvitys mihin pääsee ja mihin ei, esim. konsertit) - Tilaisuuksien tuoksuttomuus	Kolmas sektori Vammaistyö Vammaisneuvosto
--	---	--

**TOIMIVA PALVELUJÄRJESTELMÄ
YHDENVERTAISUUDEN JA OSALLISUUDEN EDELLYTYKSENÄ**

Toimivat palvelut ovat edellytys yhdenvertaisuudelle, osallisuudelle ja osallistumiselle. Toimivat palvelut mahdollistavat itsenäisen elämän ja omatoimisen selviytymisen arjessa.

Tavoite	Toimenpide, keino	Vastuutaho, seuranta, (aikataulu)
VAMMAISTEN HENKILÖIDEN HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN EDISTÄMINEN Turvataan vammaisille henkilöille riittävä perusterveydenhoito Kuntoutuksella edistetään vammaisten henkilöiden omatoimisuutta Ennaltaehkäisyn lisääminen Toimintakyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen	- Kaikki vammaiset henkilöt terveystieteiden pariin: - Aloitettu terveystieteiden palvelut yksin tai omaisten kanssa asuville kehitysvammaisille henkilöille - Terveystieteiden asiantuntijasairaanhoidajien osaamisen hyödyntäminen - Oman aktiivisuuden ja osallisuuden lisääminen hyvinvoinnin edistämiseksi ➤ Ryhmätoimintojen kehittäminen - Vuorovaikutuksen parantaminen: * Kommunikoinnin sujuvuus ja ymmärryksen varmistaminen - Omalääkärin mahdollisuus kaikille vammaisille henkilöille - Lääkinnällisen kuntoutuksen saatavuus	Perusturva Kolmas sektori Perusturva

	- Riittävästi fysio- ja muita terapiapalveluita tarjolla - Apuvälineiden hyvä saatavuus - Apuvälineiden nopeat ja hyvät huoltotoimenpiteet	
VAMMAISPALVELUN SAATAVUUS Riittävät vammaispalvelut turvaa vammaisen henkilön omatoimisen suoriutumisen arjessa Riittävät ja oikea-aikaiset palvelut Sosiaalisen vuorovaikutuksen tukeminen ja toimintakyvyn ylläpitäminen	- Vammaistyössä jatkossakin oma sosiaalityöntekijä - Jatkossakin ajan tasalla olevat palvelusuunnitelmat ja erityishuolto-ohjelmat - Mahdollisuus omaishoidon tukeen - Toimivat kuljetuspalvelut - Vammaisten henkilöiden ikääntymisen huomioiminen - Mahdollisuus henkilökohtaisen avun saantiin: henkilökohtainen tiedottaminen erilaisista toimintamalleista hakemisen yhteydessä - Palveluista ja muutoksista tiedottaminen järjestöille esim. lainsäädännön muutoksissa - Kaupungin yhteistyö järjestöjen ja seurakunnan kanssa	Perusturva ja kasvatus- ja sivistystoimi
VAMMAISTYÖN HENKILÖSTÖN RIITTÄVÄ OSAAMINEN JA RESURSSIT Henkilöstön osaaminen mahdollistaa laadukkaat palvelut Riittävä henkilöstö tukee vammaisten henkilöiden hyvinvointia Tavoitteena on osaava ja mahdollisimman pysyvä vammaistyön henkilöstö	- Erilaisten koulutusten järjestäminen, mm. - Kommunikointikoulutusten järjestäminen - Osaaminen lasten peruspalveluissa: neuropsykiatrinen osaamisen lisääminen lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä - Toimialojen välisen yhteistyön lisääminen - Erikoisosaamisen laajempi hyödyntäminen * yhteiset tapaamiset ja mentorointi - Työnkierron käyttöönotto kaupungin eri toimialojen ja yksityisen sektorin välillä - Vammaisalan houkuttelevuuden lisääminen	Perusturva ja kasvatus- ja sivistystoimi

Riittävä henkilöstöresurssi	- Harjoittelupaikkojen markkinointi myös Kuusamon ulkopuolelle - Selvitetään laajemmin alueellinen tarve ja mahdollisuus vammaistyöhön suuntautuneen sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon suorittamiseen Kuusamoon sekä vammaistyön erikoisammattitutkintolinja.	
VAMMAISET HENKILÖT PALVELUIDEN SUUNNITTELIJOINA Elämänlaatu paranee, kun voi itse suunnitella elämänsä Vammaiset henkilöt ovat oman elämänsä asiantuntijoita Mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoihin (käyttäjälähtöinen suunnittelu)	- Arjen suunnitelmat (vastuu omahoitajalla), voidaan luoda myös yhteinen malli yksityisten toimijoiden kanssa. - Kehitetään erilaisia osallistumisen muotoja ja mahdollisuuksia: asiakasfoorumit ym. - Kehittäjäasiakkaiden lisääminen ja käyttäminen - Järjestetään vuosittaiset vammaisfoorumit	Perusturva Vammaisneuvosto

HYVÄ ELÄMÄ			
Hyvinvointi on tila jossa ihmisillä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyksi.			
Tavoite		Toimenpide, keino	Vastuutaho, seuranta, (aikataulu)
Edistetään vammaisten henkilöiden mahdollisuutta normaaliin, tavalliseen elämään. Tuetaan mahdollisuutta kertoa unelmista, toiveistaan ja itselle tärkeistä asioista sekä tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä. Kehittää pitää myös mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen	<i>Elintaso: Arjen sujuvuus</i> Tuetaan omatoimisuutta, tarjotaan mahdollisuus arjen taitojen opetteluun.	Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu, arjen suunnitelmat	Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutusta vuosittain
	Tuetaan mahdollisuutta itsemääräämisoikeuteen ja omiin valintoihin <i>Yhteisyyssuhteet: läheiset</i> Sosiaalisen vuorovaikutuksen tukeminen: Tuetaan normaaleja vuorovaikutussuhteita, luodaan mahdollisuus osallistua oman ikäluokansa kanssa harrastuksiin.	Arjen toimintojen harjoittelu – kurseja, opetusta	Kolmas sektori
	<i>Itsensä toteuttaminen:</i> Itsenäinen asuminen Monipuolinen harrastamisen mahdollisuus, työelämään osallistuminen ja koulutuksen hankkiminen	Tukihenkilö- ja ystävätoiminnan kehittäminen	Vammaistyö
		Henkilökohtainen apu	
		Kurssien ja vapaa-ajan toimintojen lisääminen / monipuolistaminen	Kolmas sektori

8 VAMMAISPOLIITTISEN OHJELMAN SEURANTA JA ARVIONTI

Vammaispoliittisen linjausten ja tavoitteiden toteutumista tulee seurata ja arvioida suunnitelmallisesti. Viranomaisten vuosittain tekemä seuranta ja arviointi ovat tarpeen. Lisäksi kaikille kuntalaisille järjestettävä avoin vammaisfoorumi toimii arvioinnin ja seurannan keinona. Vammaisneuvoston rooli on vammaispoliittisen ohjelman seurannassa ja päivittämisessä kuitenkin tärkein.

8.1 Vammaisneuvoston rooli ja tehtävät vammaispoliittisen ohjelman seurannassa

Vammaisneuvosto arvioi vammaispoliittisen ohjelman toteutumista vuosittain yhteistyötapaamisissa ja vammaisilta hankkimansa palautteen perusteella. Päätelmät sisällytetään vammaisneuvoston vuosikertomuksiin. Päätelmät saatetaan lautakuntien ja muiden yhteistyötahojen tietoon mahdollisia toimenpiteitä varten. Myös vammaisjärjestöjen tulee seurata omissa toimintakertomuksissaan ohjelman toteutumista. Vammaisneuvosto puuttuu asioiden kulkuun, jos seuranta antaa siihen aihetta.

Vammaisneuvosto ehdottaa, että vammaispoliittisen ohjelman päivitys tehdään aina valtuustokausittain tai tarpeen vaatiessa, huomioiden esimerkiksi muutokset lainsäädännössä.

LÄHTEET

Aaltola J. & Syrjälä L. 1999. Tiede, toiminta ja vaikuttaminen, Teoksessa Heikkinen H. & Huttunen R. & Moilanen P. (toim.), Siinä tutkija missä tekijä. Juva. Atena Kustannus, 11–24.

Allardt E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY: Helsinki

Arki ja palvelut – Verner. Hakupäivä 28.3.2014, <http://verneri.net/yleis/arki.html>

Autismi – ja Aspergerliitto- Autismin kirjo. Hakupäivä 1.5.2014. http://www.autismiliitto.fi/autismin_kirjo

Erityisopetus – Kuusamo. Hakupäivä 10.3.2014, <http://www.kuusamo.fi/Resource.phx/sivut/sivut-kuusamo/toranginkoulu/erityisopetus.htx>

Esteetön ympäristö. Hakupäivä 9.1.2014, <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/hallinto-politiikka/rakenteellinen-vaikuttaminen/esteeton-ymparisto/>

Haarni I. 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Stakes. Hakupäivä 17.12.2013, <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77988/R6-2006-VERKKO.pdf>

Heikkinen H. 2001, Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola J. & Valli R. (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinnan ja aineistonkeruun virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä. PS-Kustannus, 170–185.

Heikkinen Hannu L.T. 2006. Toimintatutkimuksen lähtökohdat.

Teoksessa Heikkinen H. & Rovio E. & Syrjälä L. (toim.), Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa. Dark Oy, 15-38.

Heikkinen Hannu L.T. & Syrjälä L. 2006. Tutkimuksen arviointi.

Teoksessa Heikkinen H. & Rovio E. & Syrjälä L. (toim.), Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa. Dark Oy, 143–162.

Hänninen K. 2007. Palveluohjaus. Asiakaslähtöistä palvelua vauvasta vaariin. Stakesin raportteja 20/2007. Hakupäivä, 21.2.2014,

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75697/R20-2007-VERKKO.pdf?sequence=1>

Tilastokeskus – Erityisopetus 2012. Hakupäivä 10.3.2014,

https://www.tilastokeskus.fi/til/erop/2012/erop_2012_2013-06-12_tie_001_fi.html

Hyvönen O. 2010. Vammaisten kertomuksia arjestaan

Teoksessa Vehmas S. (toim.), Vammaisuuden kokeminen ja kokemisen vammaisuus. Suomen vammaistutkimuksen seuran 2. vuosikirja. Kehitysvammaliiton selvityksiä 7. Helsinki, 17-29.

Jäppinen & Sallinen 2012. Kuntalainen palveluiden kehittäjänä. Suomen Kuntaliitto. Helsinki. Hakupäivä 20.4.2014,

<http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/projektit/uusikunta2017/aineistoa/julkaisut/Kuntalainen%20palvelujen%20kehitt%C3%A4j%C3%A4n%C3%A4.pdf>

Kaski M. & Manninen A. & Pihko H. 2009. Kehitysvammaisuus. WSOY: Helsinki.

Kelan Tilastot. Hakupäivä 13.1.2014, http://raportit.kela.fi/ibi_apps/WFServlet

Kemppainen E. 2011. Esteetön yhteiskunta YK:n keinoin,. Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Raportti 50/2011. Helsinki. Hakupäivä 27.6.2013,

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79909/e31dbd7f-b5d8-4aea-a330-a9532221c1e6.pdf?sequence=1>

Kemppainen E. 2008. Kohti esteetöntä yhteiskuntaa. Stakesin raportteja 33/2008. Hakupäivä 5.4.2014, <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/74978/R33-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>

Kuuloliitto. Hakupäivä 8.5.2014,
http://www.kuuloliitto.fi/fin/kuulo/huonokuuloisuus/erilaiset_kuulovammat/

Kuusamon vammaisneuvosto. Hakupäivä 10.2.2014,
<http://www.kuusamo.fi/Resource.phx/sivut/sivut-kuusamo/vava/vammaisneuvosto.htx>

Kuusamon kaupungin vammaispoliittinen ohjelma. Hakupäivä 10.2.2014,
<http://www.kuusamo.fi/dman/Document.phx?documentId=nv11805144813416>

Kommunikoinnin esteettömyys – Papunet. Hakupäivä 19.2.2014,
<http://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-esteett%C3%B6myys>

Konttinen Juha-Pekka 2013, Esitys vammaisfoorumissa 30.10.2013.

Lindh Jari 2013. Puheenvuoro vammaisfoorumissa 5.9.2013.

Lahtonen M. 1999. Keskustellen parempaan työyhteisöön,
Teoksessa Heikkinen H. & Huttunen R. & Moilanen P. (toim.), Siinä tutkija missä tekijä. Juva. Atena Kustannus, 201–220.

Lampinen R. 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysvaltaiseksi aikuiseksi. EDI-TA: Helsinki.

Lindh J. & Suikkanen J. 2011. Vammaisuuden teoriat ja kuntoutuksen problematiikka. Teoksessa Järvikoski A. & Lindh J. & Suikkanen J (toim.). Kuntoutuksen muutoksessa. LUP Lapin yliopistokeskus Rovaniemi.

Liikenne- ja viestintäministeriö – Kohti esteetöntä viestintää – Toimenpideohjelman seurantaraportti. Hakupäivä 18.2.2014, <http://www.lvm.fi/julkaisu/1134817/kohti-esteetonta-viestintaa-toimenpideohjelman-seurantaraportti>

Mäenpää H. 2011. CP-vamma. Teoksessa toim. CP-liitto Ry. CP-Opas. Hakupäivä 8.5.2014, <http://issuu.com/cp-liitto/docs/cp-opas>

Mahlamäki P. 2012. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen vaillinaisen pöytäkirja. Suomen YK-liitto. Hakupäivä 17.12.2013, http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf

Näkövammaisten liitto. Hakupäivä 8.5.2014, http://www.nkl.fi/fi/etusivu/nakeminen/julkaisu/nvrek_vuosikirja/1_2_arviot_nv_lukumarasta

Osallisuus – Kaventaja – THL. Hakupäivä 17.2.2014, <http://www.thl.fi/fi-FI/web/kaventaja-fi/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Palveluohjaus. Hakupäivä 21.2.2014, <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/palveluprosessi/palveluohjaus/>

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointiohjelma 2008–2017. Hakupäivä 10.2.2014, <http://www.pohjois-pohjanmaa.fi/file.php?fid=91>

Rakennetun ympäristön esteettömyyskartointus. 2009. Invalidiliitto. Hakupäivä 27.6.2013, http://inport2.invalidiliitto.fi/Raken_Ympariston_Esteet_netti.pdf

Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2009. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. STM Julkaisu 2010:4

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012-2015. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2012.

Sosiaaliportti – tuki lasten ja vanhempien ongelmatilanteen selvittämisessä. Hakupäivä 20.2.2014, <https://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/ongelmatilanteenselvittaminen>

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä. Tammi.

Valtionkonttorin kotisivu – sotainvalidien ja rintamaveteraanien etuudet. Hakupäivä 12.5.2014. http://www.valtiokonttori.fi/fi-fi/Kansalaisille_ja_yhteisöille/Korvaukset_ja_etuisuudet/Sotainvalidien_ja_rintamaveteraanien_etuudet

Valtioneuvoston periaatepäätös kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta – Sosiaali- ja terveysministeriö. Hakupäivä 18.12.2013, <http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/julkaisu/1839361#fi>

Vammaisia henkilöitä koskevan sosiaalihuollon uudistamista selvittävä työryhmä – Sosiaali- ja terveysministeriö. Hakupäivä 18.12.2013 http://www.stm.fi/vireilla/tyoryhmat/vammaislakien_uudistaminen

Vammaispalvelut ja tukitoimet Sosiaali- ja terveysministeriö. Hakupäivä 18.12.2013, http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/vammaispalvelut

Vammaisten valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ammatillisessa peruskoulutuksessa, 2010. Opetushallitus. Vaasa. Hakupäivä 20.2.2014, http://www.oph.fi/download/125116_Vammaisten.pdf

Vammaisten ihmisten kokemukset taide- ja kulttuuripalvelujen käyttäjinä. Kyselyyn ja haastatteluihin perustuva selvitys vuonna 2011. Hakupäivä 23.2.2014 , http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tutkimukset_ja_raportit/vammaiset_kulttuuripalvelujen_kayttajina.pdf

Yhdenvertaisuus – Sisäministeriö/ Ministerien oikeusyksikkö/ Yhdenvertaisuus etusijalle – hanke. Hakupäivä 17.2.2014, <http://www.yhdenvertaisuus.fi/yhdenvertaisuus/>

Vammaispalvelut – Kuusamo. Hakupäivä 1.5.2014.
<http://www.kuusamo.fi/Resource.phx/sivut/sivutkuusamo/vava/vammaispalvelut/vammaispalvelut.htx>

Vammaistuet – Kela. Hakupäivä 19.4.2014. <http://www.kela.fi/vammaistuet>

Vammaistutkimus Suomessa. Hakupäivä 16.3.2014, <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujenkasikirja/ajankohtaista/nakokulma/nakokulma/vammaistutkimus-suomessa>

Vehmas S. 2010. Kuka kokee ja mitä kokee. Teoksessa Vehmas S. (toim.). Vammaisuuden kokeminen ja kokemisen vammaisuus. Suomen vammaistutkimuksen seuran 2. vuosikirja. Kehitysvammaliiton selvityksiä 7. Helsinki. 7-13.

Yksilökeskeinen työote - Verner

<http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/yksilokeskeinen-tyoote.html>

Hakupäivä 28.3.2014

LIITTEET

Liite 1. Vammaisfoorumeiden teemat ja ryhmätöiden tehtävänannot

Liite 2. Esimerkki palautelomake

Liite 3. Työryhmän jäsenet

Liite 4. Lehtiartikkeli vammaisfoorumista – aarrekatat

Liite 5. Lehtiartikkeli vammaisfoorumista - esteettömyys

Liite 6. Tutkimuksellinen osio

Liite 7. Vammaispoliittisen ohjelman laatiminen

Liite 1. Vammaisfoorumeiden teemat ja ryhmätöiden tehtävänannot

VAMMAISFOORUMI 20.4.2012

Johdatus aiheeseen videoneuvotteluyhteydellä: Tuula Tuominen, suunnittelija STM/Valtakunnallinen vammaisneuvosto VANE. Ajankohtaista vammaispolitiikasta.

Foorumissa oli alustuksen jälkeen pienryhmätyöskentely ja ryhmätöiden purku sekä loppukeskustelu.

ESTEETTÖMYYS 10.6.2013

Johdatus videoneuvotteluyhteydellä: Amu Urhonen, Tampereen vs. vammais- ja esteettömyysasiamies. Pienryhmätyöskentelynä esteettömyyden nykytilan kartoitus: Miten esteettömyys toteutuu (vahvuudet ja mahdollisuudet sekä heikkoudet ja uhkat) eri osa-alueilla, kuten esimerkiksi rakennetun ympäristön (liikkuminen, asuminen), koulutuksen, opiskelun ja työelämän sekä kulttuurin ja vapaa-ajan osalta ja palveluiden saatavuuden osalta? Tehtävänä oli myös miettiä toimenpide-ehdotuksia, mitä/miten/kenen pitäisi kehittää. Ryhmät kirjasivat ajatukset ja ideat ja esittivät ne loppukeskustelussa muille ryhmille.

OSALLISUUS JA YHDENVERTAISUUS 5.9.2013

Johdatus aiheeseen videoneuvotteluyhteydellä: Jari Lindh, lehtori, Lapin yliopisto. Osallisuus ja yhdenvertaisuus, vammaisten henkilöiden työllistymisen kannalta. Pienryhmätyöskentelynä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden nykytilan kartoitus: Miten yhdenvertaisuus ja osallisuus toteutuvat (vahvuudet, mahdollisuudet, heikkoudet ja uhkat) eri osa-alueilla, kuten itsenäinen elämä (asuminen, liikkuminen ja harrastaminen), koulutus, opiskelu ja työelämä sekä palveluiden saatavuus. Tehtävänä oli myös miettiä toimenpide-ehdotuksia, mitä/miten/kenen pitäisi kehittää. Ryhmät kirjasivat ajatukset ja ideat ja esittivät ne loppukeskustelussa muille ryhmille.

TOIMIVA PALVELUJÄRJESTELMÄ 30.10.2013

Johdatus aiheeseen: Juha-Pekka Konttinen, erityisasiantuntija, THL. Vammaislainsäädännön uudistaminen ja muut ajankohtaiset uudistukset. Pienryhmätyöskentelynä palvelujärjestelmän nykytilan kartoitus: Miten palvelujärjestelmä toimii (vahvuudet, mahdollisuudet, heikkoudet ja uhkat) eri osa-alueilla, kuten esimerkiksi terveydenhuolto, kuntoutus, sosiaalipalvelut ja erityispalvelut ja tukitoimet. Ryhmillä oli mahdollista myös pohtia ja kommentoida tulevia lainsäädännön uudistuksia. Tässä foorumissa jokainen ryhmä lähti työskentelemään eri osa-alueesta. Ryhmien tehtävänä oli myös miettiä toimenpide-ehdotuksia, mitä/miten/kenen pitäisi kehittää. Tällä kertaa ryhmät lähtivät miettimään vastauksia kukin eri osa-alueesta. Ryhmät kirjasivat ajatukset ja ideat ja esittivät ne loppukeskustelussa muille ryhmille.

TOIMIVA PALVELUJÄRJESTELMÄ 27.11.2013

Foorumin toteutus oli erilainen verrattuna aikaisempiin, sillä tavoitteena oli ideoida konkreettisia toimenpiteitä esteettömyyden, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden sekä toimivan palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Asiantuntija-alustuksen tavoite oli saada vammaisten henkilöiden oma ääni kuuluville, myös ryhmätyöskentelymenetelmä oli erilainen. Foorumissa kuultiin muutama puheenvuoro vammaisilta henkilöiltä heidän unelmistaan ja toiveistaan. Lisäksi foorumissa oli esillä 52 aarrekarttaa unelmista, joita torangin koulun erityisoppilaat ja keva-keskuksen asiakkaat ovat tehneet. Asiakkaiden mielipiteet ja ajatukset olivat eri tavoin pisteissä esillä, kuten myös aikaisempien foorumeiden ryhmätyöskentelyiden annit. Foorumissa työskenneltiin ideointipisteissä noin puolitoistatuntia, osallistujat kiersivät pienryhmissä eri pisteissä, joissa ideoitiin toimenpiteitä eri osa-alueisiin liittyen. Jokaisessa pisteessä oli vetäjä, joka johdatteli aiheeseen ja kirjasi ideat. Osa-alueita, joihin ideoita haettiin, olivat rakennettu ympäristö, koulutus, opiskelu ja työelämä, kulttuuri ja vapaa-aika, sosiaalipalvelut ja erityispalvelut ja tukitoimet sekä terveydenhuolto ja kuntoutus.

TIEDONSAANTI 23.1.2014

Johdatus aiheeseen: Marjukka Saarijärvi, SADE-hanke, Valtiovarainministeriö. Sähköinen asiointi ja tiedonsaanti. sekä Annikki Paloniemi, kuntoutumisen ja hoivan tulosaluejohtaja, tiedottaminen Kuusamon perusturvassa. Pienen osallistujamäärän vuoksi ryhmätyö korvattiin yhteisellä, yleisellä keskustelulla tiedonsaannin ja tiedottamisen nykytilasta ja miten asioita voitaisiin kehittää. Keskustelussa tulleet ajatukset kirjattiin ylös.

Liite 2. Esimerkki palautelomake

Kysely vammaisfoorumiin osallistujalle

Rengasta sopiva vaihtoehto ja/tai kirjoita vastaus omin sanoin sille varattuun tilaan.

Tarvittaessa voit jatkaa vastaustasi lomakkeen toiselle puolelle.

1. Oliko ajankohta hyvä vammaisfoorumille?

1. Kyllä

2. Ei, miksi _____

2. Oliko tila sopiva vammaisfoorumille?

1. Kyllä

2. Ei, miksi _____

3. Toimivatko laitteet/tekniikka?

1. Kyllä

2. Ei, mikä ei toiminut _____

4. Mitä muuta palautetta haluat antaa käytännön järjestelyistä?

5. Miten koit asiantuntija-alustuksen merkityksen ryhmätyöskentelylle?

1. Erinomaisena

2. Hyvänä

3. Kohtalaisena

4. Huonona, miksi _____

6. Oliko tehtävänanto ryhmätyöskentelylle riittävän selkeä?

1. Kyllä

2. Ei, mikä oli epäselvää _____

7. Miten ryhmätyöskentely mielestäsi sujui?

Liite 2. Esimerkki palautelomake

1. Erinomaisesti

2. Hyvin

3. Kohtalaisesti

4. Huonosti, miksi _____

8. Oletko tyytyväinen loppukeskusteluun?

1. Kyllä

2. Ei, miksi _____

9. Oliko aika riittävä ryhmätyöskentelylle?

1. Kyllä

2. Ei

10. Oliko aika riittävä loppukeskustelulle?

1. Kyllä

2. Ei

11. Saitko riittävän tiedon siitä miten vammaisfoorumit jatkuvat?

1. Kyllä

2. Ei

12. Muuta palautetta, korjattavaa, huomioitavaa, kehittämisehdotuksia, ideoita?

KIITOS PALAUTTEESTA!

Liite 3. Työryhmän jäsenet

Elina Kemppainen, vammaisneuvoston puheenjohtaja

Vuokko Käsmä, vammaisneuvoston varapuheenjohtaja

Salme Sahi, perusturvalautakunnan edustaja

Matti Alatalo, kokemusasiantuntija, perusturva

Matti Leinonen, kokemusasiantuntija, perusturva

Annikki Paloniemi, kuntoutumisen ja hoivan tulosaluejohtaja, perusturva

Anne Kurvinen, vammaistyön sosiaalityöntekijä, perusturva

Pirkko Koramo, kehitysvammatyön koordinaattori, perusturva

Susanna Veteläinen, sosiaaliohjaaja, perusturva & Oulun ammattikorkeakoulun sosiologi ylempi AMK- opiskelija: ohjelman kirjoittaminen toimi opinnäytetyön kirjallisena tuotoksena

Ihmisen kokoisia unelmia

Helena Matila

■ Kun löytyisi kaveri tai porukka, jonka kanssa pääsisi harrastamaan, uimaan, jääkiekko-otteluun tai keilaamaan. Kunpa löytyisi ystävä, pääsisi matkustamaan, saisi töitä ja oman kodin. Haaveet ja unelmat ovat pohjimmitaan samanlaisia, ihmisen kokoisia, riippumatta siitä, keltä kysytään.

Kuusamossa tekeillä olevaa vammaispoliittista ohjelmaa varten eri-ikäisiltä ja eri vammaisryhmiä edustavilta kuusamolaisilta on kysytty unelmista, toiveista, elämän hyvistä ja huonoista asioista. Unelmat on työstetty aarrekartoiksi, jotka esiteltiin keskiviikkona järjestetyssä nel-

jännessä vammaisfoorumissa. Tilaisuuden tarkoituksena oli ideoida konkreettisia toimenpiteitä, jotta esteettömyys, osallisuus ja yhdenvertaisuus toteutuisivat paremmin sekä saataisiin palvelujärjestelmästä entistä toimivampi.

– Minä haluaisin näyttelijäksi, että pääsisin teatteriin esiintymään, unelmistaan kertoo Torangin erityisopetuksen 8-luokkalainen Ida Konttinen.

Unelmaansa 15-vuotias nuori on päässyt jo toteuttamaan koulun teatterikerhossaan.

– Siellä on tosi kivaa, mutta jos vaikka Hollywoodiin pääsisi joskus, Konttinen haaveilee.

10-vuotias, niin ikään torankilainen Amanda Onkamo unelmoi omasta koirasta, kukkien kasvattamisesta ja ruoanlaitosta.

– Kunpa voisin olla prinssessa, oman elämänsä kuninkaallinen kertoo.

Kuten monen muunkin nuoren tytön haaveissa on myös 15-vuotiaalla Riitta Huttulla unelmana päästä Justin Bieberin keikalle ja vielä tapaamaan tätä.

– Sitten kun vielä pääsisi johonkin lämpimään maahan matkustamaan, Huttu haaveilee.

TORANGIN erityisopettaja Anita Vääräniemi kertoo oppilaiden haaveiden kuvavan, kuinka pienet asiat voivat

tuoda iloa ja onnellisuutta elämään. Pienillä asioilla on suuri merkitys.

– Hyvin monella toiveet liittyvät harrastuksiin, että löytyisi kaveri, jonka kanssa tehdä asioita. Lapset ja nuoret haluavat tehdä tavallisia asioita toisten ikäistensä kanssa, tuntea kuuluvansa porukkaan, Vääräniemi kertoo.

Samantyyliiset toiveet nousivat esiin myös Keva-keskuksen aikuisilta. Sosiaalisen kaiveripiirin laajentamisen tarve on kova. Moni haaveilee omasta tyttö- tai poikakaverista, perheestä ja kodista.

FOORUMISSA esiin nousi toimivan koulutusjärjestelmän merkitys erityistä tukea tarvitseville sekä eri vammais-

ryhmille.

– Meillä on vahva perusopetus, mutta myös toisen asteen opintoihin on omalla paikkakunnalla päästävä jatkossakin. Kymppi luokalle olisi Kuusamossa tarvetta. Luovin toiminnalla on täällä suuri merkitys ja sen tärkeyttä tulee entisestään korostaa, Vääräniemi pohtii.

KAUPUNGIN vammaispoliittisen ohjelman päivitystyö valmistuu ensi keväänä. Lähitökohtana on vammaisten kuntalaisten perusoikeuksien toteutuminen tasavertaisesti muiden kuusamolaisten kanssa.

Vammaispoliittinen ohjelma on tarkoitettu työvälineeksi Kuusamon kaupungin päät-

täjille, viranomaisille, järjestöille ja vammaisille ihmisille itselleen. Ohjelman tarkoituksena on myös toimia selkeänä ja tarvittaessa muuttuvana tietopakettina kaupungin eri hallintokunnille kuusamolaisten vammaisten tarpeista ja olosuhteista.

Tämän vuoden aikana on järjestetty neljä vammaisfoorumia, joissa on käsitelty eri teemojen kautta elämän eri osa-alueita. Teemat ovat olleet esteettömyys, yhdenvertaisuus ja osallisuus sekä toimiva palvelujärjestelmä.

Vammaisten oman äänen saaminen kuuluviin on ollut tärkeää selvitystyötä tehtäessä. Foorumeissa on kuultu asiantuntija-alustukset, joiden jälkeen ryhmätyöskente-

lyn kautta on kartoitettu eri osa-alueiden, kuten rakennetun ympäristön, koulutuksen, työelämän, vapaa-ajan, palvelujen saatavuuden sekä sosiaalipalveluiden nykytilaa, vahvuuksia ja mahdollisuuksia sekä heikkouksia ja uhkia.

Amanda Onkamo, Riitta Huttu ja Ida Konttinen kertoivat omista haaveistaan kaupungin vammaisfoorumissa keskiviikkona.



Unelmista totta

Torankilaiset Riitta Huttu (vas.), Amanda Onkamo ja Ida Kontinen haaveilevat etelän matkoista, lemmikkieläimistä, ruoanlaitosta ja omasta talosta. Unelmien täyttymys olisi Justin Bieberin konsertti tai päivä prinsessana, tytöt kertovat. Kuusamolaisten unelmia on kysytty vammaispoliittisen ohjelman valmistelua varten.

6 Koillismaa

...issa heidän viettäessään...

Alakerta | Helena Matila / helena.matila@koillissanomat.fi

Kuin kaikki muutkin

■ Meillä jokaisella on tarve tulla kuulluksi, ymmärretyksi ja hyväksytyksi omana itsenämme. Olemmepa sitten minkä näköisiä, kokoisia tai minkälaisilla fyysisillä, sosiaalisilla tai kognitiivisilla ominaisuuksilla varustettuja tahansa. Tarve ystäviin, perheeseen ja omaan kotiin ylittää kaikki rajat.

Eri vammaisryhmiin kuuluvilta kysyttiin Kuusamossa ajatuksia hyvästä elämästä, unelmista ja tällä hetkellä huonosti olevista asioista. Toivottiin ennen kaikkea harrastuksia, ystäviä, perhettä ja työtä. Toiveet jalostettiin elämän aarekartoiksi, joita esiteltiin toissapäivänä järjestetyssä vammaisfoorumissa.

Erityisen hyvin mieleeni jäi erään naisen esittämä haave päästä vielä joskus laskettelemaan. Ensimmäinen kerta oli ollut mieleenpainuva ja toiveena oli päästä kokemaan laskettelun vauhti uudestaan. Nainen kertoi, kuinka rinnettä alas laskeminen antoi mahdollisuuden unohtaa oma rajallisuutensa hetkeksi. Sai olla kuin kaikki muutkin.

JOKAISELLA on tasavertainen oikeus unelmiin. On myös oikeus löytää keinoja niiden tavoittelemiseen.

Sosiaalisen verkoston rajallisuus on monella vammaisella esteenä esimerkik-

si harrastamiseen. Pitäisi olla kaveri mukana ja tukena. Tässä kohtaa löytyisi tekemistä monelle vapaaehtoiselle.

VAMMAISIA lapsia ja nuoria katsotaan liian usein heidän diagnoosiensa ja rajoitusten määrittäminä. Kaikki lapsen oikeudet koskevat myös vammaisia lapsia ja nuoria. Kaikilla lapsilla on yhdenvertainen oikeus yhteiseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen sekä leikkiin ja harrastamiseen. Kaikki lapset ovat ensisijaisesti lapsia.

Aikuisien velvollisuus on toimia niin,

että myös eri tavoin viestivät lapset tulevat kuulluiksi ja ymmärretyksi.

SUOMESSA moni asia on hyvin, mutta töitä on vielä paljon vammaisten ja vammaisten lasten oikeuksien parantamiseksi. Unicefin kansainvälinen vuosiraportti kertoo, etteivät monet raportin suosituksista toteudu täälläkään.

Vammaisille ei esimerkiksi anneta tarpeeksi mahdollisuuksia osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Syrjintää on edelleen monilla elämänalueilla.

Raportin mukaan sosiaali- ja terveyspalveluissa on niin suuria puutteita, että vammaisten lasten perheet joutuvat tekemään itsestään lastensuojeluilmoituksia saadakseen heille lakisääteisesti kuuluvaa tukea. Monen peruskoulunsa päättävän vammaisen nuoren annetaan ymmärtää, että on vain tiettyjä vammaisille sopivia opiskelupaikkoja ja ammatteja.

Vammainen nuori voi pärjätä elämässä siinä missä muutkin. Siihen vaaditaan kuitenkin taistelutahtoa. Olennaista olisi ymmärtää, ettei pärjäämisen pitäisi olla niin vaikeaa. Vammaisille lapsille ja nuorille kuuluu samat oikeudet ja mahdollisuudet kuin muillekin. Ei niistä pitäisi tarvita taistella.



Uusi vammaisohjelma

Kuusamossa pohditaan maanantaina esteettömyyttä

Helena Matila

■ Vuosi sitten käynnistyneen Kuusamon vammaispoliittisen ohjelman päivitys etenee hyvää vauhtia ja valmistautuu ensi keväänä 2014.

Ohjelman rakentamisessa tärkeänä lähtökohtana on ollut eri vammaisryhmien jäsenten sekä heidän edustajiensa ja muiden vammaisryhmien toimijoiden aktiivinen osallistuminen prosessiin.

Ohjelma muovaantuu järjestettävien, kaikille avoimien vammaisfoorumien kautta. Ensimmäinen forumi oli vuosi sitten ja seuraava tulevana maanantaina. Aiheena on esteettömyys, joka tulee olemaan yksi tärkeä osa tulevan ohjelman sisältöä.

– Syksyllä forumit jatkuvat ja aiheina ovat osallisuus ja yhdenvertaisuus, toimiva palvelujärjestelmä sekä tiedottaminen, kertoo vammaispoliittisen ohjelman laadinnassa mukana oleva Keväkeskuksen sosiaaliohjaaja Susanna Veteläinen.

EDELLISEN kerran Kuusamon vammaispoliittinen ohjelma on laadittu 11 vuotta sitten. Yhteiskunnan muuttuessa ohjelman päivittäminen on paikallaan. Veteläinen kertoo, että tulevassa ohjelmassa huomioidaan muun muassa viime aikoina vammaisneuvostossa esillä olleita asioita.

– Esillä on ollut esteettömyyteen, näkövammaisten liikuntapalveluihin ja ylipäätään vammaisten tasavertaisuuden parantaminen. Tarvitaan näkyvyyttä ja asenteiden muuttamista.

Veteläisen oman työnkuvan kautta kehitysvammaisten kuusamolaisien parissa korostuu kehitysvammaisten henkilöiden vaikeus työllistyä normaaliin työsuhteeseen.

– Tämä on valtakunnallisesti ajankohtainen asia ja monen kehitysvammaisen haave. Se vaatii asennemu-

tosta, niin kuin moni muukin asia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi.

VAMMAISPOLIITTINEN ohjelma syntyy vuorovaikutuksessa. Veteläinen sanoo, että on tärkeää keskustella yleisesti asioista ja eri teemoista sekä lisätä näin ihmisten tietoisuutta.

Seuraava kaikille avoin tilaisuus keskustella vammaisten, liikunta- ja toimintaesteisten asioista tarjoutuu ensi maanantaina. Vammaisfoorumiin on kutsuttu edustajia eri vammaisjärjestöistä, vammaispalveluiden asiakkaista ja heidän omaisistaan sekä luottamushenkilöistä, mutta tilaisuus on avoin kaikille aiheesta kiinnostuneille.

– Esteettömyys teemana koskettaa toki myös muitakin kohderyhmiä. Itse myös pitäisin tärkeänä paikallisten yrittäjien innostumista aiheesta. Onhan Kuusamo aika iso matkailupitäjä. Miten esteettömyys ja palveluiden saatavuus huomioidaan esimerkiksi matkailupalveluissa? Kaikki ideat ja ajatukset ovat tervetulleita.

KUUSAMON kaupungin vammaispoliittisen ohjelman lähtökohtana on vammaisten kuntalaisten perusoikeuksien toteutuminen tasavertaisesti muiden kuusamolaisien kanssa.

Ohjelma on tarkoitettu työvälineeksi kaupungin päättäjille, viranomaisille, järjestöille ja vammaisille ihmisille itselleen. Ohjelman tarkoituksena on myös toimia selkeänä ja tarvittaessa muuttuvana tietopakettina kaupungin eri hallintokunnille kuusamolaisien vammaisten tarpeista ja olosuhteista.

Vammaisfoorumi aiheena esteettömyys Kuusamon kaupungin valtuustosalissa maanantaina 10.6. kello 14-17. Ilmoittautumiset mielellään ennakkoon pirko.peltoniemi@kuusamo.fi tai numeroon 0408468094.



”Kirkkosaareen ei mitään”

Helena Matila

■ Reittejä pitää suunnitella etukäteen. Kun hankalat paikat on tiedossa, osaa ne kiertää, kertoo pyörätuolilla kulkeva kuusamolainen Tarja Nieminen.

Mahdoton paikka on esimerkiksi liian jyrkkä suojatien katuliittymä postin ja Dionen välillä. Hyväkuntoisellekin, omatoimisesti pyörätuolilla liikkuvalla on tuon suojatien ylitys mahdotonta. Tasavertaisuuden nimissä ei hankalia paikkoja pitäisi kuitenkaan olla, vaan myös lii-

kunta- ja toimintarajoitteilla tulisi olla mahdollisuus omatoimiseen liikkumiseen.

Esteettömyys tyssää Kuusamossa Niemisen mukaan ennen kaikkea huonokuntoisiin jalkakäytäviin ja katuliittymiin.

– Teissä on kuoppia ja asfaltit rikki. Varsinkin näkövammaisten liikkumista huonokuntoiset tiet rajoittavat. Me näkevät voimme kuopat kiertääkin.

KESÄLLÄ kulku sujuu pääsääntöisesti hyvin. Talvella lumien tultua pyörätuolilla

liikkuminen vaikeutuu huomattavasti.

– Me pyörätuolilla kulkevat puhutaan keskenään säsäruokintakaudesta. Toki si-
loin kun ei lunta ole sata-
päästään helpommin liik-
maan, mutta kyllä kevyenli-
kenteen väylien aauraamis-
sa olisi parannettavaa.

Niin pyörätuolilla kun myös rollaattorilla kulkeva liikkumista vaikeuttavat liian jyrkät tai puuttuvat liuskat kiinteistöjen sisääntulo-
kohdalla. Myös väärinpa-
asennetut ritilät ja eri taso-
sa olevat rallit ja ovien ky-

ensi kevääksi

MIKKO HALVARI



KS Fakta

Esteettömyys

■ Ympäristö tai rakennus on esteetön silloin, kun se on kaikille käyttäjille toimiva, turvallinen ja miellyttävä, ja kun rakennuksen kaikkiin tiloihin ja kerrostasoihin on helppo päästä

■ Esteettömäksi suunniteltu asuinrakennus ja ympäristö on kaikkien käyttäjien kannalta toimiva ja turvallinen

■ Esteettömyys ei yleensä maksa rakennusvaiheessa "esteellistä" enempää, vaan vaatii vain hyvää suunnittelua ja suunnitelmien toteuttamista

■ Pitkällä aikavälillä esteettömyys tulee edullisemmaksi, sillä tilojen toimivuus vähentää muutostarvetta, lisää eri toimintojen sujuvuutta

■ Turvallisuus vähentää tapaturmia ja tuo sitä kautta suoraa säästöä yhteiskunnalle

■ Esteetön ympäristö mahdollistaa itsenäisen asumisen tai asioimisen henkilöille, jotka huonosti toimivassa ympäristössä olisivat toisten avun varassa

Lähde: Invalidiliiton Esteettömyyskeskus

**Tarja Niemisen matka tys-
sää suojatiellä turhan kor-
keaan kynnykseen. - Suosi-
tus on kaksi senttiä, mutta
tämä ylittää sen reilusti.**

asiaa”

nykset vaikeuttavat kulkua.

– Usein liuskaa pitkin ei pääse kulkemaan, kun jättävät pyöränsä sen eteen esteeksi. Eivät varmastiakaan tahallaan, vaan ajattelemmatto-
muuttaan. Ihmiset ovat avu-
laita ja tarjoavat kyllä helpos-
ti apua.

ESTEETTÖMÄSSÄ ympä-
ristössä kaikki voivat toi-
mia yhdenvertaisina. Kaik-
kea ei tarvitse lähteä korjaa-
maan, mutta uuden rakenta-
misessa ja peruskorjaukses-
sa esteettömyys tulisi jo osa-
ta huomioida.

Niemistä ja monta muu-
takin liikunta- ja toimintaes-
teistä harmittaa vasta raken-
netun Kirkkosaaren sillan
huono suunnittelu esteet-
tömyyden kannalta.

– Kirkkosaareen ei pyö-
rätuolilla tai rollaattorilla
ole mitään asiaa. Suositus-
ten mukaan liuskan jyrkkyys
saisi olla kahdeksan senttiä
metrillä. Kirkkosaaren sil-
lan liuskalla se on 28 senttiä
ja sen lisäksi pudotusta sil-
lan ja liuskan välillä on vie-
lä viisi senttiä. Pyörätuolilla
ja rollaattorilla siltä ei pää-
se yltämään ja myös lasten-

vaunuilla ja jopa pyörän ta-
luttajilla kulku on kuulemma
vaikeaa. Toivottavasti tulevat
korjaamaan sillan, että meillä-
kin olisi mahdollisuus pääs-
tä saareen.

MITÄ esteettömämpi ympä-
ristö, sitä vähemmän tarvi-
taan erityisratkaisuja henki-
löille, joilla on jokin toimin-
tarajoite. Kaupungin päättä-
jien kanssa Kuusamossa on
tehty useampikin esteet-
tömyyskävely, mutta Niemi-
nen harmittelee muutosten
hitautta.

– Moni keskustan inva-
-

topaikka on edelleen liian ka-
pea ja sitä reunustaa korkea
jalkakäytävän reuna. Uusis-
sa marketeissa invapaikat on
toteutettu jo hyvin.

Tietoa esteettömyydestä
on saatavilla hyvin.

– Invalidiliitolla on omat
neuvojatkkin esteettömyys-
asioihin liittyen. Ei esteet-
tömyys mitään tähtitiedettä
ole, tai kallistakaan. Ennem-
minkin tarvitaan vähän vii-
seliäisyyttä, Nieminen sa-
noo ja toivoo kuntapäätä-
jiltä kiinnostusta esteet-
tömyyttä edistävien päätösten
tekoon.

TUTKIMUKSELLINEN OSIO

Sisällys

1 TOIMINTATUTKIMUS KEHITTÄMISMENETELMÄNÄ	3
1.1 Osallistava toimintatutkimus	3
1.2 Toimintatutkijan rooli.....	4
1.3 Toimintatutkimuksen vaiheet	5
1.3.1 Vammaispoliittisen ohjelman suunnittelu	6
1.3.2 Vammaisfoorumeiden toteutus	7
1.3.3 Tutkimuksen arviointi.....	8
1.4 Toimintatutkimuksen aineistot ja analyysit	9
1.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	13
LÄHTEET	15
LIITTEET	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.

1 TOIMINTATUTKIMUS KEHITTÄMISMENETELMÄNÄ

Tässä opinnäytteessä kehittämismenetelmänä toimi toimintatutkimus. Toimintatutkimuksen avulla tuotetaan tietoa käytännön kehittämiseksi (Heikkinen 2006, 16). Toimintatutkimukselle on ominaista toiminnan ja tutkimuksen samanaikaisuus sekä pyrkimys saavuttaa välitöntä, käytännöllistä hyötyä tutkimuksesta. Toiminnalla tarkoitetaan ennen kaikkea sosiaalista toimintaa. Menetelmää pidetään osallistavana ja käytäntöihin kohdistuvana. (Aaltola & Syrjälä 1999, 14; Heikkinen 2001, 170–171.)

Tässä toimintatutkimuksessa tarkoituksena oli saada aikaan Kuusamon kaupungin vammaispoliittiset linjaukset ja tuotoksena valmistui Kuusamon kaupungin vammaispoliittinen ohjelma. Vammaispoliittisen ohjelman tavoitteena on edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä esteettömyyden toteutumista käytännössä.

1.1 Osallistava toimintatutkimus

Toimintatutkimus voidaan sen laajuuden mukaan jakaa eri tasoihin: yksilö, ryhmä, ryhmien väliset suhteet, organisaatio ja alueellinen verkosto. Pienimuotoisimmillaan toimintatutkimus on oman työn kehittämistä. Useasti kuitenkin oman työn kehittäminen vaatii yhteistyötä muiden kanssa. Toimintatutkimus vaatii muiden ihmisten kanssa tehtävää yhteistoimintaa ja vuorovaikutusta. Näin toimintatutkimus voi laajentua yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi toiminnaksi, yhteisistä asioista neuvottelemiseksi. (Heikkinen 2006, 17.)

Toimintatutkimus on osallistavaa ja käytäntöihin kohdistuvaa. Osallistujat joutuvat pohtimaan käsityksiään, arvostuksiaan ja taitojaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Aaltola & Syrjälä 1999, 14.) Osallistava toimintatutkimus ilmenee niin, että ihmisten pitää osallistua tutkimukseen ja heitä koskevaan päätöksentekoon. Osallistava toimintatutkimus ymmärretään siten, että mahdollisimman moni yhteisöön kuuluva henkilö osallistuu aktiivisesti tutkimukseen ja kehittämiseen. Toimijat osallistuvat yhdessä tutkimuk-

seen. He ovat mukana suunnittelussa, aineiston keruussa sekä tulkintojen ja päätelmien tekemisessä. Mikäli osallistuminen ulottuu laajemmin yhteiskunnallisiin käytänteisiin, puhutaan osallistuvuudesta yhteiskunnallisena ja poliittisena vaikuttamisena. Tällaisesta toimintatutkimuksesta käytetään nimitystä vapauttava, emansipatorinen tai kriittinen toimintatutkimus. (Heikkinen 2006, 32–33; Heikkinen 2001, 181.)

Tässä toimintatutkimuksessa haettiin vastausta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämisen kehittämistarpeista Kuusamossa. Kehittäminen tapahtui vuorovaikutuksessa niiden henkilöiden kanssa, joita kehittäminen koskee. Tutkimuksessa pyrittiin samaan vammaiset henkilöt mukaan. Tämän vammaispoliittisen ohjelman tekemisessä pyrittiin tukemaan osallisuutta. Vammaispoliittiset linjaukset syntyivät kaikille avoimissa vammaisfoorumeissa. Vammaisfoorumeista tiedotettiin kaupungin internet-sivuilla, sähköpostijakelulla sekä lehti-ilmoituksilla. Vammaisfoorumeihin osallistui eri järjestöjen ja yhdistysten edustajia, viranhaltijoita eri toimialoilta sekä yksityiseltä puolelta, luottamushenkilöitä sekä vammaisia henkilöitä ja heidän omaisia.

1.2 Toimintatutkijan rooli

Toimintatutkimuksessa tutkija on aktiivinen vaikuttaja ja toimija. Toimintatutkimuksessa tutkija käynnistää muutoksen ja rohkaisee ihmisiä kehittämään asioita heidän kannaltaan paremmiksi. Toimintatutkimuksessa tutkija tulkitsee asioita sisältä päin, osallistujan ja toimijan näkökulmasta. (Heikkinen 2006, 19–20.) Toimintatutkija on toimiva subjekti, tutkija on mukana siinä yhteisössä jota tutkii. Tutkijan tavoitteena tutkimuksessa on tuoda esille kaikkien asianosaisten ääni. (Heikkinen 2001, 179.)

Tässä tutkimuksessa roolini on ollut aktiivinen kaikissa vaiheissa. Olen ollut mukana kaikissa vaiheissa: aktivoinut toimijoita, asiakkaita ja eri viranomaistahoja, osallistumaan nykytilanteen arviointiin ja kehittämiseen. Suurin roolini tässä tutkimuksessa oli vammaisfoorumeiden suunnittelu ja tuotoksena valmistuvan vammaispoliittisen ohjelman kirjoittaminen. Tehtäviini kuului myös vammaisfoorumeissa saatujen pienryhmien muistiinpanojen puhtaaksi kirjoittaminen ja niiden yhteenvedon toimittaminen osallistu-

jille sähköpostitse foorumin jälkeen. Tukena suunnittelussa, toteutuksessa ja kirjoittamisessa oli vammaisista henkilöistä, viranhaltijoista ja luottamushenkilöistä koostuva työryhmä. Yhdessä työryhmän kanssa on pohdittu miten saadaan mahdollisimman kattava aineisto vammaisten henkilöiden nykytilasta vammaisfoorumeissa heidän itsensä kertomana. Tehtäviini kuului myös laatia muistiot työryhmän tapaamisista ja tiedottaa ja pitää ajan tasalla heidät koko tutkimuksen ja kirjoitustyön etenemisestä. Ylemmän ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen opiskelijana rooliini kuului vastata koko prosessista ja opinnäytetyön kirjallisesta raportoinnista.

1.3 Toimintatutkimuksen vaiheet

Toimintatutkimus on usein ajallisesti rajattu tutkimus- tai kehittämisprojekti, jossa suunnitellaan tai kokeillaan uusia toimintamalleja (Heikkinen 2006, 17). Tässä opinnäytetyöni on rajattu vammaisfoorumeiden suunnittelua, niiden käytännön toteutusta ja aineiston käsittelyyn ja analysointiin sekä niiden perusteella kirjoitettavaan vammaispoliittiseen ohjelmaan ja siinä oleviin kehittämisohjelmiksi/toimenpideohjelmaan. Opinnäytetyöni on ohjelma vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden sekä esteettömyyden edistämiseksi. Opinnäytteeseen ei sisälly ohjelman toteutus eikä sen arviointi. Arviointina voidaan kuitenkin pitää vammaispoliittisen ohjelmaluonnoksen arviointia osallistujien. Osallistujilla oli mahdollista antaa palautetta sisältäkö ohjelmaluonnos osallistujien mielestä niitä asioita, joita foorumeissa on tuotu esille.

Toimintatutkimuksen vaiheet voidaan erotella reflektiivisenä kehänä suunnitteluun, toimintaan, havainnointiin ja reflektointiin, vaiheet käytännössä lomittuvat toisiinsa. Reflektiivisestä kehästä muodostuu ajassa etenevä spiraali, kun syklejä asetetaan peräkkäin. Spiraali kuvaa sitä, kuinka toiminta ja ajattelu muodostavat yhteyden toisiinsa peräkkäisinä suunnittelun, toiminnan, havainnoinnin ja uudelleensuunnittelun sykleinä. (Heikkinen 2001, 176–178.)

1.3.1 Vammaispoliittisen ohjelman suunnittelu

Tässä opinnäytteessä suunnitteluvaihe lähti käyntiin keväällä 2013 kuntoutumisen ja hoivan tulosaluejohtajan esityksestä päivittää Kuusamon kaupungin vammaispoliittinen ohjelma. Vammaispoliittisen ohjelman päivitysprosessi oli jo käynnistetty keväällä 2012, jolloin oli yksi vammaisfoorumi järjestetty, mutta prosessin etenemisestä ei tuolloin ollut kukaan ottanut vastuuta. Heti alkuun sovittiin, että päivitys tapahtuisi vammaisfoorumeissa asianomaisten kanssa, eli yhdessä vammaisten henkilöiden kanssa. Prosessin työskentelyn ajaksi koottiin työryhmä tukemaan suunnittelua, toteutusta ja arviointia.

Suunnitteluvaiheessa aikataulutettiin prosessin etenemisen, vammaisfoorumeiden toteutusten ajankohdat ja teemat, jotka nousivat vammaispolitiikan keskeisistä periaatteista. Suunnitteluvaiheessa huolehdin vammaisfoorumeiden asiantuntijapuheenvuorojen hankkimisesta, foorumeiden ilmoituksista ja muista toteutukseen liittyvistä käytännön asioista, kuten tilavarauksista ja kahvitarjoilusta. Suunnitteluvaiheessa laadittiin myös palautekyselylomake osallistujille jatkuvan parantamisen periaatteella. Käytännössä ensimmäisen vammaisfoorumin toteutukseen aikaan suunniteltiin vielä seuraavia foorumeita. Siten suunnittelu ja toteutus tässä työssä menevät limittäin. Osallistujilta saatujen palautteiden perusteella voitiin myös vaikuttaa vielä suunnitteilla olevien foorumeiden käytännön toteutukseen, esimerkiksi aikataulujen suhteen, esimerkiksi varaamalla pidempi aika ryhmätyöskentelyille sekä hieman tehtävänantoihin vastaamisen muuttamisesta.

Tämän tutkimuksen suunnittelun ja toteutuksen osittain yhtäaikaisessa etenemisessä havaittiin, että vammaisfoorumeiden osallistajat koostuivat kuitenkin enimmäkseen omaisista, viranhaltijoista ja luottamushenkilöistä. Koska suunnitteluun oli mahdollista vaikuttaa, niin järjestettyjen vammaisfoorumeiden lisäksi kerättiin eri asiakkailta ajatuksia hyvistä ja huonoista asioista sekä toiminnallisena tuokiona toteutettiin aarrekatat. Tällä mahdollistettiin useamman vammaisen henkilön, erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden osallisuus vammaispoliittisten linjausten laatimisessa. Tässä mukana ja apuna oli kaksi lähihoitajaopiskelijaa.

1.3.2 Vammaisfoorumeiden toteutus

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa vammaisten henkilöiden nykytilasta ja kehittämistarpeista Kuusamossa eri elämän osa-alueita tarkastellen. Tässä toimintatutkimuksessa käytännön toteutuksena oli kuusi eri vammaisfoorumia. Vammaisfoorumeit toteutettiin eri teemojen ympärille, jotka nousivat vammaispolitiikan kolmesta keskeisestä periaatteesta: esteettömyydestä, osallisuudesta ja yhdenvertaisuudesta sekä toimivasta palvelujärjestelmästä ja tiedonsaannista.

Vammaisfoorumeissa vammaisneuvoston puheenjohtaja toivotti saatesanoilla osallistujat tervetulleiksi, jonka jälkeen asiantuntija johdatti osallistujat vammaisfoorumiin teemaan. Asiantuntija-alustuksen jälkeen osallistujat jaettiin pienryhmiin. Pienryhmät valitsivat keskuudestaan puheenjohtajan ja sihteerin. Pienryhmien keskustelun annit esiteltiin lopuksi kaikille osallistujille. Koko ajan tämän tutkimuksen taustalla toimineet työryhmän jäsenet olivat myös pienryhmätyöskentelyssä mukana tasavertaisina keskustelijoina

Pienryhmätyöskentelyille annettiin tietty tehtävänanto teemaan liittyen, mutta sitä ei kuitenkaan haluttu rajata liikaa, jotta jokaisen ajatukset ja oma ääni tarvittavista asioista tulisi esille. Pienryhmätyöskentelyllä pyrittiin löytämään elämän eri osa-alueiden nykytilan vahvuudet, mahdollisuudet, heikkoudet ja uhat sekä kehittämissuhteet. Pienryhmätyöskentelyllä haluttiin myös mahdollistaa useamman henkilön ajatusten esille tuleminen. Ajattelimme, että jos käydään vain yksi yleinen keskustelu voi osa kokea, ettei saa mielipiteitään tuotua suuremmassa ryhmässä esille. Yhdessä vammaisfoorumeissa pienryhmät kiersivät eri pisteitä ja yhdessä pienryhmät aloittivat työskentelyn kukin eri osa-alueesta. Yhdessä vammaisfoorumeissa pienryhmätyöskentely korvattiin yhteisellä keskustelulla vähäisen osallistujamäärän vuoksi.

Demokraattisella dialogilla tarkoitetaan tasavertaista keskustelua, jonka periaatteena korostetaan kaikkien asianosaisten mahdollisuutta osallistua keskusteluun. Osanottajat päättävät keskustelun sisällön. Keskustelun perimmäisenä tavoitteena on tuottaa sopimuksia siitä mitä käytännössä tehdään. Demokraattisen dialogin tarkoituksena on luoda

ei-hierarkkisia, samantasoisia kommunikaatioyhteyksiä lisäämällä eri ryhmien välistä yhteisymmärrystä sekä kehittää prosesseja. (Lahtonen 1999, 206, 208.)

Työkonferenssissa eri edustajat, joskus myös asiakkaat kokoontuvat keskustelemaan kehittämisestä. Työkonferenssissa on kaksi työskentelymuotoa; pienryhmäkeskustelut ja yleiskeskustelut, joissa esitellään ryhmätöiden tulokset. Puhdasoppisessa työkonferenssissa ei ole asiantuntijoiden pitämiä luentoja, vaan keskeinen resurssi on osallistujien kokemukset ja ajatukset. Kuitenkin työkonferensseissa usein pidetään asiantuntija-alustuksia keskustelun virittäjinä. Työkonferenssissa ryhmätyöskentelyssä nimetään usein puheenjohtaja jakamaan puheenvuoroja ja sihteeri kirjaamaan ajatukset. Tutkijat voivat olla mukana pienryhmäkeskusteluissa tarkkailijoina tai tasavertaisina osallistujina. Demokraattisella dialogilla voidaan tuottaa kirjava joukko ideoita ja teemoja, joita on mahdollista alkaa toteuttaa, mitä rajattuja tavoitteita. (Lahtonen 1999, 209–214.)

1.3.3 Tutkimuksen arviointi

Prosessiarviointi voidaan jakaa formatiiviseen ja summatiiviseen arviointiin, jotka ovat erilaisia, muttei kuitenkaan toisiaan poissulkevia. Formattiivinen arviointi kohdistuu kehittämisen toteuttamiseen eli siihen miten hanketta on tehty ja miten sen toimintaa voitaisiin parantaa. Summatiivinen arviointi kohdistuu lopputuloksiin ja vaikuttavuuteen. (Seppänen-Järvelä & Vataja 2006, 220.)

Opinnäytetyössäni arvioitiin käytännön toteutusta eli vammaisfoorumeita sekä tuotosta eli vammaispoliittista ohjelmaa. Vammaisfoorumeiden arviointien tehtävänä oli saada palautetta foorumeiden onnistumisesta. Työryhmän tapaamisissa käytiin läpi palautteet ja tehtiin niiden perusteella foorumeiden käytännön toteutusta sujuvammaksi, kuten lisättiin aikaa ryhmätyöskentelyille ja käytettiin erilaisia ryhmätyöskentelymenetelmiä. Palautteiden perusteella koettiin tärkeäksi yrittää aktivoida henkilökohtaisilla puhelinsoitoilla muiden toimialojen viranhaltijoita sekä yhteistyökumppaneita mukaan vammaisfoorumeihin. Lisäksi päädyttiin ratkaisuun, että osallistetaan vammaiset henkilöt vammaisfoorumeiden ulkopuolella mukaan toteutukseen ja hyödynnetään se materiaalia

Liite 6. Tutkimuksellinen osio

yhtenä asiantuntijapuheenvuorona vammaisfoorumeissa. (Liite 1. yhteenveto foorumeiden palautteiden koosteista)

Opinnäytetyöni viimeisenä toteutusvaiheena oli vammaisfoorumin järjestäminen, jossa esitellään vammaispoliittinen ohjelmaluonnos. Tässä osallistujilla oli mahdollisuus esittää näkemyksiään siitä vastaako ohjelmaluonnos heidän esille tuomiaan asioita, sekä vaikuttaa vielä siihen miten jatkossa itse asioita seurataan ja arvioidaan. Palautteen mukaan vammaispoliittinen ohjelma sisälsi oikeita asioita ja se koettiin tarpeelliseksi. Luonnoksen esittely vaiheessa toimenpideohjelmaan ei ollut merkitty vastuutahoja eikä aikataulutusta, sen lisääminen ja tarkentaminen nähtiin tärkeänä, jotta toimenpiteet oikeasti toteutuisivat. Keskustelua käytiin myös tulevaisuuteen suuntautuneesti, osallistujat olivat kiinnostuneita siitä mihin suuntaan vammaisten määrä ja vammaispalveluiden kustannukset tulevaisuudessa menevät. Osallistujat toivoivat tällaisia lisäyksiä itse ohjelmaan. Lisäksi foorumeissa päädyttiin siihen, että vammaispoliittinen ohjelma päivitetään valtuustokausittain.

Kaikilla vammaisfoorumeihin osallistuneilla oli myös mahdollista antaa palautetta vammaispoliittisen ohjelman luonnoksesta sähköpostitse, sillä luonnos lähetettiin sähköpostin välityksellä kaikille osallistuneille. Palautetta pyydettiin myös erikseen eri toimialojen viranhaltijoita. Sähköpostitse palautetta tuli vain kahdelta eri henkilöltä kommentoiden, että hyvä työ.

Vammaispoliittisen ohjelman ensimmäisenä hyväksyy vammaisneuvosto, jonka jälkeen lautakunnat ja valtuusto. Lopullinen hyväksyntä tapahtuu viimeistään syksyllä 2014

1.4 Toimintatutkimuksen aineistot ja analyysit

Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä voidaan pitää sisällönanalyysia. Sitä voidaan pitää yksittäisenä metodina, mutta myös väljänä teoreettisena kehyksenä. Laadullisessa analyysissä puhutaan usein induktiivisesta analyysistä, jossa päättelyn loogiikalla mennään yksittäisestä yleiseen. (Sarajarvi & Tuomi 2006, 93).

Liite 6. Tutkimuksellinen osio

Aineistolähtöinen analyysi pyrkii luomaan tutkimusaineistosta teoreettisen kokonaisuuden, sillä periaatteella että aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla ja teorioilla ei pitäisi olla mitään tekemistä lopputuloksen kanssa. Jos aineistolla halutaan painottaa käytettyä päättelyn logiikkaa, tätä voidaan varauksin nimittää induktiiviseksi analyysiksi. (Sarajärvi & Tuomi 2006, 97–98.)

Vammaisfoorumeissa kerättiin aineistoa keskustelulla ja ryhmätyöskentelyllä vammaisten henkilöiden nykytilasta Kuusamossa sekä toimenpide-ehdotuksia tilanteen parantamiseksi. Vammaisfoorumit toteutettiin käytännössä tietyn periaatteen ympärille. Foorumit koostuivat vammaisneuvoston puheenjohtajan aloituksesta, vaihtuvasta asiantuntija-alustuksesta sekä ryhmätyöskentelystä ja purkukeskustelusta.

Vammaisfoorumeiden lisäksi aineistoa saatiin eri-ikäisiltä vammaisryhmiltä. Heiltä kerättiin huolenaiheita ja hyviä asioita sekä toteutettiin toiminnallisena tuokiona unelmiin pohjautuvat aarrekartat. Aarrekartat muodostivat oman aineiston. Tutkimusaineisto koostuu siis vammaisfoorumeiden ryhmätöiden yhteenvedoista, järjestettyjen keskustelutilaisuuksien muistiinpanoista ja aarrekartoista.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimusaineisto pelkistetään (redusointi), jonka jälkeen pelkistetyt ilmaisut ryhmitellään (klusterointi) samaan alaluokkaan kuuluviksi. Alaluokille annetaan sisältöä kuvaava nimi. Kolmantena samansisältöisiä alaluokkia yhdistellään yläluokkiin kuuluviksi ja niille haetaan yhdistävä nimi (teoreettisten käsitteiden luominen). Tutkimusaineistosta saadaan sisällönanalyysin kautta yleistettävä ja tiivistetty muoto. Analyysillä luodaan selkeä yhteys aineistoon, jotta voidaan tehdä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 103, 105, 110–111).

Työpapereiden ilmaisut ensin pelkistettiin, jonka jälkeen pelkistetyt ilmaisut jaoteltiin alaluokkiin ja sitten yhdisteltiin yläluokkiin, ja saatiin tutkimustulokset. Johtopäätösten tekemistä varten tutkimustuloksia tarkasteltiin teoreettisen viitekehyksen kautta. Vammaispoliittisen ohjelman konkreettinen toimenpide-ohjelma kirjoitettiin tutkimusaineistojen perusteella saatujen tulosten ja johtopäätösten pohjalta.

Liite 6. Tutkimuksellinen osio

Aineiston pelkistämisessä analysoitava aines tiivistetään ja pilkotaan osiin (Sarajärvi & Tuomi 2006, 111). Tässä tutkimuksessa aineiston aines koostuu ryhmätöiden muistiinpanoista ja keskustelujen yhteenvedoista. Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä.

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
Raskas ovi sosiaalitoimistoon, raskaat ovet kaupungintalolle	Raskaat ovet
Aurauksen heikkous, esim. yksiköistä ei pääse ulos	Kulkuväylien haasteet talvisin
Katujen huonokuntoisuus, tasot, liian korkeat kivetykset	Kulkuväylien huonokuntoisuus Korkeat kivetykset
Kaupungintalon wc-tilat eivät ole esteettömät	Wc-tilojen esteettömyys
Terveyskeskuksessa hyvä liikkua, ovet aukeavat aikaisin ja tilaa on	Tilaa liikkua Automaattiset ovet
Asunnon muutostyöt toimivat	Toimivat asunnonmuutos työt
Suunnittelu vielä 2000-luvulla ei vastaa tarpeita	Suunnittelu ei vastaa tarpeita

Aineiston ryhmittelyssä, klusteroinnissa, aineistosta saadut pelkistetyt ilmaisut ryhmitellään samaa tarkoittavat käsitteet ja yhdistetään ne yhdeksi alaluokaksi (Sarajärvi & Tuomi 2006, 112).

Taulukko 2. Esimerkki aineiston ryhmittelystä.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Raskaat ovet	Sisäänkäynnit
Kulkuväylien haasteet talvisin	Kulkuväylät

Liite 6. Tutkimuksellinen osio

Kulkuväylien huonokuntoisuus	Kulkuväylät
Korkeat kivitykset	Kulkuväylät
Wc-tilojen esteettömyys	Sisätilat
Tilaa liikkua	Sisätilat
Automaattiset ovet	Sisäänkäynnit
Toimivat asunnon muutostyöt	Sisätilat
Suunnittelu ei vastaa tarpeita	Suunnittelu

Aineiston abstraktoinnissa edetään alkuperäisilmausten kielellisistä ilmaisuista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Aineiston klusterointi on jo osittain abstraktointia. Abstraktointia jatketaan niin kauan kuin se aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista. (Sarajärvi & Tuomi 2006, 114.)

Taulukko 3. Esimerkki aineiston abstraktoinnista.

Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
Kulkuväylät	Kulkuväylät	Rakennettu ympäristö
Kulkuväylät	Kulkuväylät	
Sisäänkäynnit	Rakennukset	Rakennettu ympäristö
Sisätilat	Rakennukset	
Sisätilat ja sisäänkäynnit	Rakennukset	
Sisätilat	Rakennukset	
Suunnittelu	Suunnittelu	Rakennettu ympäristö

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä käsitteitä yhdistellään ja siten saadaan vastaus tutkimustehtävään. Abstraktoinnissa tutkija muodostaa yleiskäsitteiden avulla kuvauksen tutkimuksen kohteesta. Johtopäätöksissä tutkija pyrkii ymmärtämään tulosten merkityksen tutkittavien näkökulmasta. (Sarajärvi & Tuomi 2006, 115.)

Taulukko 4. Esimerkki aineiston abstraktoinnissa muodostetusta yhdistävästä tekijästä.

Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Kulkuväylät	Rakennettu ympäristö	Esteettömyys
Rakennukset	Rakennettu ympäristö	Esteettömyys
Suunnittelu	Rakennettu ympäristö	Esteettömyys

1.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen etiikassa on muutama peruskysymys, joiden avulla voidaan arvioida tutkimuksen eettisyyttä: millaista on hyvä tutkimus? Onko tiedon jano hyväksyttävä kaikissa asioissa? Miten tutkimusaiheet valitaan? Miten tutkimustuloksia saa tavoitella? Millaisia keinoja saa käyttää? Hyvän tutkimuksen kriteereinä voidaan pitää tutkimuksen johdonmukaisuutta, lähteiden käyttöä sekä eettistä kestävyyttä. Tutkimusaiheen valinta on eettinen, siinä tulee miettiä kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Tutkimuksen uskottavuus ja eettisyys kulkevat käsi kädessä. Kun tutkija noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä, on tutkimus uskottava. Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa yleisesti hyväksytyjen toimintatapojen noudattamista, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä sekä tulosten esittämistä oikeassa valossa ja tieteen avoimuuden ja kontrolloitavuuden kunnioittamista (Tuomi & Sarajärvi 2006, 123–130.) Opinnäytetyöni tutkimusaiheen valinta tuli ylemmältä johdolta, mutta myös vammaisten henkilöiden kautta, sillä vammaispoliittisen ohjelman päivitys/laadinta koettiin tarpeelliseksi. Tutkimukseen ryhdyttiin, koska halutaan parantaa vammaisten asemaa yhdenvertaisina ja osallisina kuntalaisina. Tutkimustuloksia tavoiteltiin avoimuuden ja osallisuuden periaatteita noudattaen. Tutkimustulokset on arvioitu tutkimukseen osallistujien kanssa, joka tukee mielestäni uskottavuutta ja avoimuutta. Tutkimusraportissani olen pyrkinyt huolellisuuteen, johdonmukaisuuteen, sekä luottavien lähteiden käyttöön.

Toimintatutkimuksen luotettavuutta on vaikea arvioida perinteisin menetelmin. Toimintatutkimuksen luottavuuden arviointi perustuu toimijoiden yhteiseen keskusteluun. (Aaltola & Syrjälä 1999, 19.) Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan usein validiteetin

Liite 6. Tutkimuksellinen osio

ja reliabiliteetin käsitteillä. Validiteetilla tarkoitetaan tutkimusmenetelmän – ja kohteen yhteensopivuutta. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen pysyvyyttä ja toistettavuutta. Toimintatutkimukseen nämä eivät hyvin sovi. Validiteetin tekee hankalaksi sosiaalinen todellisuus ja tulkinnat. Reliabiliteetin se, että toimintatutkimuksessa pyritään jatkuviin muutoksiin. (Heikkinen & Syrjälä 2006, 147–151)

Kiviniemen (1999, 80–81.) mukaan toimintatutkimuksessa luottavuuden arvioinnissa voidaan hyödyntää tutkimukseen osallistujien arvioita tutkimuksesta. Tutkimusraportin tarkistavat ne henkilöt, jotka ovat olleet osallisina aineiston keräämisessä. Tällä tavoin mahdollistetaan osallistujien mahdollisuus kertoa, miten uskottava tutkimus on heidän näkökulmastaan ja miten raportissa esitetyt tulkinnat vastaavat heidän näkemyksiään kehittämisestä. (Aaltola & Syrjälä 1999.) Tässä toimintatutkimuksessa käytännön toteutukseen kuuluu viimeisessä vammaisfoorumissa vammaispoliittisen ohjelman luonnoksen esittely. Foorumissa esiteltiin aineiston perusteella kirjoitettu ohjelma, ja haluttiin saada palaute luonnoksesta ja keskustelu sen oikeellisuudesta/tarpeellisuudesta. Luonnos laitettiin kaikille mukana olleille etukäteen sähköpostin välityksellä tutustuttavaksi.

Toimintatutkimusta voidaan arvioida myös käytännön vaikutusten, hyödyn tai osallistujien voimaantumisen kannalta. Toimivuusperiaatteen mukaan hyviä tutkimuksia ei ole vain ne jotka onnistuu, vaan epäonnistuminen voi tuottaa arvokasta tietoa. Toimivuusperiaatteen voi syventää pohtimalla käytännöllisiä seurauksia eettisestä näkökulmasta, näin voidaan myös arvioida tutkimuksen laatua. Hyvä tutkimus myös havahduttaa, se laittaa ajattelemaan ja tuntemaan asioita uudella tavalla. (Heikkinen & Syrjälä 2006, 153–159.) Tässä tutkimuksessa käytännön vaikutuksia ei voida arvioida, mutta tutkimukseen osallistujien voimaantuminen on ollut pyrkimyksenä. Vammaisfoorumeissa kerätyn palautteen mukaan osallistujat ovat nähneet vammaisten henkilöiden mukana olon tärkeänä. Hyvänä pidettiin, että vammaisilta henkilöiltä kerättiin myös erikseen tietoa ja se tieto hyödynnettiin vammaisfoorumin toteutuksessa.

LÄHTEET

Aaltola J. & Syrjälä L. 1999. Tiede, toiminta ja vaikuttaminen, Teoksessa Heikkinen H. & Huttunen R. & Moilanen P. (toim.), Siinä tutkija missä tekijä. Juva. Atena Kustannus, 11–24.

Heikkinen H. 2001, Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola J. & Valli R. (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valintaa ja aineistonkeruuta: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä. PS-Kustannus, 170–185.

Heikkinen Hannu L.T. 2006. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen H. & Rovio E. & Syrjälä L. (toim.), Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa. Dark Oy, 15-38.

Heikkinen Hannu L.T. & Syrjälä L. 2006. Tutkimuksen arviointi. Teoksessa Heikkinen H. & Rovio E. & Syrjälä L. (toim.), Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa. Dark Oy, 143–162.

Lahtonen M. 1999. Keskustellen parempaan työyhteisöön, Teoksessa Heikkinen H. & Huttunen R. & Moilanen P. (toim.), Siinä tutkija missä tekijä. Juva. Atena Kustannus, 201–220.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä. Tammi.

Liite 1. Yhteenveto foorumeiden palautteista

Esteettömyys-vammaisfoorumin palautteen mukaan käytännön järjestelyt sujuivat hyvin, muun muassa suolainen välipala mainittiin hyvänä asiana. Eniten palautetta tuli ajankäytöstä, osallistujista 55,60 % toivoivat enemmän aikaa ryhmätöille, muutoin liki 90 % koki ryhmätyöskentelyn sujuvan hyvin tai erinomaisesti. Ryhmäkoot 4-5hlö, mainittiin erikseen hyvänä asiana. Kaikki osallistujat pitivät loppukeskustelua ajaltaan riittävänä. Asiantuntija-alustusta ja sen merkitystä ryhmätyöskentelylle piti 42 % erinomaisena, 58 % hyvänä. Yhdessä palautteessa jäätiin kuitenkin kaipaamaan myös muutakin esteettömyyttä, kuin fyysistä. Vapaa sana kohdassa oli mainittu, että myös muiltakin toimialoilta viranhaltijoita, mukaan ehdottomasti toimialajohtajat tai vastaavat edustajat toimialoilta sekä esteettömyysasiamies harkittava ihan oikeasti. Palautelomakkeen täytti 19 henkilöä.

Yhdenvertaisuus ja osallisuus – vammaisfoorumin palautteen mukaan käytännön järjestelyt sujuivat hyvin ajankohdan, tilojen ja tekniikan suhteen. Aikaisempaan vammaisfoorumiin nähden aika ryhmätyöskentelylle oli nyt riittävä 70 % mukaan, sekä 90 % palautteen antajista koki ryhmätyöskentelyn sujuvan hyvin tai erinomaisesti ja piti ryhmätöiden ohjeistusta selkeänä. Kaikki osallistujat pitivät loppukeskustelua ajaltaan riittävänä. Asiantuntija-alustusta ja sen merkitystä ryhmätyöskentelylle 80 % piti erinomaisena tai hyvänä. Sanallisessa palautteessa tuli toive, että lisää aikaa ryhmätyöskentelylle, lisää paikallista näkökulmaa sekä ryhmätöille toivottiin rajatumpia aiheita, jotta jää aikaa mielipiteille ja keskustelulle. Annikin loppupuheenvuoro oli mainittu erikseen hyvänä asiana, se kokosi koko iltapäivän asiat selkeästi kasaan. Palautelomakkeen palautti kymmenen henkilöä.

Toimiva palvelujärjestelmä- vammaisfoorumin palautteen mukaan käytännön järjestelyt sujuivat hyvin ajankohdan, tilojen ja tekniikan suhteen. Aikaisempaan vammaisfoorumiin nähden aika ryhmätyöskentelylle oli nyt riittävä palautteen mukaan, sekä n. 70 % palautteen antajista koki ryhmätyöskentelyn sujuvan hyvin tai erinomaisesti ja piti ryhmätöiden ohjeistusta selkeänä. Kaikki osallistujat pitivät loppukeskustelua ajaltaan riittävänä. Asiantuntija-alustusta ja sen merkitystä ryhmätyöskentelylle 85 % piti erinomaisena tai hyvänä. Sanallisessa palautteessa tuli esille muun muassa se, että tilaisuus oli avartava, koska itsellä vähän aikaisempaa tietoa aiheesta. Lisäksi tuli palautetta siitä, et-

Liite 1. Yhteenveto foorumeiden palautteista

tä ryhmätyöskentelyssä aihetta olisi voinut avata enemmän osallistujille ja myös että ryhmää vetäisi asiantuntija. Palautteen mukaan ryhmätyöskentelyssä aiheiden jako ryhmittäin oli toimiva ratkaisu, joka antoi mahdollisuuden perehtyä ja keskustella aiheesta pidempään ja syvällisemmin ryhmäläisten kesken -> ei ollut enää kiireen tuntua. Palautteessa tuli esille myös, että foorumit ovat hyvä juttu ja seuraavan foorumin toisenlainen toimintatapa kuulostaa hyvältä ja mielenkiintoiselta. Palautelomakkeen palautti 13 henkilöä ja kolme henkilöä vastasi palautteeseen vapaamuotoisesti sähköpostilla.

Toimiva palvelujärjestelmä 2- vammaisfoorumin palautteen mukaan ajankohta ja tila ja tekniikka/laitteet olivat hyvät, sekä käytännön järjestelyt onnistuneet. Asiantuntija-alustusta pidettiin enimmäkseen erinomaisena ja hyvänä. Ryhmätyöskentely kaikkineen (tehtävänannon selkeys, ajankäyttö, sujuvuus) osallistujien mukaan onnistui joko erinomaisesti tai hyvin. Loppukeskustelun aika oli riittävä ja sitä pidettiin onnistuneena. Lisäksi tuli positiivisia palautteita foorumin onnistumisesta ja erilaisesta toteutuksesta ja asiakkaiden mielipiteiden huomioimisesta. Palautelomakkeen täytti 18 henkilöä.

Tiedonsaanti-vammaisfoorumin palautteen mukaan käytännön järjestelyt olivat onnistuneet. Asiantuntija-alustusta pidettiin enimmäkseen hyvänä (20 % erinomaisena, 70 % hyvänä, 10 % kohtalaisena) perusteluina, että alustuksen aihe meni vähän sivuun. Ryhmätyöskentely sujui osallistujien mukaan hyvin (90 %) tai kohtalaisesti (10 %), ajankäyttö oli riittävä sekä osallistujat olivat tyytyväisiä loppukeskusteluun. Lisäksi oli muuta palautetta: yhteisen keskustelun onnistumisesta, ei aina tarvitse ryhmätöitä sekä hyvästä aiheesta ja hyvistä puheenvuoroista ja hyvästä informoinnista. Palautteeseen vastasi kymmenen henkilöä.

Vammaispoliittisen ohjelmaluonnoksen esittely-foorumissa ei kerätty kirjallista palautetta käytännön järjestelyistä, vaan vammaispoliittisesta ohjelmasta keskustelun kautta saatiin palaute. Foorumiin osallistui 24 henkilöä.

Liite 7. Vammaispoliittisen ohjelman laatimisen eteneminen

